

III

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK

ONAY

ÖZET/SUMMARY

İÇİNDEKİLER.....

TABLolar LİSTESİ.....

ŞEKİLLER LİSTESİ.....

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....

ÖNSÖZ

BÖLÜMLER

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1:1927 Sanayi Sayımına Göre Malatya’da İşyeri ve Çalışan Sayısı.....	5
Tablo 2:1964’de Malatya’da Büyük İmalat Sanayi.....	10
Tablo 3:1980’de Çalışan İşçi Sayısına Göre İşyerleri.....	11
Tablo 4:Malatya İlinin Doğu Anadolu İçindeki Oranı.....	12
Tablo 5:Dokuma Sanayi’nde Alanlara Göre Tesis Sayısı.....	13
Tablo 6:Malatya’da Yıllara Göre Özel Sektör Tesis Sayısı.....	14
Tablo 7:I. Organize Sanayi Bölgesi’ndeki Tesislerin Dağılımı.....	15
Tablo 8:II. Organize Sanayi Bölgesi’ndeki Tesislerin Sektörel Dağılımı.....	15
Tablo 9:Tesislerin Faaliyet Konusu.....	20
Tablo 10:Anket Çalışması Yapılmış Olan Tesislerin Faaliyet Konusu.....	21
Tablo 11:Tesislerin Hukuki Durumu.....	28
Tablo 12:Yatırımda Etkili Olan Faktörler.....	30
Tablo 13:İlk Kuruluş Esnasındaki Teşvik Türleri.....	31
Tablo 14:Tesislerin Sermaye Tipleri.....	31
Tablo 15:Tesislerde Mevcut Olan Sorunlar.....	32
Tablo 16:Tesislerin Saha Olarak Genişleme İmkânı.....	32
Tablo 17:Yeni Tesis Seçim Yerleri.....	32
Tablo 18:Tesislerin İlk Kuruluş Yeri.....	33
Tablo 19:İşletmecilerin Tesisi Açmadan Önceki Faaliyet Konuları.....	33
Tablo 20:Tekstil İle İlgili Eğitim Durumu.....	34
VII	
Tablo 21:Tesislerde Kullanılan Hammaddeler.....	40
Tablo 22:Hammaddelerin Yurtdışı Temin Alanları.....	41
Tablo 23:Hammaddeleri Tesislere Getiren Araç Türleri.....	43

Tablo 24:Tesislerin Sahip Oldukları Araç Miktarı.....	45
Tablo 25:Tesislerin İhtiyaç Duydukları Araç Miktarı.....	45
Tablo 26:Tesislerin Araçları Kullanım Şekilleri.....	46
Tablo 27:Personel Naklinde Servis Yapılan Mahalleler.....	47
Tablo 28:Tesislerdeki Personel Miktarı.....	47
Tablo 29:Personelin Cinsiyet Miktarı.....	48
Tablo 30:Personelin Eğitim Durumu.....	49
Tablo 31:Güçlük Çekilen Eleman Türleri.....	49
Tablo 32:Bugünkü Ücret Sistemi.....	50
Tablo 33:Bugünkü Ücret Ödeme Şekli.....	50
Tablo 34:Tesislerin Çalışma Süreleri.....	51
Tablo 35:İşçilere Verilen Sosyal Yardımlar.....	51
Tablo 36:2000 Yılından İtibaren Meydana Gelen İş Kazası Sayısı.....	52
Tablo 37:Tesislerde Çalışan İşçilerin Hastalık Durumu.....	52
Tablo 38:Üretilen Ürünlerin Gönderildiği Ülkeler.....	55
Tablo 39:Mamül maddelerin Pazarlanmasında Karşılaşılan Güçlükler.....	55
Tablo 40.a:Karlılık Yönünden Tercih Edilen Ulaşım Türleri.....	56
Tablo 40.b:Karlılık Yönünden Tercih Edilen Araçlar.....	56

VIII

Tablo 41:Tesislerde Bulunan Alt Birimler.....	58
Tablo 42:Üretim Esnasında Kullanılan Enerji Türleri.....	59
Tablo 43:Enerjinin Alındığı Yerler.....	59
Tablo 44:Kullanılan Suyun Kullanım Amacı.....	59
Tablo 45:Suyun Kullanıldığı Kaynak.....	60
Tablo 46:Malatya’da Dokuma Tesislerinin Dağılımı.....	62

Tablo 47:İşletme Binasının Durumu.....	64
Tablo 48:İşletme Binasının Durumu.....	64
Tablo 49:Binanın Kuruluş Gayesi.....	64
Tablo 50:Tesislerin İnşaat Tipi.....	66
Tablo 51:Tesislerin Kuruluş ve Faaliyete Geçtiği Yıllar.....	66
Tablo 52:Tesislerde Üretilen Mallar.....	69
Tablo 53:Başka Firmalardan Patent Alan Tesisler.....	70
Tablo 54:2004 Yılı İtibariyle Tesislerin Üretim ve Kapasite Miktarları.....	71
Tablo 55:Tesislerin Tam Kapasite Çalışmamalarının Nedenleri.....	72
Tablo 56:Başka Tesislerle Ortaklaşa Ürün Üreten Tesisler.....	72
Tablo 57:Tesiste Bazı Değişikliklerle Başka Bir Mal Üretme İmkânı.....	72
Tablo 58:Tesislerin Üretim Süresi.....	73
Tablo 59:Üretim Konusunda Rekabet Eden Tesisler.....	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:Lokasyon Haritası.....	2
Şekil 2:Türkiye’de Pamuk Üretimi (1961).....	36
Şekil 3:Türkiye’de Pamuk Üretimi (1980).....	38
Şekil 4:Türkiye’de Pamuk Üretimi (2000).....	39
Şekil 5:Hammaddelerin Temin Edildiği İller.....	42
Şekil 6:Üretilen Ürünlerin Gönderildiği İller.....	54
Şekil 7:I.Organize Sanayi Bölgesi (Dokuma Tesisleri).....	65

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1:Dokuma Tesisinden Genel Bir Görünüş.....	14
Fotoğraf 2:Dokuma Tezgahı.....	20
Fotoğraf 3:İplik Tesisinden Genel Bir Görünüş.....	22
Fotoğraf 4:Harman-Hallaç Ünitesi.....	24
Fotoğraf 5:Open-end Makinesi.....	25
Fotoğraf 6:Dokuma Ünitesi.....	27
Fotoğraf 7:Yuvarlak Örgü Makinesi.....	29
Fotoğraf 8:Tekstil Fabrikası.....	63
Fotoğraf 9:Cer Makinesi.....	68
Fotoğraf 10:Ham Kumaş Kalite Kontrol Masası.....	70

“Rahmetli Annem ve Babama atfen”

ÖNSÖZ

Dokuma sanayi, çeşitli kalite ve türdeki iplikleri dokumaya hazırlayan kuruluşlardan meydana gelmektedir. Dokuma endüstrisinde, iplik yapmaya uygun hammaddeye elyaf denilmektedir. Dokuma sanayinde kullanılmakta olan elyaf çeşitleri değişik kaynaklardan elde edilmektedir.

Malatya’da Dokuma Sanayi’nin gelişmesinde, bu faaliyetin geleneksel bir işkolu oluşu önemli bir rol oynamıştır.

Bu konunun seçilmesindeki amaç, Malatya ekonomisinde önemli bir paya sahip olan Dokuma Sektör’ünün genel yapısı ve özelliklerinin incelenmesidir.

I. Bölümde, Malatya’da Dokuma Sanayi’nin tarihi gelişimi dönemlere ayrılarak verilmiştir. II. Bölümde, Sanayi Sektörü Anket çalışmaları değerlendirilerek günümüzde Malatya’da Dokuma Sanayi’nin genel yapısı verilmiştir. III. Bölümde, Malatya’da Dokuma Sanayi’nin gelişiminde etkili olan faktörler ifade edilmiştir. IV. Bölümde, Malatya’da Dokuma Sanayi tesislerinin bugünkü dağılışı ve yapısal özellikleri belirtilmiştir. Son bölüm olan V. Bölümde ise, Dokuma Sanayi’nin Sorunları belirtilmiştir.

Çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Erdal KARAKAŞ’a, kardeşim Arif Can ALBAYRAK’a, meslektaşım Erhan CANPOLAT’a, yardımlarından ötürü Esra Cömert’e, Hüseyin YILDIZ’a, Hüseyin TAY’a, Malatya Belediyesi, Sanayi ve Ticaret Odası, Organize Sanayi Bölgesi Genel Müdürlüğü ve DİE çalışanlarına en içten saygılarımla teşekkür ediyorum.

Çalışmamın son şeklini almasındaki katlılarından dolayı değerli hocam Doç. Dr. Harun Tuncel’e sonsuz teşekkür ediyorum.

ELAZIĞ – 2006

Aynur ALBAYRAK

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Amaç

Öteden beri ekonomik yapısı tarıma dayalı bir il konumunda olan Malatya, Cumhuriyet döneminden itibaren yapılan kamu yatırımlarıyla gelişmeye başlamış, özellikle 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller arasında yer almasıyla birlikte özel sektör yatırımları devletinde sağlamış olduğu imkanlarla sanayide varlık göstermeye başlamıştır. Özel sektör yatırımlarıyla sanayileşme sürecine giren Malatya, bu süreç içinde gerçekleştirilen çabalar sonucunda sanayi sektörü, özellikle dokuma sanayi gerek üretimde, gerekse ihracatta tarım sektörünü geride bırakmış bulunmaktadır.

Türkiye’de 1960’lı yılların başında uygulamaya konan beşer yıllık kalkınma planlarıyla desteklenen sanayi sektörünün gelişimi, ülke bütününde bazı mekansal değişimlere yol açmıştır. Ülkemizin batı kesiminde yer alan ve başta İstanbul olmak üzere, Bursa ve İzmir gibi illerde yoğunlaşan sanayi faaliyetleri, gelişimlerini hızla sürdürürken, diğer taraftan farklı bölgelerimizde bazı yeni sanayi bölgeleri ortaya çıkmaya başlamıştır.(Adana, Gaziantep vb.) Doğu Anadolu Bölgesi’nde dokuma sanayi açısından hızla gelişen ve yörede 1970’lerden sonra yapılan yatırımlarla ön plana çıkan il Malatya’dır.

Malatya’da Dokuma Sanayi’ni araştırma konusu olarak seçmemizdeki neden, Malatya ekonomisinde önemli bir paya sahip olan bu sektörün birden bire ortaya çıkan bir olgu mu? Yoksa, tarihsel süreç içinde yaratılan birikimler mi bu gelişmeyi sağlamıştır? Devletin, ilde dokuma sanayinin gelişiminde rolü olmuş mudur? Olmuşsa bunun şekli ve boyutları nedir? Bütün bu sorular bu konuyu seçmemizde etkili olmuştur. Sorulara aradığımız yanıtlarda çalışmamıza ivme kazandırmıştır.

1.2. Malzeme ve Yöntem

Çalışmamıza öncelikle literatür taraması yapılarak başlanmıştır. Araştırma konumuzla ilgili daha önceden yapılmış olan Yüksek lisans ve doktora tezleri, yayınlanmış olan makaleler ve kitaplar incelenmiştir.

Araştırmamız çerçevesinde, literatür taramasından sonra Belediye, Sanayi ve Ticaret Odası, DİE ve Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü’nden doküman elde edilmiş, istatistiksel veriler derlenmiş ve Malatya’da bulunan dokuma sanayine ait tesislere anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Anketlerden ve bazı istatistiksel kaynaklardan elde etmiş olduğumuz bulgulara dayanarak harita ve tabloların hazırlanması gerçekleştirilmiştir. Dokuma sektörünün tarihsel gelişimi, alansal büyüklüğü, çevirici gücü, hammadde ve pazar alanları ve sorunları gibi çeşitli alt başlıklar halinde metin oluşturulmuştur.

1.2.1. Sanayi sektörü anket çalışmalarının değerlendirilmesi

2004-2005 yıllarında Malatya’da 52 tane dokuma sanayine ait tesis bulunmaktadır. Ancak bu tesislerin 13’ünün kapalı olması, 10 tanesinin de görüşmeyi kabul etmemesinden dolayı 29 tesiste sanayi sektörü anket çalışmasını uygulamış bulunmaktayız.

2004-2005 yıllarında Malatya’da 29 dokuma, iplik ve konfeksiyon fabrikasında uyguladığımız anketlerden elde ettiğimiz bulgulara göre; dokuma sektörünün çeşitli özellikleri ile ilgili veriler elde edilmiştir.

Tesislerde uygulamış olduğumuz anketlerle, öncelikle bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin, faaliyet konuları ve hukuki durumlarına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. 9 ana başlıktan oluşan sanayi sektörü anket çalışmamızda;

1. İşyerinin adı, yeri ve statüsü
2. İş yerinin fiziki durumu
3. Kuruluş yeri
4. Hammadde
5. Enerji ve su kullanımı
6. İşçi
7. Ulaşım
8. Üretim
9. Pazarlama ve geliştirme özelliklerine ilişkin çeşitli bilgi ve sayısal veriler elde edilmiştir.

Her bir başlık içerisinde yer alan çeşitli sorularla tesislerin birçok özelliklerine ilişkin bilgi elde edilmiştir. Elde etmiş olduğumuz bu verileri özelliklerine göre tablolar oluşturarak ve haritalarla açık bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Dokuma fabrikalarında uygulanan anketlerin I. Bölümünde; tesislerin faaliyet konusu, hukuki durumları, anket çalışmasını yaptığımız tesis dışında başka tesisleri var mı? (Malatya içinde veya dışında) Malatya dışında başka bir kuruluşa ait olup olmadıkları ile ilgili bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Anket çalışmasının II. Bölümünde; tesislerin fiziki durumlarına ilişkin bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bunlar; işletmelerin kurulduğu saha (açık alan, kapalı alan ve toplam alanları), işletme binasının durumu (çok katlı ve tek katlı), işletme binasında faaliyet gösteren kişilerin tesiste kiracımı yoksa kendilerine mi ait olduğu, binanın kuruluş gayesinin bugünkü duruma uygun olup olmadığı, binanın inşaat tipi (betonarme, karkas vs.) ve işletmelerin kuruluş yılı ile faaliyete geçmiş oldukları yıla ilişkin bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Tesislerin fiziki durumuna ilişkin veriler tablolarla ifade edilmiştir.

Anket çalışmasının III. Bölümünde; tesislerin kuruluş yeri seçimine dair çeşitli bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Yatırım için Malatya’yı tercih etme nedenleri, tesisin ilk kuruluş aşamasında devlet teşviki veya kredi kullanılıp kullanılmadığı, ilk kuruluş esnasındaki sermaye tipi, tesislerin bugünkü yerinde sorunlar olup olmadığı, tesislerde saha olarak yeni üniteler kurma ve genişletme imkanlarının olup olmadığı, müteşebbislerin yeni bir tesis kurması halinde tercih edecekleri yerin neresi olacağı ve bunun nedenleri, işletmelerin ilk kuruluş yerlerinin neresi olduğu, eğer ilk kuruluş yeri bugünkü yerleri değilse orayı neden terk ettikleri, işletmeyi açmadan öncede aynı konuda mı çalıştıkları, farklı konuda faaliyet göstermişlerse neden faaliyet konularını değiştirdikleri, ayrıca dokuma sanayisi ile ilgili herhangi bir eğitimlerinin olup olmadığına dair bilgiler elde edilmeye çalışılmış ve elde edilen veriler tablo, grafik ve haritalar aracılığıyla metinde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Dokuma sanayi ve bu sektörün içerisinde yer alan tesislerde uygulamış olduğumuz sanayi sektörü anket çalışmamızın IV. Bölümünde; tesislerde kullanılan hammaddeye ilişkin bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle tesislerde kullanılan hammaddeler tesislerin faaliyet konularına göre değişmektedir. Örneğin bir iplik fabrikasında pamuk hammadde iken, dokuma fabrikasında ipliğin hammadde olduğunu

görmekteyiz. Bu bölümde yer alan sorularla; tesislerin üretim esnasında kullandıkları hammaddelerin neler olduğu, kullanılan hammaddelerin nerelerden temin edildiği, hammaddelerin tesislere hangi araçla getirildiği ve maliyeti, hammaddelerin en uzak ve en yakın temin yerleri, bundan doğan sorunların olup olmadığı ve maliyete etkisinin ne ölçüde olduğu, hammaddenin temininde mevsimlik (yaz ve kış sezonunda) sorunların mevcut olup olmadığı, üretim esnasında yarı mamül maddenin kullanılıp kullanılmadığı, şayet yarı mamül madde kullanılıyorsa nereden temin edildiği, son olarak kullanılan ham ve yarı mamül maddelerin miktarına dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Sorduğumuz sorulara verilen cevaplar neticesinde elde etmiş olduğumuz doneler özelliklerine göre tablo, grafik ve haritalarla ifade edilmiş ve metinde çeşitli özellikler ile ilgili bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Dokuma sanayi ve bu sektörün içerisinde yer alan tesislerde uygulamış olduğumuz sanayi sektörü anket çalışmamızın V. Bölümünde; tesislerin üretim esnasında kullanmış oldukları enerji ve su kullanımına dair çeşitli bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, üretim esnasında kullanılan enerji kaynağının türü (elektrik, mazot vs.), kullanılan enerji kaynağının aylık ve yıllık tüketim miktarı, enerjinin nereden temin edildiği, enerji temini konusunda herhangi bir sorunun olup olmadığı, kullanılan suyun kullanım amacı (üretim esnasında mı, personel ihtiyacı için mi kullanıldığı), kullanılan suyun günlük, aylık ve yıllık tüketim miktarı ve son olarak suyun temin edildiği kaynağa (dere, artezyen, kuyu vs) dair bilgiler elde edilmeye çalışılmış, mevcut veriler çeşitli şeklerde (tablo, grafik ve harita) ifade edilmeye çalışılmıştır.

Dokuma sanayi ve bu sektörün içerisinde yer alan (iplik, boyahane ve konfeksiyon) diğer tesislerde uygulamış olduğumuz sanayi sektörü anket çalışmamızın VI. Bölümünde; tesislerde çalışmakta olan işçilere dair çeşitli bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Tesislerde çalışan personelin toplam olarak miktarı, personelin dağılımı (idari, teknik ve işçi olarak) ve bu dağılım içerisindeki miktarları, personelin cinsiyet durumu, eğitim durumu (okur-yazar, ilköğretim, orta okul, lise ve dengi ve yüksek okul), tesislerin hangi tür elemanın temininde güçlük çektiği, tesislerde uygulanan bugünkü ücret sistemleri (zamana göre, parça başı, primli), tesislerin bugünkü ücret ödeme şekilleri (günlük, haftalık, aylık), tesislerde çalışan bir işçinin maliyeti, çalışma süreleri (vardiyalı, vardiyasız), işçilerin ikamet ettikleri belli başlı mahalleler, işçilerin işe devam durumu ve bu olayın üretim üzerindeki etkisi, işçilere verilen sosyal yardımların neler olduğu (yemek, doğum, evlenme, hastalık, giyim vs.), 2000 yılı itibarıyla meydana gelen iş kazası sayısı, belirli bir iş kazası sayısının olup olmadığı varsa hangi hastalık olduğuna dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Sorulara verilen cevaplar neticesinde elde etmiş olduğumuz verileri özelliklerine göre tablo, grafik ve haritalama yöntemi ile ifade edilmeye çalışılmıştır.

Dokuma sanayi ve bu sektörün içerisinde yer alan (iplik, boyama, konfeksiyon ve entegre tesisler) diğer tesislerde uygulamış olduğumuz sanayi sektörü anketimizin VII. Bölümünde ulaşım sistemine dair bilgiler elde etmeye yönelik sorular mevcuttur. Tesislerin sahip oldukları araç miktarı, tesislerin ihtiyacı olan araç miktarı, tesislerin bu araçları hangi amaç için kullandıkları (personel nakli, hammadde temini, mamül madde sevkiyatı vs.) personel naklinde servis yapılan mahalleler ve güzergahlarının neresi olduğu, ayrıca günde kaç servis yapıldığı, nakil masrafının miktarına dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Elde etmiş olduğumuz mevcut bilgileri tablo, grafik ve haritalarla ifade ederek metinde çeşitli özelliklere dair bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Dokuma sanayi ve bu sektörün içerisinde yer alan (iplik üretimi, ipliğin ve kumaşın boyandığı tesisler, konfeksiyon ve entegre tesisler) diğer tesislerde uygulamış

olduğumuz sanayi sektörü anket çalışmamızın VIII. Bölümü, tesislerin üretmiş olduğu ürünlere dair bilgileri elde etmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Tesislerde üretilen malların neler olduğu, üretilen mallar içerisinde başka bir firmadan patent alınarak üretilen malların olup olmadığı, aylık ve yıllık üretim miktarları, tesislerin yıllık üretim kapasiteleri, eğer tesisler tam kapasite çalışmıyorlarsa bunun nedenleri (hammadde yetersizliği, işçi sorunu, pazar, finansman vs.), tesislerin bugünkü maliyet değerleri, bugünkü tesiste bazı ek ve değişikliklerle başka bir mal üretme imkânının olup olmadığı, varsa bunun nedeni, başka firmalarla ortaklaşa üretilen bir ürünün olup olmadığı, iş yerinde üretimi etkileyen faktörlerin olup olmadığı, varsa nedenleri, iş yerinin yıl boyu üretime devam edip etmediği, faaliyete ara verilen dönem varsa bunun nedeni, üretim konusunda rekabet içerisinde oldukları tesislerin olup olmadığı varsa bu durumun üretimi ne ölçüde etkilediğine dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Çeşitli tablo ve haritalarla elde edilen bilgiler net bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Dokuma sanayi ve bu sektörün içerisinde yer alan (iplik üretimi, ipliğin ve kumaşın boyandığı boyahaneler, konfeksiyon ve entegre tesis) diğer tesislerde uygulamış olduğumuz sanayi sektörü anket çalışmamızın son bölümü olan IX. Bölümü tesislerin pazarlama ve geliştirmeye dair çeşitli özelliklerini öğrenmeye yönelik sorular oluşturmaktadır. Bu bölümdeki sorularla; tesislerin üretmiş oldukları mamül maddeleri nerelere gönderdiği, mamül maddelerin pazarlanmasında karşılaşılan güçlüklerin olup olmadığı (reklam yetersizliği, kalite ve randıman sorunu, rekabet yetersizliği, pazarın yetersizliği vs.), varsa bunların neler olduğu, pazarlamanın hangi yollarla ve hangi araçlarla yapıldığı, karlılık yönünden hangi araçla sevkiyatın uygun olduğu ve nedenleri, sevkiyat esnasında karşılaşılan güçlüklerin neler olduğu, bu sorunların belli dönemlerde mi ortaya çıktığı, tesislerde alt birimler olarak (hammadde alım, kalite kontrol, muhasebe, ARGE, pazarlama, halkla ilişkiler vs.) hangi birimlerin olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. Sorulara verilen cevaplar ışığında elde edilen bilgiler çeşitli tablolarla ifade edilmeye çalışılmıştır.

1.3. Malatya’da Dokuma Sanayi’nin Genel Yapısı

Dokuma sanayi, tesis sayısı, yüksek istihdam hacmi ve aynı zamanda yarattığı katma değer büyüklüğü açısından Malatya’nın en önemli sanayi sektörüdür. Toplam olarak 52 sanayi kuruluşunun yer aldığı dokuma sanayi sektörü tarihi çağlardan buyana Malatya ve çevresinde özellikle Yeşilyurt’ta ilkel dokuma tezgahlarında ev ve atölye tipi küçük sanayi şeklinde ham bez üretimi yapılmaktaydı. Ancak modern sanayi tesislerinin kurulması bağlamında Malatya’da ilk ortaya çıkan tesisler çırçır fabrikalarından oluşmaktadır. Çırçır fabrikalarından sonra Malatya’da büyük tesisler olarak iplik fabrikalarının kurulduğu gözlenir. İplik fabrikalarının kurulduğu dönemlerde Malatya ve çevresinde çok yaygın olan, ham bez dokuyan ev ve atölye tipindeki küçük sanayinin iplik gereksinimini karşılamak üzere kurulmuştur.

Teknolojik açıdan zamanla gelişme gösteren dokuma sanayi sektöründe ilkel dokuma tezgahlarının yerini modern tezgahların almasıyla birlikte ev ve atölye tipi üretimden fabrika tipi üretime geçilmiş, böylece dokuma sanayinde tesis sayısı hızla artmıştır. Bu gelişmeler, dokuma ve iplik tesisleri arasında ara işlemleri yapan boya, baskı, apre ve terbiye gibi bazı alt kolları üretim yapan birimlerin kurulmasına da neden olmuştur.

Günümüzde, özellikle son yıllarda devlet tarafından konfeksiyon ihracatının teşvik edilmesiyle birlikte, Malatya dokuma sanayi konfeksiyon üretimine de yönelmiş, bir taraftan yalnızca konfeksiyon üretimi yapan yeni fabrikalar kurulurken bu gelişmeye

uyum sağlamaya çalışan iplik ve dokuma fabrikaları da ek bir ünite ile ya da ayrı bir tesis kurarak konfeksiyon üretimine başlamıştır

Dokuma tesisleri içinde 8 tesis sadece dokuma, 4 tesis dokuma- boyama, 3 tesis ipliği kendisi üretilip, dokuma veya örme kumaş yapmakta, 1 tane entegre tesis, 1 tane de sentetik çuval üreten tesis mevcuttur. Anket çalışması yapmış olduğumuz 7 iplik fabrikasının bir tanesi aynı zamanda boyama işlemi yapmaktadır. Yine anket çalışmasını uygulamış olduğumuz 5 konfeksiyon tesisinin ikisinde çorap, üçünde ise konfeksiyon imalatı yapılmaktadır (Tablo:1). Dokuma tesisinde kumaş üretimi yapan bir makineden genel bir görünüş yer almaktadır (Foto:1).

Tablo:1. Anket Çalışması Yapılmış Olan Tesislerin Faaliyet Konusu

Faaliyet Konusu	Tesis Sayısı	%
Dokuma	17	59
İplik	7	24
Konfeksiyon	5	17
Toplam	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Fotoğraf:1.Dokuma Tezgahı

Dokuma sanayi sektörü konusunda yapmış olduğumuz bu genel açıklamalardan sonra, bu sektörde faaliyet gösteren alt sanayi kollarını ayrıntılı bir şekilde incelememiz gerekmektedir.

1.3.1. Çırçır sanayi

Çırçır sanayi, dokuma sektörünün birinci aşamasını meydana getiren temel bir sanayi koludur. Bu dalda üretim yapan kuruluşlar çekirdekli pamuğu, çekirdek (çiğit)

ve elyafından ayıran tesislerdir. Pamuk çekirdeği bitkisel yağ fabrikalarına, çekirdekten ayrılan elyaf ise, iplik haline getirilmek üzere iplik fabrikalarına gönderilmektedir.

Günümüzde çalışma alanımızda faaliyet gösteren çırçır tesisi bulunmamakla birlikte iplik fabrikaları pamuk bitkisinin elyafını yurtiçi ve yurt dışından alarak iplik haline getirmektedir. Kısaca iplik fabrikaları ham pamuğu alarak faaliyete (iplik üretimine) başlamaktadır. İplik üretiminin yapıldığı bir tesisten genel bir görünüş. (Foto: 2)

Fotoğraf:2. İplik Tesisi'nden Genel Bir Görünüş

1.3.2. İplik sanayi

İplik sanayini meydana getiren kuruluşlarda üretim işlemi, balyalanmış prese pamuğun fabrikaya girişi ile başlayıp burada pamuk elyafının harmanlanması, açılıp temizlenmesi, taranması, bükülerek iplik elde edilmesi gibi safhaları içerir. İplik fabrikalarında üretilen iplik ise genellikle değişik kalınlık numaralarına göre sınıflandırılmakta, penye, kadre ve open-end olarak adlandırılmaktadır.

Malatya'da iplik üretimi, dokuma ve terbiye işleminin bir arada yapıldığı fabrikalarda gerçekleştirildiği gibi, ayrı tesislerde de yapılabilmektedir. Çalışma alanımızda yalnızca iplik üreten 16 fabrika bulunmakta olup bunların çoğu 1970'li yıllardan sonra kurulmuştur. Ancak bu tarihten önce iplik üretimi mevcuttur.

Malatya'da iplik üretimi Osmanlı imparatorluğu dönemine hatta Anadolu Selçukluları zamanına kadar gitmektedir. İlk önceleri elle eğrilerek iplik üretimi yapılmaktaydı. Elle iplik eğirme işi Osmanlı imparatorluğunun tarih sahnesinden çekilmesine kadar varlığını korudu. Malatya'da 1830'ların ortalarında, ticari amaçla kumaş dokunan 800 el tezgahına yetecek kadar iplik evlerde eğriliyordu (Quataert, 1999,70).

İplik eğirmenin tarihi insanlığın ilk zamanlarına kadar uzanmaktadır. İlk önceleri sadece elle eğrilen iplik zamanla bazı aletler kullanılarak eğrilmeye başlanmıştır.

1.3.2.1. Eski iplik eğirme elemanları

Dokuma ve eğirmenin geçmişi çok eskilere dayanmakla birlikte taş devrindeki ilkel yöntemler önemli bir değişiklik olmadan binlerce yıl sürmüştür. Öyle ki binlerce yıl önce kullanılan iğneler, günümüzde kullandığımız gelişmiş teknolojik iğnelerin temelini oluşturmuştur. Eski iplik eğirme elemanları şunlardır;

İğ

Bir ucu ince ve diğer uca doğru gittikçe kalınlaşan genellikle tahtadan yapılmış bir çubuktur. Kalın olan ucunda koni biçiminde ağırşak adı verilen bir tahta tabla bulunur.

İğ; pamuk veya yünü iplik şekline getirmeye yaramaktadır.

Öreke

Genellikle tahtadan yapılmıştır. Bir ayak üzerine tutturulmuş dikey bir çubuk ile bunun ucuna geçirilmiş hareketli başlıktan oluşur. Başlığın üzerinde sümeği bağlamak için meşin veya bezden küçük kuşak vardır. Dikey çubuk üzerine meşin karton veya bezden bayrak gibi bir parça takılır.

Öreke ile kullanılan iğler hafiftir, ağırşak küçük olduğundan dönme hızı fazladır ve ince iplik eğirmede kullanılır. Sümek örekenin başlığına sarılarak kuşağı ile bağlanır. Öteki iğın üzerinde sarılıp uç tarafına ilmeklenir. Yeterli uzunlukta iplik eğrilince ilmek çözülür ve eğrilen ipin üzerine sarılır daha sonra işlem sürdürülür.

Kirman

Bir eksen üzerine geçirilmiş artı işareti biçimindeki iki tahta parçasından oluşmuştur. Alttan eksenin boyunun üçte biri uzunluğundaki mesafede artı biçimindeki tahtaların kaymaması için bir çıkıntı vardır. Kirman ile eğrilen iplikler kalın olur. Bunun nedeni ağırlığın fazla ve dönme hızının düşük olmasıdır. Bununla birlikte iğ oranla daha fazla iş gördüğünden yaygın olarak kullanılmıştır. Eğrilen iplik artı biçimindeki tahtaların arasına sarılır. Ve bu tahtalardan birinin çekilmesiyle eğrilip sarılmış olan iplik, böylelikle pratik olarak yumak elde edilmiş olur. Buda kirmanın başka bir üstünlüğünü gösteriyor. Kirman ile eğirme örekesiz iğde olduğu gibidir. Gerek kirman gerekse örekesiz ile günde 200-250 gr iplik üretilmekteydi.

Çıkırık

El iğlerinde iplik hem bükülür hem de sarılır. Yani iğ ile masura aynıdır. İğ ile masuranın ayrı olduğu çıkırık ise Asya kökenlidir. Ve eski çağlarda Hindistan'da kullanılmıştır. Avrupa'da çıkırık 1280 dolaylarında Spyer'de ortaya çıktı. Önceleri çıkırıklar yalnızca masuraya iplik sarmak için kullanılırken 1280 yılından sonra bükme içinde kullanılmaya başlanmış ve bükme ile sarma işlemini birlikte yapan bu tür çıkırıklar 16. yy da yaygınlaşmıştır.

1.3.2.2. Pamuk iplikçiliği

Pamuk tekstil sanayinin en çok kullanılan ham maddesidir. Bu hammaddeden tekstil sanayinde iki tip iplik üretilmektedir. Bunlar penye ve kadre iplikleridir.

1.3.2.3. Penye iplikçiliği

Uzun lifli pamukların kullanıldığı bir yöntemdir. Bu yöntemde lif toplulukları içerisindeki kısa lifler tarama yöntemiyle ayrılmaktadır. Kaliteli ve ince ipliklerin üretilmesinde kullanılmaktadır. Penye iplik üretim çıkış şeması aşağıda verilmiştir.

1.3.2.4. Karde iplikçiliği

Kısa ve orta uzunluktaki pamuk liflerinin kullanıldığı bir yöntemdir. Penye hattı ile arasındaki fark herhangi bir tarama işlemi ve dolayısı ile kısa lif ayırtma işleminin olmamasıdır. Sistemde orta kalitede iplikler üretilmektedir. Bugün için geçerli iki kadre iplik üretim yöntemi bulunmaktadır. Bunlar;

1. Ring Karde İplik Yöntemi
2. Open-End (Rotor) Karde İplik Yöntemi

İplik üretimi daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi ham pamuğun tesise girişi ile başlamaktadır. İlk etapta harman hallaç ünitesine giren pamuk (Foto:3) çeşitli üretim birimlerinden geçtikten sonra iplik haline gelmektedir(Tablo:2).

Fotoğraf:3. Harman Hallaç Ünitesi

Tablo:2. İplik Üretim Birimleri

Hammadde
Harman-Hallaç
Tarak
Şerit Birleştirici
Vatkalı Cer
Penye(Tarama)
Çekim (Cer) 1
Çekim (Cer) 2
Fitol
İplik
Bobin
Katlama
Büküm

Fotoğraf: 4.Open-end Makinesi

1.3.3. Dokuma sanayi

Dokuma sanayi, çeşitli kalite ve türdeki iplikleri dokumaya hazırlayan ve dokuyan kuruluşlardan meydana gelir. Dokuma tesislerinin bir bölümü başkaları için fason üretim yaparken, çözgü, haşıl, kasarlama gibi dokuma öncesi işlemleri de kendi tesislerinde yapmaktadırlar.

Malatya’da dokuma sanayi köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte asıl önemli sanayi kuruluşlarının 1970’li (Sümerbank istisnadır) yıllardan sonra kurulmaya başladığı gözlenmektedir. Malatya ve çevresinde dokumacılık 1830’lara kadar geleneksel bir el sanatı şeklinde sürmüştür. Arapkir’deki imalat kolu, Avrupa Sanayi Devriminden doğan Osmanlı el tezgahlarında dokumacılık sektörünün belki de en iyi örneğidir. Arapkir kasabasındaki üreticiler 1830’ların ilk yarısında İngiliz ipliği kullanmaya başladılar; 19. yüzyılın geri kalan bölümünde, Arapkir, muhtemelen Harput bölgesinin en önemli üretim merkezi olarak yerini korudu.

Malatya’da ki tezgahlarda, 1830’larda, bilhassa Erzurum (200 balya) ve Rusya’ya satılmak üzere, büyük miktarlarda “çizgili desenli pantolonlar, pamuklu kumaşlar, desenli ve sade ipekli kumaşlar” dokunuyordu. Bu sırada, İngiltere’den tekstil ithalatı gayet sınırlıydı: Harput ve Malatya şehirlerinde, ipekli dokuma üretiminde atkıda İngiliz ipliği, çözgüde yerel iplik kullanılıyordu; zanaatkârlar, ithal gömleklik kumaşları boyayıp bunlara yerel desenler basılıyordu.

20.yüzyılın başlarında, Harput vilayetinde manusa dokunan 5000 tezgâh vardı. Arapkir’de 1200, Malatya ve çevresinde 1000 ve Eğin’de 300 tezgahta manusa dokunuyordu (Quataert, 1999, 118-119).

Yurdumuzun birçok yöresinde olduğu gibi Malatya’da da dokumacılığın ilk öncelikle evlerde kişisel ihtiyaçları karşılamak için başladığı daha sonra ev tipi imalat ve sonrasında atölyelerde üretimin devam ettiğini görmekteyiz. 1880’lere ait bir

raporda, Arapkir ahalisinin çoğunun dokumacılık yaptığı belirtiliyor. Arapkir'in başka yerlere sattığı başlıca ürünün – manusa kumaşının- satış miktarları normal seviyesine ulaşmıştı. Arapkir kasabasında, manusa kumaşı üretiminin çoğu büyük imalathanelerde yapılmış olabilir. Ama iş yerinin niteliği hakkında hiç de kesin ve berrak bilgimiz yok. Bir kaynağa göre, Arapkir'de ticari üretim yapan 1000 tezgahta pamuk kumaşı üretiliyordu. Bir başka kaynak ise, 15 imalathanede bu kumaşın üretildiğini bildirir. Söz konusu 1000 tezgah acaba bu 15 imalathanede mi bulunuyordu? Bu imalathaneler, evlerdeki tezgaklarda üretilen kumaşların işlemiden geçtiği boyahaneler olabilir pekela! (Quataert, 1999, 154).

Malatya dokuma sanayinin tarihi geçmişini araştırdığımızda Arapkir'den sonra Yeşilyurt ilçesinde dokumacılığın gelişmiş bir durumda olduğu, bu yörede çalışan işçilerin şuan kapalı olan Malatya Sümerbank Pamuklu Dokuma Sanayi tesislerinde kalifiye eleman olarak çalıştırılmışlardır. Derme çayı vadisinde eski Adıyaman yolu üzerinde kurulmuş olan Yeşilyurt eski adı ile Kariye-i Çırmuhtı, Kanuni devri Malatya tahrir defterlerine göre 116 haneli bir köy durumundadır. Bu kayda göre en fazla verginin de tespit edilmiş olması (Elibüyük- İnanç, 1983,50) sebebi ile Yeşilyurt'ta dokumacılığın oldukça gelişmiş bir durumda olduğunu anlamaktayız. Dokumacılık için gerekli hammadde olan pamuk üretimi bulunmakta (günümüzde yörede pamuk ekimi yapılmamaktadır) , yün ve kıl ise hayvanlardan temin edilmekte idi (İkiel, 1991, 318).

Araştırma alanımız olan Malatya'da şuan dokuma sanayine ait 21 büyük ölçekli tesis bulunmaktadır. Bugün ülkemizde, çoğunluğu İstanbul, Adana, Bursa, İzmir, Kayseri, Malatya, İçel ve Diyarbakır illerinde olmak üzere, 60 dolayında pamuk ipliği, yün ipliği, pamuklu kumaş ve yünlü kumaş fabrikaları vardır.

Fotoğraf:5: Dokuma Ünitesi.

Cumhuriyet devri Türkiye’imizde pamuklu dokuma endüstrimizin öncülüğünü, Sümerbank yapmıştır. Bugün bu iktisadi kamu kuruluşu tarafından işletilen pamuklu dokuma, yünlü dokuma, konfeksiyon fabrikası sayısı 30 adet kadardır. Bunlardan özellikle, Kahramanmaraş, Eskişehir, Bakırköy (İstanbul), Ereğli (Konya), İzmir, Kayseri, Adana, Denizli, Erzincan, Malatya, Nazilli Aydın), Antalya, Bergama (İzmir) ve Manisa pamuklu kumaş fabrikaları, yurdumuzun bu alandaki en büyük fabrikaları arasındadır.

Bu gelişmeye rağmen, pamuklu endüstrimizde esas söz sahibi sektör, özel sektördür. Çünkü mevcut iğ ve dokuma tezgahı sayısı ile pamuklu dokuma üretiminin, %80 gibi yüksek bir payı özel sektör fabrikalarına aittir (Doğanay, 1994, 422). Bugün Malatya’da faaliyette bulunan tüm dokuma fabrikaları özel sektöre ait olup 21 tanedir. Özel sektöre ait olan bir tesiste dokuma ünitesinde yer alan dokuma tezgahında kumaş üretimi (Foto: 5) görülmektedir.

Araştırma alanımızda Dokuma sanayi alanında faaliyet gösteren tesislerde; ham pamuğun fabrikaya girişiyle başlayan ve çeşitli türevlerde nihai ürün olarak piyasaya sürülmesine kadar devam eden değişik üretim kademeleri bulunmaktadır. Dokunmuş ya da örülmüş kumaşın hazır duruma getirilmeden önce, boya, apre, baskı ve terbiye gibi bazı işlemlerden geçirilmesi gerekmektedir.

Malatya’da sadece bu tür işlemleri yapan sanayi kuruluşları olmamakla birlikte bu işlemler dokuma fabrikalarının içerisinde yapılmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından boya, apre, baskı ve tekstil terbiyesi konusunda genel bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

Dokunmuş ya da örülmüş ham kumaşın gerek görünümünü ve gerekse kullanımını geliştirmek amacıyla gerçekleştirilen işlemlere genel olarak terbiye işlemi denilmektedir. Bu işlem kasarılama, merserize, boyama, apre ve baskı gibi işlemlerden birini veya birkaçını içerebilir.

Dokuma tesislerinde, tekstil terbiyesi yapan üniteye gelen ham kumaş, öncelikle ham kontrolden geçirilmekte, üzerindeki iplik ve lifler temizlenmektedir. Öte yandan dokumadan önce nişasta ile haşillanan kumaşın haşılı sökülme ve mat renkte olan kumaş kimyasal maddelerle beyazlaştırılmaktadır(Kasarılama).

Merserize ise kumaşa parlaklık kazandırma işlemidir. Boya ve baskı işlemi yapan ünite terbiye işleminden geçen kumaşları çeşitli renklerde boyayan ya da baskı boya uygulayan bölümdür. Son olarak yapılan apre işlemi de, yukarıda belirttiğimiz tüm kademelerden geçen kumaşın niteliğini veya görünümünü değiştirme işlemidir. Örneğin kumaşa çekmezlik, su geçirmezlik, buruşmazlık, yanmazlık kazandırılması uygulamaları apre işlemi olarak adlandırılmaktadır (TSKB, 1987, 1 -15). Araştırma alanımızda yer alan dokuma tesislerinde bu işlemlerin yapılması ürünün kalitesini büyük ölçüde arttırmaktadır.

Araştırma alanımızda yer alan tesislerin %59’u (31 tesis) A.Ş., %35’i (18 tesis) L.T.D. ve %6’sı (3 tesis) özel şahıslara aittir (Tablo:3). Anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %56’sının (16 tesis) başka bir ilde veya Malatya’da aynı konuda ve başka faaliyet alanlarında tesisleri vardır. Tesislerin % 44’ü (13 tesis) sadece Malatya’da faaliyet göstermektedir.

İşletmelerin 4 tanesi Malatya dışında bir kuruluşa aitken 25 tanesi Malatya dışında herhangi bir kuruluşa ait değildir.

Tablo:3. Tesislerin Hukuki Durumu

İşletmelerin Hukuki Durumu	İşletme Sayısı	%
Resmi	-----	-----
Özel	3	6
Limited	18	35
Kolektif	-----	-----
Anonim Şirket	31	59
TOPLAM	52	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Fotoğraf:6. Yuvarlak Örgü Makinesi

1.3.4. Konfeksiyon sanayi

Konfeksiyon sanayi başka tesislerde dokunmuş çeşitli kumaşları diken ya da işleyen kuruluşlardan oluşmaktadır. Bu sanayi kolu, yörede gelişmiş bir dokuma sanayinin varlığı, emek yoğun bir sermaye olması, az yatırım gerektirmesi ve özellikle ihracat olanaklarının varlığı nedeniyle son yıllarda gelişme göstermiştir. Malatya’da sadece konfeksiyon üretimi yapan 10 sanayi kuruluşu bulunmaktadır ve bu kuruluşların tümü 1980 yılından sonra faaliyete başlamışlardır. Şüphesiz bunun başlıca nedeni ihracata verilen teşviklerdir. Ayrıca kurulduğu dönemde yalnızca dokunmuş kumaş ve ham bez üreten kuruluşların bazıları ihracata verilen teşvikler nedeniyle konfeksiyon türü üretime de geçmişlerdir.

Malatya’da konfeksiyon sanayini temsil eden kuruluşların büyük ölçekli olanları I. Organize Sanayi Bölgesinde yer alırken atölyelerde üretim yapan kuruluşlar şehir içinde yer almaktadır. Atölyeler ya bir iş hanı içerisinde ya da bir apartman dairesinde bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.COĞRAFİ KONUM

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü içinde yer alan Malatya, 12.308 km² alanı ile Batı Anadolu'yu Doğu Anadolu'ya bağlayan karayolları üzerinde yer alır. Sanayi faaliyetlerinin gelişimini sağlayacak ve ihtiyaç duyduğu hammadde, enerji, emek ve diğer girdileri ucuz bir maliyetle elde edebilecek yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahiptir.

2.1. Malatya'da Dokuma Sanayinin Tarihi Gelişimi

Malatya kuruluşundan beri tarıma dayalı ekonomik yapısı olmasıyla birlikte dokuma tezgahları ile tekstil dalında üretimi de mevcuttur

Malatya ekonomisi kendi içinde değerlendirildiğinde, imalat sanayinin bir hayli ağırlıklı olduğu göze çarpar. Ancak, ilin Türkiye imalat sanayindeki payı için, aynı değerlendirmeyi yapmak olanaksızdır. Nitekim 1978'de il gayri safi hâsılasının % 16,6 gibi önemli bir bölümü imalat sanayinde gerçekleştirildiği halde, aynı yıl il imalat sanayinin Türkiye toplam içindeki payı yalnızca % 0,7 olabilmıştır.

Malatya imalat sanayinin en belirgin niteliği, başka birçok ildeki gibi burada da, sanayileşmenin ilin kendi dinamiklerinin bir sonucu olmayıp, devlet desteğiyle gerçekleşmiş olmasıdır. Ekonomik etkenlerden çok, politik etkenlerle başlayan bu sanayileşme, içerdiği yapaylıktan ötürü hızlı bir biçimde gelişmemiş ve il ekonomisine sürekli bir canlılık getirememiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan ve daha sonra da genişletme çalışmalarıyla süren kamu yatırımları, uzun yıllar boyunca ekonominin öbür kesimleriyle bütünleşmemiştir. Bu kopuklukta, yapılan yatırımların niteliği yanında, Malatya'nın özgül koşullarının da etkisi olmuştur. Kurulan fabrikaların hammadde gereksiniminin yeterince karşılanamayışı ve özel sermaye birikiminin yetersizliği, ilin sanayileşme sürecini yavaşlatmıştır.

Malatya imalat sanayinde özel kesim, ilin 1968'de kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmasıyla, ancak 1970'lerde varlık göstermeye başlamıştır. 1970'ler aynı zamanda sanayide bir çeşitlenmenin başladığı yıllardır (Yurt Ansiklopedisi. s: 5454).

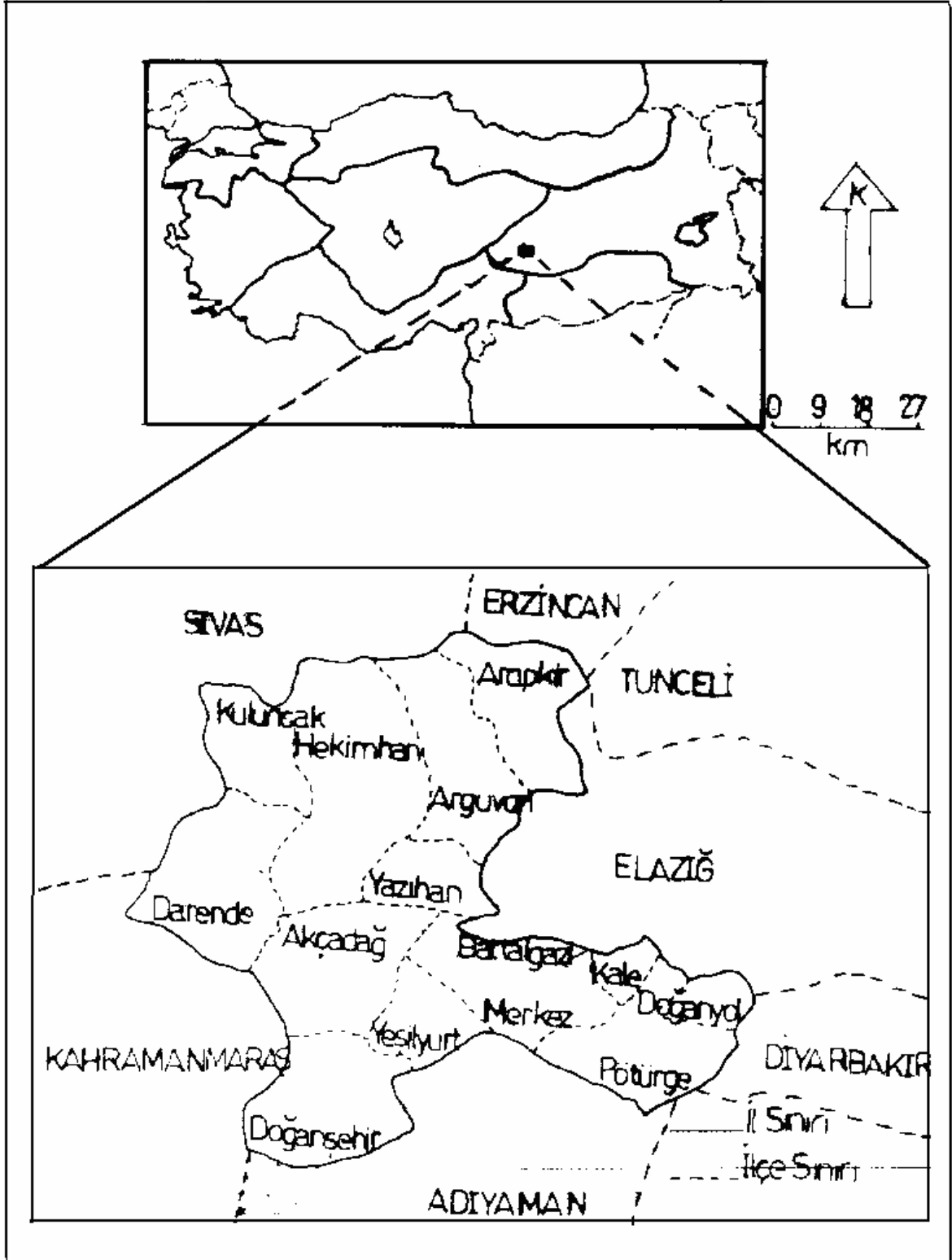
2.1.1. Cumhuriyet'ten önceki dönemde dokuma sanayi

Çok eski çağlardan beri Malatya ve çevresinde Dokumacılık, çiftçilik ve tarımın diğer kolu olan hayvan besiciliği yanında en önemli sanayi kolu olarak mevcuttur. Her çeşit ve nakışta çoraplar, ellikler, başlıklar, atkılar, çuvallar, heybeler, keçeler, abalar, yün ve pamuklu kumaşlar ilk çağdan beri hemen her köyde ve bu köylerdeki her evde örülür yahut dokunarak kullanılır. Böylece yöre çok uzun yıllar yukarıda sayılan ihtiyaç malları yönünden kendi kendisine yetmiştir.

Malatya-Aslantepe kazılarında çıkarılan ve "Malatya Kolosu" olarak bilinen Hitit Yontması üzerindeki giysinin kıvrımları ve süslülüğü dokumacılığın çok önceleri yapılmakta olduğunun göstergesidir.

VIII. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'yu etkisi altına almaya başlayan İslamiyet döneminde de Malatya ve yöresinin dokuma işlerindeki gelişmesi devam etmiştir. Bölgenin step görünümü ve kurak olması daha çok düz dokuma yaygınlarının üretilmesine imkan vermiştir. Kullanılan hakim hammadde yündür. Keten dokumalar daha azdır. İpek ise henüz bölgeye girmemiştir (Başbay, 1987, 96).

SEKİL 1: LOKASYON HARİTASI

Anadolu Selçukluları döneminde Alaşehir, Denizli, Aksaray, Kayseri ve Erzincan yanında Malatya'nın da dokumacılıkta sayılı merkezlerden biri haline geldiği, pamuk ekimine önem verilmeye başlandığını, dokuma renklerinde beyaz ve siyahın yanında kırmızı, mavi, yeşil ve altın renginin de tercih edildiği, çift başlı kartal ve ejderha figürlerinin çok kullanıldığını görmekteyiz (Başbay, 1987, 97).

Osmanlı dönemine ait kaynaklara göre 17. yy'da, Malatya'da takriben 12 ile 19 bin adet dokuma tezgâhı bulunmakta, culha'lık geçerli bir meslek sayılmakta idi. Malatya'da "culha" deyimi, dokumacılığı meslek edinen kişi için kullanılır. Aslı muhtemelen, çulha diye anılan ve el dokuma işlerindeki tezgâh demek olan aletten gelmektedir.

Elle iplik eğirme işi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekilmesine kadar varlığını korumuştur. Malatya'da 1830'ların ortalarında ticari amaçla kumaş dokunan 800 el tezgâhına yetecek kadar iplik evlerde eğriliyordu (Quataert, 1999, 70).

Arapkir'deki imalat kolu, Avrupa Sanayi Devrim'inden doğan Osmanlı el tezgâhlarında dokumacılık sektörünün belki de en iyi örneğidir. Arapkir kasabasındaki üreticiler, 1830'ların ilk yarısında İngiliz ipliği kullanmaya başladılar; 19. yy'ın geri kalan bölümünde Arapkir; muhtemelen, Harput bölgesinin en önemli üretim merkezi olarak önemini korudu (Quataert, 1999, 118).

Malatya'daki tezgâhlarda 1830'larda, bilhassa Erzurum (200 balya) ve Rusya'ya satılmak üzere, büyük miktarlarda "çizgili desenli pantolonlar, pamuklu kumaşlar, desenli ve sade ipekli kumaşlar" dokunuyordu. Bu sırada, İngiltere'den tekstil ithalatı gayet sınırlıydı: Harput ve Malatya şehirlerinde, ipekli dokuma üretiminde atkıda İngiliz ipliği, çözüde yerel iplik kullanılıyordu; zanaatkarlar, ithal gömleklik kumaşları boyayıp, bunlara yerel desenler basıyorlardı (Quataert, 1999, 118).

20. yy'ın başlarında, Harput vilayetinde manusa dokunan 5000 tezgah vardı. Arapkir'de 1200, Malatya ve çevresinde 1000 tezgahta manusa dokunuyordu (Quataert, 1999, 119).

Üretim organizasyonu konusunda sessiz olan kaynaklar bazen bir takım bilgiler verirler, ama bunlar kafa karıştırıcı ve yanıltıcıdır. Arapkir kasabasında, manusa kumaşı üretiminin çoğu büyük imalathanelerde yapılmış olabilir. Ama işyerlerinin niteliği hakkında hiç de kesin ve berrak bilgimiz yok. Bir kaynağa göre, Arapkir'de ticari üretim yapan 1000 tezgahta pamuklu kumaş üretiliyordu. Bir başka kaynak ise, 15 imalathanede bu kumaşın üretildiğini bildirir (Quataert, 1999, 154).

Malatya'dan 1830'lardaki sınır değişikliklerinden sonra Rusya'ya hem pamuk, hem de ipek tekstil ürünleri gönderilmişti. Arapkir'de, 1860'larda Rusya'ya "büyük miktarlarda" pamuklu dokuma ihraç etmişti (Quataert, 1999, 167-168).

Bu arada satışa sunulmak üzere perdelikler, bezler, kilim, cecim ve halılar dokuyan, özellikle Çırmıktı (Şimdiki Yeşilyurt) bağ köyü ile Malatya şehrinin kuzey kısmına düşen Çarmuzu mahallesi yöresinde culfa'lık işini meslek edinen piyasa tezgâhları gelişmişti. Bu nedenle Malatya ve yöresi ekonomisinde el dokumacılığı ve culfa'lık hayat standardını yükseltmek bakımından önem taşır (Başbay, 1987, 101).

2.1.2. Cumhuriyet döneminden itibaren dokuma sanayi

2.1.2.1. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Malatya sanayi

Tarımsal üretim ile kimi geleneksel el sanatları ve küçük imalat dışında, önemli bir ekonomik faaliyeti olmayan Malatya'da, Cumhuriyet Dönemi'ne, sarsılmış ve sönük

bir sanayi kesimi ile girildi. İldeki imalat sanayi işyerleri, küçük ölçekli ve yerel gereksinimleri karşılamaya yönelik nitelikteydi.

1927 Sanayi Sayımı'na göre, ilde toplam 1.039 işyeri vardı (Tablo 4). Bu işyerleri, aynı yıl Türkiye'deki toplam 65.245 işyerinin %1,6'sını oluşturuyordu. İşyeri sayısının bu denli yüksek oluşunda, bu yıllarda, Adıyaman, Kahta ve Kemaliye'nin, Malatya'ya bağlı birer ilçe olmaları da etkiliydi.

Tablo:4. 1927 Sanayi Sayımı'na Göre Malatya'da İşyeri ve Çalışan Sayısı

Sektörler	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı
Tarıma Dayalı Sanayi	430	1.094
Dokuma Sanayi	266	668
Ağaç Ürünleri Sanayi	93	189
İnşaat Sanayi	1	1
Maden, Maden İşt. ve Mak. San.	212	425
Kağıt ve Basım Sanayi	1	1
Kimya Sanayi	36	69
Toplam	1.039	2.447

Kaynak: DİE, 1927 Sanayi Sayımı.

İmalat sanayindeki işyerlerinin çeşitli sanayi dallarına bakıldığında, ilk sırayı tarıma dayalı sanayinin aldığı görülür. İldeki toplam işyerlerinin %25,6'sını ve çalışanların da %27,3'ünü kapsayan dokuma sanayi ikinci sıradadır. Ayrıca, il imalat sanayinde 100'den çok işçi çalıştıran tek işyeri bu daldaydı.

1927'de yürürlüğe giren Teşvik-i Sanayi Kanunu (TSK), daha çok büyük ölçekli işyerlerini teşvik edici hükümler taşıyordu. İlin sosyo-ekonomik yapısının geriliği ve yatırımlar için belli bir sermaye birikimi ve alt yapının olmaması nedeniyle, ilde TSK'den yararlanan firmaların sayısı az olmuştu (Yurt Ansiklopedisi. s:5454–5455).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, sanayinin en az geliştiği illerden biri Malatya'ydı. İlde, 1930'ların ikinci yarısına değin, ne kamu kesiminin, ne de özel kesimin önemli bir yatırımı yoktu. Ancak, 1930'ların ikinci yarısında il sanayi büyük ölçekli kimi kamu yatırımlarıyla canlanmaya ve gelişmeye başladı. Bu ilerleme, izleyen yıllarda da sürmüş ve Malatya, 1940'larda imalat sanayinin epeyce geliştiği bir il konumuna gelmiştir.

Anılan dönemde, kimi kamu yatırımları için yer olarak Malatya'nın seçilmesi, ilin ekonomik potansiyelinden çok, birtakım politik etkenlerden kaynaklanmaktaydı. Bir demiryolu kavşak noktası olması dışında, Malatya'nın sanayi için yer seçimini gerektirecek olanakları pek yoktu. 1939'da üretime başlayan sigara ve **dokuma** fabrikaları için gerekli hammaddelerin bile, ancak bir bölümü ilden karşılanabiliyordu. Tüm bu eksikliklere karşın, ilde 1930'ların ikinci yarısında başlayan kamu yatırımları, salt imalat sanayi alanında kalmamış, alt yapı, eğitim gibi ilin bütünüyle gelişmesini sağlayacak çeşitli alanlara yönelmiştir.

1930'ların ikinci yarısında yapılan kamu yatırımlarıyla gelişmeye başlayan imalat sanayi, 1940'larda il ekonomisinde oldukça önemli yer tutar bir duruma gelmiştir. 1941'de ilde, TSK'den yararlanan dört işyeri vardı. Bunlar arasında, en yüksek üretim değerini yaratanlar, 1939'da üretime geçen sigara fabrikasıyla, dokuma fabrikasıydı. Sigara fabrikası teşvikten yararlanan dört işyerinin yarattığı toplam üretim değerinin %60,5'ini gerçekleştirirken, **dokuma** fabrikası da %38,2'sini gerçekleştirmişti (Yurt Ansiklopedisi, s:5455).

1940’larda Malatya, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin imalat sanayi en gelişmiş iliydi ve hatta ülke genelinde büyük ölçekli iş yerleri kurulmuş birkaç ilden de biri idi. Bu durum, 1930’larda uygulanmakta olan ‘devletçilik’ politikasına uygun olarak, Malatya’da önemli kamu yatırımları yapılmasının bir sonucudur (Yurt Ansiklopedisi, s:5430).

1930’larda uygulanan “devletçilik” politikasından en fazla yararlanan illerden biri olan Malatya’da 1950’lerde de kimi yatırımlar yapılmıştır. Bunun sonucunda, Malatya, bir yandan demir ve karayolu ulaşımında önemli bir kavşak, bir yandan da **dokuma**, sigara- tütün ve şeker fabrikaları gibi tarıma dayalı sanayi dallarında kurulan büyük ölçekli tesislerin toplandığı, yörenin önemli merkezlerinden biri oldu. Ancak, izleyen yıllarda kamu kesimi yatırımlarının durmasıyla sanayileşmede de bir duraklama oldu. Sanayileşmenin sürdürülmesini sağlayacak iç dinamikler yeterince gelişkin olmadığından, 1968’de Malatya, kalkınmada öncelikli iller kapsamına alındı. Ama il dışı büyük sermayenin ilde yatırım yapmakta çekingen davranması sonucunda, 1980’lere değin Malatya ekonomisinde tarım kesiminin egemenliği süregeldi.

Ekonomisi temelde tarıma dayalı olan Malatya’da, tarımsal yapıdaki dönüşüm oldukça geç başlamıştır. Bu, ilin ekonomik potansiyeli kadar, sanayileşmenin niteliği ile de ilgilidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu yatırımlarıyla başlatılan ve geliştirilmeye çalışılan sanayileşme, sürekli bir nitelik kazanamamış, bu nedenle, tarım kesiminin egemenliği süregelmiştir.

Sanayileşme dinamiği zayıf olan Malatya’da daha öncede değinildiği gibi, imalat sanayi, kamu yatırımlarıyla geliştirilmek istenmiştir. 1930’larda, siyasal kimi etmenlerinde bir sonucu olarak, önemli yatırımlar yapılmış ve büyük ölçekli fabrikalar (dokuma, tütün) kurulmuş, böylece, Malatya Türkiye imalat sanayinde döneminin önde gelen illerinden olmuştur. Ancak, ilin kendi ekonomik gelişmesinin bir sonucu olmayan bu sanayileşme, il ekonomisinde genel bir canlanma ve dönüşüm yaratamamış, kurulan sanayi tesisleri, adeta il ekonomisinden bağımsız kurumlar durumunda kalmıştır.

Bu arada, ilin bir dönemde yoğun bir yatırım alanı olmasını sağlayan politik etmenler, 1950’lerde, farklı bir niteliğe bürünmüş ve bu kez Malatya’nın ihmal edilmesine yol açmıştır.

Tarımda olduğu gibi, sanayide de, canlanmanın başladığı dönem 1970’lerdir. Bunda en çok ilin 1968’de kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınması rol oynamıştır. İl dışı sermayenin pek ilgisini çekmeyen ilde, özel kesim yatırımları yerel sermaye ve yurt dışında çalışan işçilerce gerçekleştirilmiş, bu arada, kamu kesimince de, bazı genişletme yatırımları da yapılmıştır. Yatırım alanlarında bir çeşitlenme olmakla birlikte, gıda ve **dokuma** gibi tarıma dayalı sanayi dallarının ağırlığı sürmüştür. Özel kesimde 1970’lerde görülen canlanmaya karşın, Malatya imalat sanayinde, gerek çalışan sayısı ve yatırımlar, gerek katma değerdeki pay açısından kamu kesiminin ağırlığı sürmüştür (Yurt Ansiklopedisi, s: 5428-5429).

Malatya’da dokuma sanayinin gelişmesi üzerinde Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayi Müessesesi’nin etkisi büyüktür. 1933- 1937 dönemi için hazırlanan Birinci Sanayi Planı’nda, Malatya’da bir iplik ve bez fabrikası kurulması öngörülmüştü.

Fabrika’yı kurmak amacıyla da, Sümerbank, Ziraat Bankası ve İş Bankası’nın katılımıyla 26 Eylül 1936’da, 2/5367 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla, 3 milyon TL sermayeli Malatya Bez ve İplik Fabrikaları TAŞ oluşturuldu. Şirketin sermayesi 25 Mart 1939’da 5 milyon TL’ye çıkartıldı.

1937’de yapımına başlanan fabrika, 14 Aralık 1939’da işletmeye açılmıştır.

Sümerbank’ça şirketteki Ziraat Bankası hisseleri 24 Mayıs 1946’da, İş Bankası hisseleri 5 Ağustos 1946’da, 4,5’er milyon TL ödenerek toplam 9 milyon TL’ye satın

alındı. Böylece tesis, “Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi”ne bağlandı. 31 Mayıs 1949’da Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi kaldırılarak, tüm bağlı fabrika ve işletmeleri, 1 Haziran 1949’dan başlayarak 3460 sayılı kanuna göre, 12 ayrı işletme haline getirildi.

Böylece, Malatya Bez ve İplik Fabrikaları Şirketi’nden alınan Malatya ve Adana fabrikaları da ayrı birer işletme oldu. 1954’te işletmeye açılan Erzincan Bez Fabrikası da 1960’da Malatya Pamuklu Sanayi Müessesesi’ne bağlandı.

Kuruluş yıllarında 10.000 iş ve 438 tezgâhı olan Malatya Dokuma Fabrikası 1981’de 29.500 iş ve 752 tezgahla, yılda 4.253 ton iplik, 13,4 milyon m ham dokuma üretilmişti.

Kuruluş yıllarında fabrika gereksindiği enerjiyi kendi termik santralinden karşılamaktaydı. Derme Çayı’nda bir hidroelektrik santral kurularak, 1950’lerin başında fabrikanın gereksinimi bu santralden karşılanmaya başladı. 4.500 kw gücündeki santralden ayrıca, Merkez ilçe’ye de elektrik verilmekteydi

Öncelikle Malatya’da endüstrinin gelişimi Cumhuriyet’in ilanından sonra başlar. Cumhuriyet öncesi ulaşım olanaklarından, teknik gelişimden ve endüstriyi doğrudan doğruya etkileyen diğer koşulların tümünden yoksun bulunan ilimizde endüstrinin gelişmeyişi olağandır. Cumhuriyet yönetiminin yurt düzeyinde “Yeni bir yurt yaratma “ savaşına girişmesi üzerine Malatya’nın da yüzü gülmüş ve bu savaşın olumlu sonucundan payını almıştır. Özellikle yurdun her yönüne ulaşan yolların Malatya’dan geçmeye başlaması endüstriyi yakından etkilemiş ve Cumhuriyet’in büyük eserlerinden olan endüstri Malatya’nın da yüzünü güldürmüştür. Bugün ilimizde devletin ve özel kişilerin birçok endüstri kuruluşları vardır. Bunların en önemlilerinden biri Sümerbank Pamuklu Sanayi Müessesesidir. Bu kuruluş, 440 sayılı kanuna bağlı kuruluşlar arasındadır. 1936 yılında temeli atılmış, 1939 yılında çalışmaya başlamıştır. İstasyon caddesi üzerinde 501.205 m²’lik bir alana kurulmuştur. Yıllık pamuklu dokuma üretimi 18.450.141 metredir. Üretilen dokumalar Sümerbank satış mağazalarında satılır. 1972 yılında yurt dışına 2.015.000 metre kumaş yollamış, bunun karşılığında 5.644.275 Türk Lirası gelir sağlanmıştır.

Fabrika 2 bölüme ayrılmaktadır.

1. Esas İşletme Bölümü

a. İplik Ünitesi:

Bu ünite Harman Hallaç Dairesi, Tarak Dairesi (Kard Dairesi), Cer Dairesi Yüksek Çekimli Fitol Dairesi, Vater Dairesi bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümün yıllık pamuk ihtiyacı 5 bin tondur

b. Dokuma İhsar Ünitesi

c. Dokuma Ünitesi

Jakarlı Dokuma Salonu 1939 yılında çalışmaya başlamıştır. 438 dokuma tezgahı vardır. Bunların 356’sı Jakarlıdır. Günde 27.000 -30.000 metre arası dokuma yapar. Picanol Dokuma Tezgahı vardır, günde 30-32 bin metre dokur.

d. Boya- Apre Ünitesi:

İplik Boyama, Kumaş Boyama, Kumaş Kasar, Kumaş Merserize, Apre, Kumaş Katlama Dairelerinden oluşmuştur. 25-30 bin metre civarında Fason yapılabilir. 25-30 bin metre civarında Fason yapılabilir.

2. Makine Enerji Bölümü

Bu bölümde enerji, atölye, makine bakım üniteleri bulunmaktadır. Müessese kendi enerjisini kendisi sağlar.

Fabrikanın Dokuma Türleri: Yollu çiçekli kütül, Elvan perdelik, Beydağı kilimlik, Ebro perdelik, Fırat perdelik, Jak-Renk-Kard masa örtüsü, Merserize sofra örtüsü vs. (Malatya İl Yıllığı, 1973, s:210-211)

2.1.2.2. 1950'den sonra Malatya sanayi

1930'ların ikinci yarısında kamu kesimi yatırımlarıyla gelişen imalat sanayiyle Malatya, 1940'larda Türkiye'nin büyük ölçekli işyerleri olan birkaç ilinden biri durumundaydı.

Kamu yatırımları, il ekonomisinde büyük bir değişiklik yaratmakla birlikte, çoğu ilde olduğu gibi, özel kesimin gelişmesini ve yatırım yapmasını sağlayamamıştır. Bu bir ölçüde Malatya'ya yapılan kamu yatırımlarının niteliğinden, büyük ölçüde ise, özel kesimde belirli bir sermaye birikimi olmaması ve ilde özel kesimi yatırım yapmaya yöneltecek olanaklar bulunmayışından kaynaklanmaktaydı.

Özel kesimde belirgin bir hareket olmadığı için, il imalat sanayinde kamu kesiminin etkisi 1950'lerde de sürmüştür.

1960'larda Malatya imalat sanayinde kamu kesiminin yeni yatırımları olmamasına karşın, imalat sanayinin bileşiminde kamu kesiminin ağırlığı sürmekteydi. 1964'te 10 kişiden çok çalışanı olan 10 işyerinin 4'ü kamu kesiminde olmasına karşın, bu işyerlerinde, toplam çalışanların %96,2'si bulunmakta ve yaratılan katma değer %98,8'i gerçekleştirilmekteydi (Tablo.5) (Yurt Ansiklopedisi, s:5455).

İmalat sanayinin kesimlere dağılımında ise, ağırlık gıda ve dokuma dallarındaydı. İlde yaratılan katma değer %58,2'si gıda (tütün sanayi ile birlikte), %41,5'i dokuma sanayinde, binde 3'ü ise öteki dallarda gerçekleştiriliyordu.

Kamu kesiminin etkinliği, 1950'lerde de sürmüştür. İzleyen yıllarda, özel kesim yatırımlarında bir artış olmuşsa da, il imalat sanayinin, ülke içindeki görece önemi azalmaya başlamıştır. 1968'de ilin kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmasına karşın, il dışı büyük sermaye Malatya'da önemli sayılabilecek bir yatırım yapmamıştır. 1980'de, ildeki büyük ölçekli sanayi kuruluşlarının tümü (1000'e yakın işçinin çalıştığı Malatya Şeker Fabrikası, 2500'ü aşkın kişinin çalıştığı Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayi Müessesesi ve 1700'e yakın kişinin çalıştığı Tekel Sigara Fabrikası) 1960 öncesinde açılmış kamu kuruluşlarıydı.

Tablo:5. 1964'te Malatya'da Büyük İmalat Sanayi (%)

	İşyerlerinin Dağılımı	Ücretli İşçilerin Da.	Katma Değerin Da.	Ücretlilere Yapılan Öde. Da.
Özel	60,0	3,8	1,2	1,5
Devlet	40,0	96,2	98,8	98,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Sek. Payı				
Gıda Sanayi	30,0	23,1	21,9	18,7
Tütün Sanayi	20,0	16,4	36,3	14,5
Dokuma Sa.	40,0	58,6	41,5	6,1
Taş Top.Sa.	10,0	1,9	0,3	0,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Toplam Sayı	10	5,424	104,980	33,324

Kaynak: DİE, 1964 Sanayi ve İşyerleri Sayımı.

2.1.2.3. 1970'lerde Malatya sanayi

1960'ların, Malatya imalat sanayinde önemli sayılabilecek yatırımların yapılmadığı bir dönem olmasına karşılık, 1970'ler, kamu kesiminin genişletme yatırımları ve özel kesimin çeşitli dallardaki yeni yatırımıyla, hayli canlı bir dönem olmuştur. Bu dönemde yapılan özel kesim yatırımları, il içi sermaye ve yurt dışında çalışan işçilerce gerçekleştirilmiştir. Malatya, kalkınmada öncelikli iller arasında olmasına karşın, il dışı büyük sermayenin pek ilgisini çekmemiştir.

1970'lerde, ilde en çok işyeri açılan dal gıda sanayi idi. Bunu, **dokuma**, taş-toprağa dayalı sanayi ve öbür dallar izliyordu (Yurt Ansiklopedisi, s: 5456).

Malatya ekonomisinde imalat sanayinin oldukça önemli bir yer tutmasına karşın, küçük sanayi pek gelişmemiştir. Var olan küçük sanayi işletmeleri, büyük ölçüde yerel gereksinimleri karşılamaya yöneliktir. Bölgesel ve ulusal pazara açılabilen az sayıda işyeri de, Hatay, Gaziantep ve Konya gibi illerde olduğu gibi, gelişip büyük, imalata sıçrayacak potansiyeli olmayan işletmelerdir. 1980 Sanayi ve İşyerleri Sayımı geçici sonuçlarına göre, Malatya'da, küçük sanayi kapsamına giren, yani 10'dan az işçi çalıştıran toplam 1.570 işyeri vardı. Başka bir deyişle, Türkiye'deki 172.228 küçük sanayi işyerinin %0,9'u Malatya'daydı. İldeki küçük işyerlerinin 540'ı, Merkez İlçe'deki Küçük Sanayi Sitesi'nde idi. Küçük sanayideki 1.570 işyerinin 363'ünde sadece 1 kişi çalışıyordu. (Tablo 6). Malatya'daki küçük sanayi işletmelerinin %36'sı metal eşya ve makine imalat, %28,7'si **dokuma**, %20,6'sı orman ürünleri, %10,3'ü gıda, %4,4'ü ise öbür dallardaydı. İşyerlerinin çeşitli sanayi dallarına dağılımında ilk sırayı alan metal eşya ve makine imalat dalındaki işletmelerin çoğu, tarım araç ve gereçleri üreten ve onaran atölyelerle, Malatya'nın geleneksel sanat dallarından biri olan bakır işlemeciliği ile uğraşan işyerleridir. Söz konusu dalda, 564 işyeri vardı.

Tablo:6. 1980'de Çalışan İşçi Sayısına Göre İşyerleri

	İşyeri Sa.	1 Kişilik	1-9 Kişilik	10 + Kişi
Gıda, İçki, Tütün Sanayi	181	33	128	20
Dokuma, Giyim Eşyası Sanayi	462	131	320	11
Ağaç Ürünleri ve Mobilya Sanayi	326	62	262	2
Kağıt ve Basım Sanayi	21	2	18	1
Kimya Sanayi	25	9	13	3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	22	4	12	6
Metal Eşya, Makine ve Taşıt Araçları Sanayi	571	118	446	7
Diğer Sanayi Dalları	13	4	8	1
Toplam	1.621	363	1.207	51

Kaynak: DİE, 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Birinci Aşama İlk Geçici Sonuçları.

İl küçük sanayinde geçmişte çok önemli bir yer tutan **dokumacılık** ise, fabrika üretiminin yaygınlaşmasıyla gerilemiştir. Yine de bu dalda 451 işletme vardır. Dokumacılığın en yaygın olduğu ilçe Yeşilyurt'tur.

Küçük sanayide, işyerlerinin yoğunlaştığı bir başka dal olan orman ürünleri dalında 324 işyeri vardır. Kereste ve hızar atölyelerinden oluşan bu işyerleri, hammadde olarak ilde yetiştirilen kavakları işlemekte ve hem ilin, hem de çevre illerin yapı gereçleri gereksinimini karşılamaktadır (Yurt Ansiklopedisi, s:5457-5458).

Malaya imalat sanayinin en eski ve en gelişmiş dalı **dokumacılıktır**. Bu daldaki en büyük işyeri, 1939'da üretime geçen Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayi Müessesesi'dir.

Sümerbank tesisleri, 1970'lere değin bu daldaki büyük ölçekli tek işyeri durumundaydı. 1970'lerde ise, çoğu yurt dışındaki işçilerin ve öteden beri el dokumacılığıyla uğraşan Yeşilyurt İlçesi'ndeki küçük dokumacı ve girişimcilerin katılımıyla kurulan Yıfaş Yeşilyurt İmalat Sanayi AŞ ile İpaş İplik Fabrikası AŞ tesislerinin yapımına başlandı. Böylece, bu daldaki büyük ölçekli işyeri sayısı artmış ve dokuma dalı, il imalat sanayinde büyük ölçekli işyerlerinin en yoğun olduğu dal durumuna gelmiştir.

Yıfaş 1972'de kurulmuştur. 1982'de şirket tesislerinin yapımı sürüyordu. Sermayesi 60 milyon TL olan 1.445 ortaklı şirketin sermayesinin %10'u Desiyab'ın (Devlet Sanayi ve İşyeri Yatırım Bankası AŞ), %15'i ise, TSKB'nindir (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası).

Tesis yılda 120.000 takım elbise ve 80.000 pantolon üretecek kapasitededir. 277 kişi çalıştıracak olan tesis için, 1982'ye değin 400 milyon TL yatırım yapılmıştır.

Bu daldaki öteki büyük ölçekli kuruluş İpaş, 1976'da işletmeye açılmıştır. Yılda 4.000 ton iplik üretecek kapasiteye sahiptir (Yurt Ansiklopedisi, s:5456).

2.1.2.4. Bugünkü durum

Malatya İli'nin Doğu Anadolu Bölgesi içindeki yerine baktığımızda (Tablo 7) dokuma sanayi alanında gerek tesis sayısı gerekse gelişmişlik açısından bölgenin en gelişmiş ili durumundadır. Öncelikle 1927 yılında iş yeri sayısının sonraki sayımlara nazaran fazla olmasının nedeni, bu dönemde Adıyaman, Kahta ve Kemaliye'nin Malatya'ya bağlı birer ilçe olmaları etkiliydi. 1964 yılındaki Sanayi ve İşyerleri Sayımı'nda büyük ölçekli işyerleri sayıma tabi tutulduğundan Malatya'da bir tane tesis bulunurken Doğu Anadolu Bölgesi'nde Malatya dışındaki diğer illerde dokuma sanayi alanında tesis bulunmamaktadır (1939'da kurulmuş olan Sümerbank Pamuklu Sanayi Müessesesi). 1982 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde toplam 40 tesis varken, Malatya'da 46 tane tesis bulunmaktadır. Bu durumun nedeni 1968'de Malatya'nın kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmasıyla 1970'lerden sonra özel kesim yatırımlarına paralel olarak dokuma sanayine ait tesis sayısı artmıştır. 1992 yılında Malatya'da bir önceki sanayi sayımına göre dokuma sanayine ait tesis sayısı artış göstermiştir. Bu durum yine özel kesim yatırımlarından kaynaklanmaktadır. 2002 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan tesislerin yaklaşık ¼'i Malatya'da yer almaktadır. Bu durum ili bölge içerisinde dokuma sanayi alanında gelişmiş olduğunun bir göstergesidir.

Günümüzde Malatya özel müteşebbisler tarafından son yıllarda yapılan yatırımlar ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde tekstil sektörü açısından gelişmiş bir tekstil üretim merkezi haline gelmiştir. Halen proje aşamasında olanlar hariç, çalışır ve çalışma aşamasına gelmiş bulunan Tekstil Sektörü'nde alanlara göre fabrika sayıları aşağıda verilmektedir. (Tablo:8)

Tablo:7. Malatya İlinin Doğu Anadolu Bölgesi İçerisinde Tesis Sayısı Bakımından Durumu

Bölge Adı	1927		1964		1982		1992		2002	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Doğu And. Böl.	431	61,8	0	0	40	46,6	75	59,1	204	71,33
Malatya	266	38,2	1	100	46	53,4	52	40,9	82	28,67
Toplam	697	100	1	100	86	100	127	100	286	100

Kaynak: Genel Sanayi ve İş Yeri Sayımı, 1982 Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri .

Tablo:8. Dokuma Sanayinde Alanlara Göre Tesis Sayısı

Üretim Kolu	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı	Makine Sayısı
İplik Fabrikaları	14	3.830	485 Ad. Ring 136 Ad. Open-end
Örme Kumaş Fabrikaları	17	744	
Dokuma Fabrikaları	11	928	
Konfeksiyon Üretim Tesisleri	14	1099	
Diğer Tekstil Üretim Tesisleri	14	203	
Toplam	70	7359	

Kaynak: Malatya Tic. Ve San. Odası Yay. Ekonomik Durum Raporu, 2001, s.30.

1937 yılında kurulan Malatya Sümerbank Fabrikası özellikle son yıllarda büyük gelişmeler kaydetmiş, yapmış olduğu teknolojik yenilikler ile kendisini modernize etmesini başarmıştır. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan üretim kalitesindeki gelişmeler ile ABD ve Avrupa ülkelerine olan ihracat miktarlarında artışlar olmuştur.

Sümerbank Fabrikasını örnek alan özel sektör yatırımcıları 1972 yılında İPAŞ Malatya İplik Fabrikası A.Ş., 1984 yılında ANATEKS Anadolu Tekstil Fab. A.Ş., 1985 yılında KALETAŞ İplik Fab. A.Ş. , 1988 yılında GÜNTAŞ Gündüzbey Tekstil Fab. San. Tic. A.Ş. kurularak bugünkü tekstil sanayinin temelini oluşturmuştur. Tekstil tesisleri özellikle özel sektör yatırımları ile artış göstermiştir. (Tablo. 9)

Bugün Malatya’da pamuğun her cinsi işlenebilmekte, ipliğin her türü yapılmakta ve penye, branda, tente, döşemelik, indigo (kot) gibi her cins dokuma yapılabilmektedir. İlimizde tekstil alınındaki yatırımlar devam etmektedir.

Tablo:9. Malatya’da Yıllara Göre Özel Sektör Dokuma Tesisi Sayısı

Yıllar							
1975	1980	1985	1990	1995	2000	2002	2003
1	2	4	7	48	59	70	74

Kaynak: Malatya Tic. Ve San. Odası Yay. Ekonomik Durum Raporu, 2003.

Fotoğraf:7.Dokuma Tesisi'nden Genel Bir Görünüş

I. Organize Sanayi bölgesindeki yatırım durumunu incelediğimizde; bölgede 125 firmaya yer tahsisi yapılmış, bu firmalardan 106'sı üretime geçmiş 19 firma inşaat halindedir. Tablo 10'da görüldüğü üzere I. OSB'deki işletmeler sektörel olarak tekstil ağırlıktadır (İplik, dokuma ve giyim sanayine aittir) .

I. Organize Sanayi Bölgesinde yatırımların sektörler göre dağılımı aşağıda verilmiştir. Tüm yatırım sektörleri içerisinde tekstil sektörü (120 fabrika) 52 firma ile %41'ini teşkil etmektedir.

Tablo:10. I.Organize Sanayi Bölgesi'ndeki Tesislerin Dağılımı

Sektör Adı	Oran(%)	Toplam	Üretime Geçen	İnş./Proje Halinde
Tekstil	35,2	44	36	8
Gıda	27,2	34	31	3
Diğer	37,6	47	39	8
Toplam	100	125	106	19

Kaynak: Malatya Tic. Ve San. Odası Yay. Ekonomik Durum Raporu, 2001, s.30.

II. Organize Sanayi Bölgesinde yatırım için başvuruda bulunan firmaların %52'ini tekstil yatırımları oluşturmaktadır. (Tablo: 11) Mevcut I. Organize Sanayi Bölgesi yanında kurulan II. Organize Sanayi Bölgesi ilde işsizliğin ikinci sigortasıdır. Söz konusu organize bölgesi faaliyete geçtiğinde 12.000 civarında işsize iş imkanı

sağlayacaktır. İkinci organize sanayi bölgesindeki yatırımların sektörel dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo:11. II. Organize Sanayi Bölgesindeki Tesislerin Sektörel Dağılımı

Sektör Adı	Müracaat Adedi	Müracaat Oranı (%)	Alan Oranı (%)
Tekstil	92	52	72
Gıda	43	24	10
Mobilya	16	6	3
Makine	12	7	4
Maden	13	8	9
Tıbbi Tekstil	6	3	2
TOPLAM	176	100	100

Kaynak: I. Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü, Faaliyet Raporları, Malatya. 1998 .

Malatya’da sanayi işletmelerindeki sektörel dağılım incelendiğinde birinci sırayı gıda sanayi alırken ikinci sırayı **tekstil sektörü** izlemektedir. İstihdam tarafından bakılırsa 66 işletme adedi olan tekstil sektörü 61.650 kişilik istihdamıyla il sanayi içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Tekstil sektörü içinde, iplik ve dokuma fabrikaları istihdam yönünden, diğer işletmelere göre daha fazladır.

Tekstilde yıllık ortalama 500 milyon dolarlık girdi ile bölgenin cazibe merkezi konumunda olan Malatya ’da yakın bir gelecekte 3 ve 4. OSB’lerinin filizleneceğini şimdiden görmemiz mümkündür (Tempo, 2004, 60).

“Kişi başına milli geliri bin 500 dolar ve altındaki illerde yatırımı teşvik eden yasa, Güneydoğu Anadolu’da yatırım rüzgarları estiriyor. Şanlıurfa’da yer talebinde bulunan firma sayısı 900 bulurken, Malatya’da yatırım talaplerinin karşılanması için üçüncü Organize Sanayi Bölgesi kurma çalışmaları başladı. Bölgede İstanbul merkezli ulusal ölçekli sanayi şirketlerinin de yatırım yarışına girmesi dikkat çekiyor.

Yatırım teşvik yasası doğrultusunda gerçekleştirilen Malatya, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır’a “ Anadolu’da İş, Aş, Barış ” gezisi düzenleyen Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Başkanı Umut Oran’da yasadan yararlanarak Güneydoğuda ilk yatırım hamlelerinden birini gerçekleştirdi. Oran, 5084 sayılı yasaı bürokratlarla birlikte önemli potansiyeli olan bu dört ilde sanayicilere anlatarak, buralarda yatırım hareketi başlatmayı amaçladıklarını söyledi.

5084 sayılı yasa çerçevesinde;

Çalık Holding: Kadife pantolon fabrikası açacak.

Taha Tekstil: 10 milyon dolarlık bir fabrika yatırımına hazırlanıyor”

(<http://zaman.com.tr>).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİ

Sanayi faaliyetlerinin, mekân ne ölçüde olursa olsun, bugünkü dağılışı düzenini kazanmasında etki yapan faktörler vardır. Başlıcaları; hammadde, enerji, işçi, sermaye, münakale, Pazar, devletin etkisi, mahalli otoritelerin tutumu, iklim gibi unsurların sanayiye etkilemeleri iki yönlüdür. 1. kuruluş şartı olarak, 2. Lokasyon şartı, tesis yerini tayin eden amil olarak.

Dokuma sanayinde “ yer seçimi”ni etkileyen faktörler esas itibariyle “saha” ve “CBD’ ye yakınlık” tır. Bunları işçi ve su faktörleri izlemektedir. CBD’ ye yakınlık özellikle küçük tesislerin yer seçiminde rol oynamıştır. CBD’ ye yakınlık da bir yönden başlıca hammadde olan iplik piyasasına öte yandan bu küçük tesisler işveren tüccarların iş yerlerine yakınlık özellikle önemlidir (Tümer tekin, 1977, 90).

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerde, yapmış olduğumuz görüşmelerde yatırım için Malatya’yı tercih etmiş olmalarındaki esas etkenin Malatyalı oluşları olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak bunun yanı sıra arsa varlığı, ulaşım kolaylığı, su temini, hammadde teminindeki kolaylık, pazar ve işçi faktörlerinin birinin veya birkaçının etkili olduğu aşikardır.

Tesislerde bulunan yetkililerle yapmış olduğumuz görüşmelerde, 3 tesis arsa varlığı, 1 tesis ulaşım kolaylığı, 2 tesis su teminindeki kolaylık, 1 tesis pazara yakınlık, 5 tesis işçi unsuru ve 27 tesis Malatyalı oluşundan dolayı Malatya’ya yatırım yapmış olduklarını belirtmişlerdir (Tablo:12).

Tablo:12. Yatırımda Etkili Olan Faktörler

Yatırım Nedeni	Tesis Sayısı
Arsa Varlığı	18
Ulaşım kolaylığı	5
Su Temini	25
Enerji Temini	2
Hammadde Teminindeki Kolaylık	15
Pazara Yakınlık	1
İşçiye Yakınlık	25
Diğerleri	52
TOPLAM	52

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Dokuma sanayinde; tesislerin yer seçiminde ucuz ve geniş arazi önemli bir faktördür. Çünkü modern dokuma tesisleri tek kat fakat geniş binalar halinde inşa edilmektedir. Depolama, tesise ve çalışanlara ait arabaların park sahası için gerekli yerlerde göz önüne alınırsa saha unsurunun neden önemli olduğu anlaşılır Ulaşımın rolüne baktığımızda Malatya’nın önemli karayolu ve demiryollarının kavşak noktasında bulunması, doğunun batıya açılan kapısı durumunda oluşundan ötürü geniş bir ulaşım ağı mevcuttur. Bu da özellikle hammaddenin tesislere getirilmesi ve mamül maddenin pazar alanlarına ulaştırılmasın da kolaylıklar sağlamaktadır.

Dokuma Sanayinde yer seçimini etkileyen faktörlere baktığımızda su faktörü önemlidir Özellikle iplik ve dokuma ürününün boyanması aşamasında su gereklidir. Malatya’nın su temini açısından herhangi bir sıkıntı yaşamıyor oluşu yeraltı kaynaklarına bağlı olarak önemli bir etkidir. Suyunun sert oluşundan dolayı tesisler suyu arıttıktan sonra kullanmaktadır.

Modern sanayinin her şeyden önce makinelere dayanmakta olması bunların gerek yapılması, gerek çalıştırılması için insan gücünün çok üstünde enerjiyi gerektirmiştir. Araştırma alanımızda makinelerle üretim yapan iplik ve dokuma tesislerinin elektriği tedarikten herhangi bir sıkıntı olmadan temin etmeleri yatırım için Malatya'yı tercih etmelerinde etkisi olmuştur.

Kullanılan temel hammadde olan pamuğun, yükte hafif paha da ağır olma özelliği, hammaddenin tesise taşınmasında ulaşım bakımından sıkıntı olmayışı bir etken olmuştur.

İşçi unsuru; öncelikle dokuma sanayinde yer seçimini etkileyen faktörler içerisinde saha ve MİS'e yakınlıktan sonra gelen bir faktördür. Malatya'da dokumacılığın çok eski tarihlerden beri var oluşu yetişmiş bir işgücü potansiyeli sağlanmıştır (Özellikle Yeşilyurt).

Araştırma alanımızda yer alan ve anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %59'u (17 tesis) ilk kuruluş esnasında devlet teşviki (kredi, yatırım teşviki, kobi) kullanmıştır. Tesislerin %41'i (12 tesis) ise devlet teşviki kullanmamışlardır. Kendi öz sermayeleri ile kurulduklarını ifade etmişlerdir (Tablo: 13).Türkiye Kalkınma Bankası garantörlüğünde Kamu Ortaklığı Fonundan Kredi kullanan bir tesis vardır.

Tablo:13. İlk Kuruluş Esnasındaki Teşvik Türleri

İlk Kuruluş Esnasındaki Teşvik Türleri	Tesis Sayısı	%
Devlet Teşviki	17	59
Kullanmayan Tesisler	12	41
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda yer alan ve anket uygulamasını yaptığımız tesislerin sermaye tiplerine baktığımızda %48'i (14 tesis) ticari, %48'i (14 tesis) öz sermaye ve % 4'ü (1 tesis) ise kredidir (Tablo 14).

Tablo:14.Tesislerin Sermaye Tipleri

Sermaye Tipi	Tesis Sayısı	%
Ticaret	14	48
Kredi	1	4
Diğerleri	14	48
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket uygulaması yapmış olduğumuz tesislerin %59'u (17 tesis) herhangi bir sorunlarının olmadığını belirtmişlerdir. Tesislerin %24'ü (7 tesis) bulundukları alanın dar oluşundan dolayı yeni üniteler kurma şanslarının olmadığını ifade ederek arsa konusunda sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi modern dokuma tesisleri tek kat fakat geniş binalar halinde inşa edilmektedir. Tesislerin entegrasyona gitmeleri için geniş alanlara ihtiyaçları vardır. Bulundukları alanın dar oluşu da bunu mümkün kılmamaktadır. Tesislerin % 7'si (2 tesis) ambar yerlerinin dar oluşundan dolayı hammadde de stoklama yaptıkları dönemler sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bazı tesisler Organize Sanayi Bölgesinde olmadıkları için çeşitli olanaklardan yoksun olduklarını, pazarlama

noktasında sorunlar yaşadıklarını, fabrikanın alanının küçük oluşundan ötürü sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir (Tablo:15).

Tablo: 15. Tesislerde Mevcut Olan Sorunlar

Sorunlar	Tesis Sayısı	%
Arsa	7	24
Ambar	2	7
Sorunsuzlar	17	59
Diğerleri	3	10
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin % 76'sı (22 tesis) saha olarak genişleme imkânlarının olduğunu belirtmişlerdir. Bazı tesisler piyasa şartlarının uygun olmayışından dolayı arsa konusunda sorunları olmamasına rağmen yeni üniteler kurmayı veya entegrasyona gitmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir. Tesislerin % 24'ü ise, (7 tesis) saha olarak genişleme imkanlarının olmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun temel nedeni olarak arsanın azlığını öne sürmüşlerdir. Bazı tesisler bu nedenle II. Organize Sanayi Bölgesine taşınmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir (Tablo: 16).

Tablo: 16. Tesislerin Saha Olarak Genişleme İmkânı

Tesislerin yeni Üniteler Kurma Durumu	Tesis Sayısı	%
Var	22	76
Yok	7	24
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %83'ü (24 tesis) yeni tesis kurmaları durumunda Malatya'yı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Tesislerin %17'si (5 tesis) ise İstanbul'u (özellikle Çorlu, Çerkezköy) tercih edeceklerini belirtmişlerdir (Tablo: 17).

Tesislerin; yeni bir tesis kurmaları halinde Malatya' tercih etmelerinin sebebi olarak, Malatyalı oluşları, yöre halkının işsizliğini azaltma ve istihdam sağlamak istemeleri, tesislerinin ana ünitesinin burada oluşundan ötürü, Organize Sanayi Bölgesinde bulunmaları, Malatya halkının tekstile yatkın oluşu, tesislerin kontrolü, teşvik tedbirlerinden dolayı (enerji, vergi, stopaj, ve SSK)'dır. Malatya'da şehir içinde yer alan tesisler ise II. Organize Sanayi Bölgesini tercih edeceklerini belirtmişlerdir (I. OSB'in de yer olmadığından dolayı). İstanbul'u tercih eden tesisler ise, özellikle Pazar koşulları, hammaddeye yakınlıktan dolayı İstanbul'u tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo: 17. Yeni Tesis Seçim Yerleri

Yeni Tesis Seçim Yerleri	İşletme Sayısı	%
Malatya	24	83
İstanbul	5	17
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Tesislerin ilk kuruluş yerini incelediğimizde; %75'i (22 tesis) Malatya, %25'i (7tesis) İstanbul'da kurulmuştur (Tablo 18).

Tesislerde yapmış olduğumuz anket çalışmalarında elde etmiş olduğumuz bilgilere göre ilk kuruluş yeri İstanbul olan tesisler maliyetin yüksek oluşu (işçi, enerji, kira bedelleri) nedeniyle memleketleri olan Malatya'ya taşındıklarını belirtmişlerdir. İlk kuruluş yeri İstanbul olan bir başka tesis, tesisi işleten gruplar ayrılınca Malatya'da faaliyete başladıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma alanımızda yer alan bazı tesislerin merkezi hala İstanbul'dur. Malatya'daki tesiste üretilen yarı mamül madde İstanbul'da mamül madde haline getirilmektedir. Bir konfeksiyon tesisi İstanbul'da merkezlerinin bulunduğunu ancak imalatın tamamen burada yapıldığını, sadece planlama ve kumaş tedarikinin İstanbul'daki merkezlerinden yapıldığını belirtmiştir. Yine ilk kuruluş yeri İstanbul olan bir başka tesis, yöremizde yatırımları büyütüp istihdam sağlamak amacıyla Malatya'ya taşındıklarını belirtmişlerdir.

Tablo:18. Tesislerin İlk Kuruluş Yeri

İlk Kuruluş Yeri	Tesis Sayısı	%
Malatya	22	75
İstanbul	7	25
Toplam	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Son olarak daha önce Yeşilyurt'ta ve şehir içinde kurulmuş olan tesisler bulundukları yerlerin dar gelmeye başlamasından dolayı Organize Sanayi Bölgesine taşındıklarını belirtmişlerdir. Malatya'da özellikle son yıllarda şehir içinde yer alan tesisler I.OSB'ye taşınmışlardır. Özellikle Yeşilyurt'taki tesislerin büyük bir çoğunluğu ile merkezde konutlar ile iç içe bulunan tesisler, gürültü, alan ihtiyacı gibi sorunlara bağlı olarak yer değiştirmişlerdir. Ayrıca dokumacıların OSB'de daha uygun şartlarda çalışacak olmaları da yer değiştirmelerinde önemli bir etkindir.

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %52'si (15 tesis) işletmeyi açmadan öncede aynı işle uğraştıklarını belirtmişlerdir. Yeşilyurt ilçesinde evlerde iplik üretip bez dokuyarak başlayan dokuma faaliyeti büyüyerek atölyelerde devam etmiştir. Atölyeleri çalıştıran işletmeciler gerek üretimi arttırmak gerekse yeni üniteler kurmak için daha geniş sahalara ihtiyaç duymuş ve Malatya'da I. OSB'de kurmuş oldukları fabrikalarda üretimlerine devam etmişlerdir.

Tesislerin %48'i (14 tesis) ise daha önce başka sektörlerde faaliyet gösterdiklerini belirtmişlerdir (Gıda sanayi, inşaat-proje, ticaret vs.). (Tablo:19)

Tablo:19. İşletmecilerin Tesisi Açmadan Önceki Faaliyet Konuları

Faaliyet Konusu	İşletmeci Sayısı	%
Tekstil	15	52
Farklı	14	48
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz işletmecilerin %7'si (2 tesis) tekstil alanında eğitim görmüşlerdir. %45'i (13 tesis) baba mesleği olarak bu işi yapmaya başlamışlardır ayrıca çıraklıktan yetişenler, uzun zamandır bu sektörün içinde

olmaları, deneyimleri, iplik ve kumaş ticareti yapmaları da etken olmuştur. Özellikle Yeşilyurt'ta dokuma sanayinin çok eski bir geçmişe sahip olması büyük bir rol oynamıştır.%48'i (14 tesis) ise bu konuda herhangi bir eğitime sahip olmadıkları gibi daha öncede farklı sektörlerde faaliyet gösterdiklerini ifade etmişlerdir (Tablo:20).

Tablo:20. Tekstil İle İlgili Eğitim Durumu

Eğitim	İşletmeci Sayısı	%
Akademik	2	7
Geleneksel	13	45
Yok	14	48
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

3.1. Malatya'da Dokuma Sanayi Tesisleri'nin Bugünkü Dağılışı ve Yapısal Özellikleri

3.1.1. Yer seçim özellikleri ve fiziksel durum

Araştırma alanımızda yer alan dokuma sanayi ve bu sanayi kolu içerisinde yer alan iplik ve konfeksiyon üretimi üzerine faaliyette bulunan tesislerde, uygulanan anket çalışması sonucunda elde etmiş olduğumuz bilgileri esas alarak tesislerin fiziki durumlarına ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır.

Malatya'da yer alan tesislerin %62'si (32 tesis) Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunmaktadır. Tesislerin OSB'yi tercih etmelerinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlar; Bu bölgelerde %100 yatırım indirimi vardı.(Şuan %40 yatırım indirimi var) Elektriğin %33 daha ucuz olması, düzenli bir alt yapının (kanalizasyon, su, arıtma, elektrik ve yol) olması, yerleşim alanının dışında yer alması ve devletin sağladığı teşviklerden (OSB'ye daha çok sağlamaktadır) dolayısıdır. Tesislerin %32'si (17 tesis) Özsan Sanayi Sitesi'nde bulunmaktadır. Ancak burada yer alan tesisler alan sıkıntısı çektiklerini ve bu nedenle Organize Sanayi Bölgesine taşınmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir. Yukarıda belirtmiş olduğumuz imkânlarda bu kararlarında önemli bir etkiye sahiptir. Geri kalan tesisler önemli karayolları üzerinde yer almaktadır. (Tablo: 21)

Tablo:21. Malatya'da Dokuma Tesislerinin Dağılımı

Bulundukları Yer	Tesis Sayısı	%
O.S.B.	32	62
Özsan Sanayi Sitesi	17	32
Ankara Karayolu	1	2
Sivas Karayolu	1	2
Elazığ Karayolu	1	2
Toplam	52	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Şekil 2'de 1. Organize Sanayi Bölgesi'nde yer alan iplik, dokuma, konfeksiyon ve çırçır tesislerinin sanayi bölgesi içerisindeki dağılımı gösterilmiştir. Malatya'da yer alan Dokuma Sanayi'ne ait tesislerin büyük bir çoğunluğu O.S.B.'inde yer almaktadır. Malatya'da hemen bütün sanayi kollarında görülen suburbanizasyonun bu sanayi

kolunda da gittikçe kuvvetlenen bir şekilde görülmektedir. Yakın yıllara kadar şehir içinde yer alan tesisler Organize Sanayi Bölgelerine göç etmişlerdir. Tesislerin O.S.B.'ni tercih etmelerinin temel nedeni çeşitli imkanların varlığından dolayıdır. Malatya'da yer alan 21 dokuma tesisinin 13'ü, 16 iplik tesisinin 9'u, 10 konfeksiyon tesisinin 6'sı ve 5 çırçır tesisinin 3'ü Organize Sanayi Bölgesi'nde yer almaktadır. Geri kalan tesislerin bir bölümü Özsan Sanayi Sitesi'nde birkaç konfeksiyon atölyesi ise şehir içinde yer almaktadır. Ancak şehir içinde yer alan tesislerde Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınmayı düşündüklerinin ifade etmişlerdir.

Fotoğraf: 8. Tekstil Fabrikası

Araştırma alanımızda yer alan işletmelerin tamamı tek katlıdır. Bilindiği gibi modern dokuma tesisleri tek kat fakat geniş binalar halinde inşa edilmektedir. Depolama, hatta müessese ve çalışanlara ait arabaların park sahası için gerekli yerlerde göz önünde tutulursa, saha faktörünün başrolü almasının sebebi anlaşılır. (Tümertekin, 1972) Ancak bazı tesislerde işletme binası çok katlı veya asma kat bulunmaktadır. Özellikle dokuma ve iplik fabrikalarında üretim esnasında kullanılan makinelerin geniş alan kaplaması ve ağır olması, devir güçlerinin fazla olmasından ötürü ikinci bir kat sağlıklı olmayacaktır. Bu tesislerin ortak özelliği çok geniş bir alanda ve tek katlı olmasıdır.

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %83'ü tesisi işleten kişiye veya kişilere aittir. %17'si ise kiracı durumundadır.(Tablo:22)

Tablo:22. İşletme Binasının Durumu

İşletme Binasının Durumu	Tesis Sayısı	%
Kiracı	5	17
Kendi Malı	24	83
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesisleri, kuruluş amacı açısından değerlendirdiğimizde %66'sı (19 tesis) bugünkü duruma uygundur. %34'ü (10 tesis) ise bugünkü duruma uygun değildir. Örneğin tesis önce gıda sanayi alanında üretim yaparken daha sonra aynı bina konfeksiyon alanında üretime başlamıştır. Ayrıca tesislerin bazıları zamanla yeni üniteler kurmak istemişlerdir ancak saha açısından mümkün olmamıştır. Örneğin kumaş üretimi yapan bir tesis daha sonra boyahane ünitesini de açmak istediğinde alan sorunu ile karşılaşmıştır. (Tablo:23)

Tablo:23. Binanın Kuruluş Gayesi

Binanın Kuruluş Gayesi	Tesis Sayısı	%
Bugünkü Duruma Uygun	19	66
Uygun Değil	10	34
	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızdaki tesislerin inşaat tipine baktığımızda betonarme, karkas, prefabrik tesislerin yaygın olduğunu görmekteyiz. Anket uygulaması yapmış olduğumuz tesislerin %52'si (15 tesis) prefabrik, %34'ü (10 tesis) betonarme, %3'ü (1 tesis) karkas olmakla birlikte geri kalan tesisler karkas-betonarme, uzay inşaat sistemi ve çelik konstrüksiyon inşaat tipindedir. (Tablo:24)

Tablo:24. Tesislerin İnşaat Tipi

Binanın İnşaat Tipi	Tesis Sayısı	%
Betonarme	10	34
Karkas	1	3
Prefabrik	15	52
Diğerleri	3	10
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin tamamı 1980 yılından sonra kurulmuştur. Ancak Cumhuriyet döneminden itibaren Malatya'da dokuma sanayi alanında faaliyet gösteren tesisler mevcuttur. Bunların en önemlisi 1939'da faaliyete geçen ancak şuan kapalı olan Sümerbank'tır. Bu tesis 2002 yılı sonlarında kapatılmıştır.

Bugün faaliyette olan birçok fabrika gerek makine parkı gerek makinelerin teknolojik düzeyi ve bunların paralelinde üretim açısından Sümerbank'tan daha ileri konumdadır.

Anket çalışması yapmış olduğumuz tesisleri kuruluş yılı ve faaliyete geçtikleri yıllar itibarıyla incelediğimizde; 1981-1985 yılları arasında 2 tesis kurulmuş ancak faaliyete bu dönemde geçmemişlerdir. 1986-1990 yılları arasında 20 tesis kurulmuş olup, aynı dönem 22 tesis faaliyete başlamıştır. 1991-1995 yılları arasında 13 tesis kurulmuş olup aynı dönem 10 tesis faaliyete başlamıştır. 1996-2000 yılları arasında 12 tesis kurulmuş olup 14 tesis üretime başlamıştır. 2001-2005 yılları arasında 5 tesis kurulmuş olup 6 tesis faaliyete geçmiştir (Tablo:25; Şekil: 3). Bu tesislerin tamamına yakını I. Organize Sanayi Bölgesinde yer almakta olup Özsan Sanayi Sitesi'nde de tesisler mevcuttur. Sanayi ve Ticaret Odası'ndan almış olduğumuz bilgilere göre II.

Organize Sanayi Bölgesinde de dokuma sektöründe tesis kurmak için yatırım yapmakta olan birçok müteşebbis mevcuttur.

Tablo:25. Tesislerin Kuruluş ve Faaliyete Geçtiği Yıllar

Yıllar	Kuruluş Yılı	Faaliyete Geçtiği Yıl
1981-1985	2	-----
1986-1990	20	22
1991-1995	13	10
1996-2000	12	14
2001-2005	5	6
TOPLAM	52	52

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

3.1.2. Üretim durumu

İnsanların temel ihtiyaçları; yaşamı devam ettirebilmesi için beslenme, çevreden kaynaklanabilecek zararlardan korunmak için barınma ve örtünme ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlardan örtünme, daha güncel tabiriyle giyinme ihtiyacı insanlığın yaradılışından beri devam eden bir süreçtir. Bu durum devamlı şekilde gelişerek, günümüzde en temel sanayi dalı olan dokuma ve konfeksiyon endüstrisini ortaya çıkarmıştır.

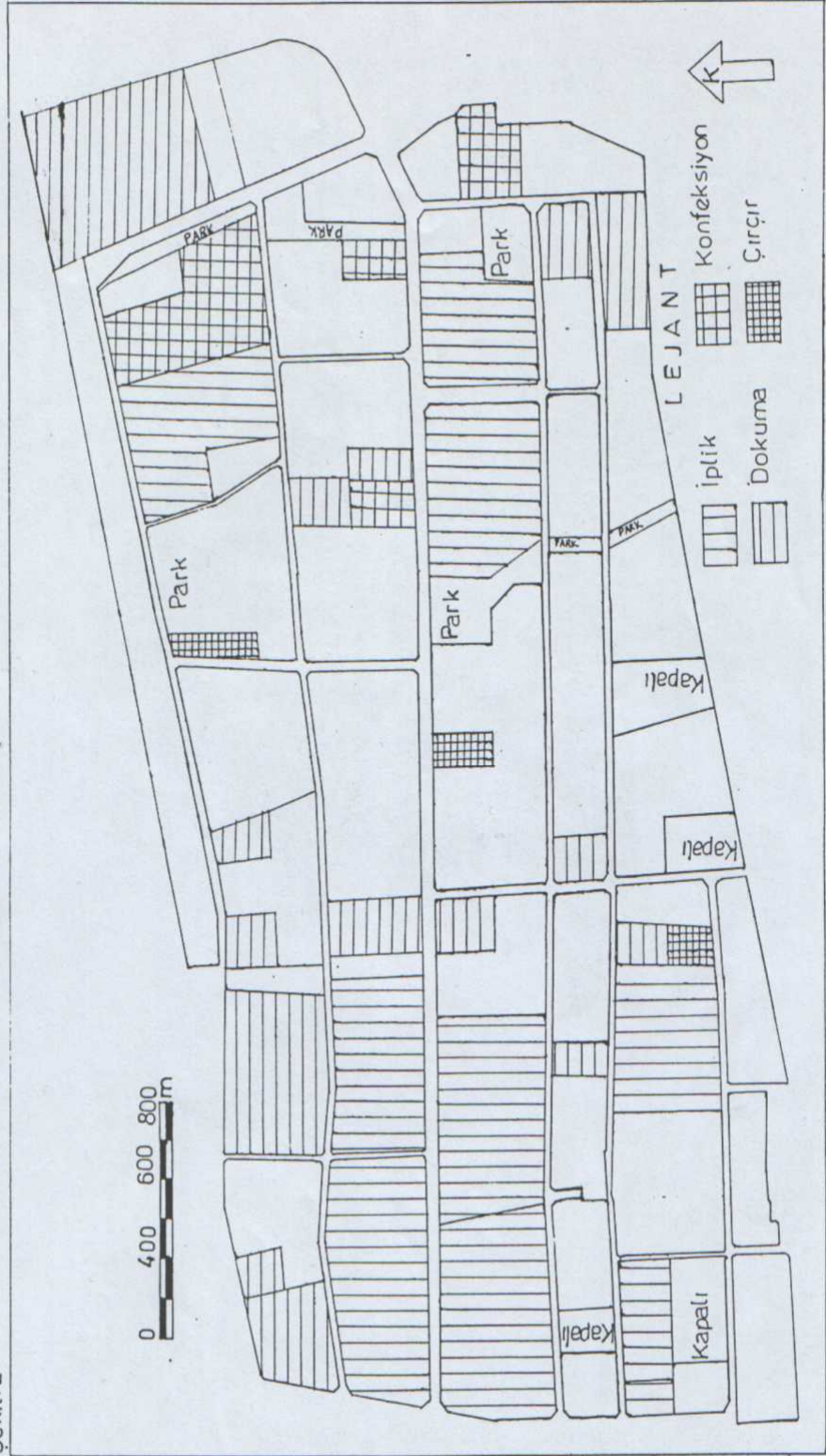
Bu endüstride bir ürünün kullanıma hazır hale gelebilmesi için sırasıyla; elyaf, iplik, dokuma veya örme, boya ve terbiye ve konfeksiyon aşamalarını geçmesi zorunludur. Dokuma endüstrisinde, iplik yapmaya elverişli hammaddeye elyaf denmektedir. Dokuma sanayinde kullanılan elyaf türleri değişik kaynaklardan elde edilmektedir. Elyaf ya da elyaf gruplarının değişik işlemlerden geçerek bükülmesiyle dokumaya veya örmeye hazır hale gelen iplik elde edilir. İpliğin atkı veya çözgü konumundan değişik bağlantılar yapmasıyla dokuma kumaş, ipliklerin değişik tür ve yapıda örülmesiyle örme kumaş elde edilir (İplik Piyasası. Cilt:1. Uluslar arası Tekstil Danışmanlık)

Araştırma alanımızda yer alan tesislerde üretilen mamül madde tesislerin faaliyet konularına göre değişmektedir. Örneğin iplik fabrikasında iplik mamül madde iken, dokuma tesisinde üretilen kumaş mamül maddedir. Entegre tesislerde ise konfeksiyon ürünleri mamül maddeyi oluşturmaktadır. Araştırma alanımızda kullanılan hammadde büyük ölçüde pamuktur. Pamuk, iplik fabrikalarında çeşitli işlemlerden geçerek pamuk ipliği haline getirilmekte, elde edilen pamuk ipliği ise dokuma tesislerinde pamuklu dokuma olarak üretimi yapılmakta ve daha sonra konfeksiyon tesislerinde nihai ürün olarak işlem son bulmaktadır. Pamuk katma değeri yüksek bir ürün olup her işlemten sonra değeri artmaktadır.

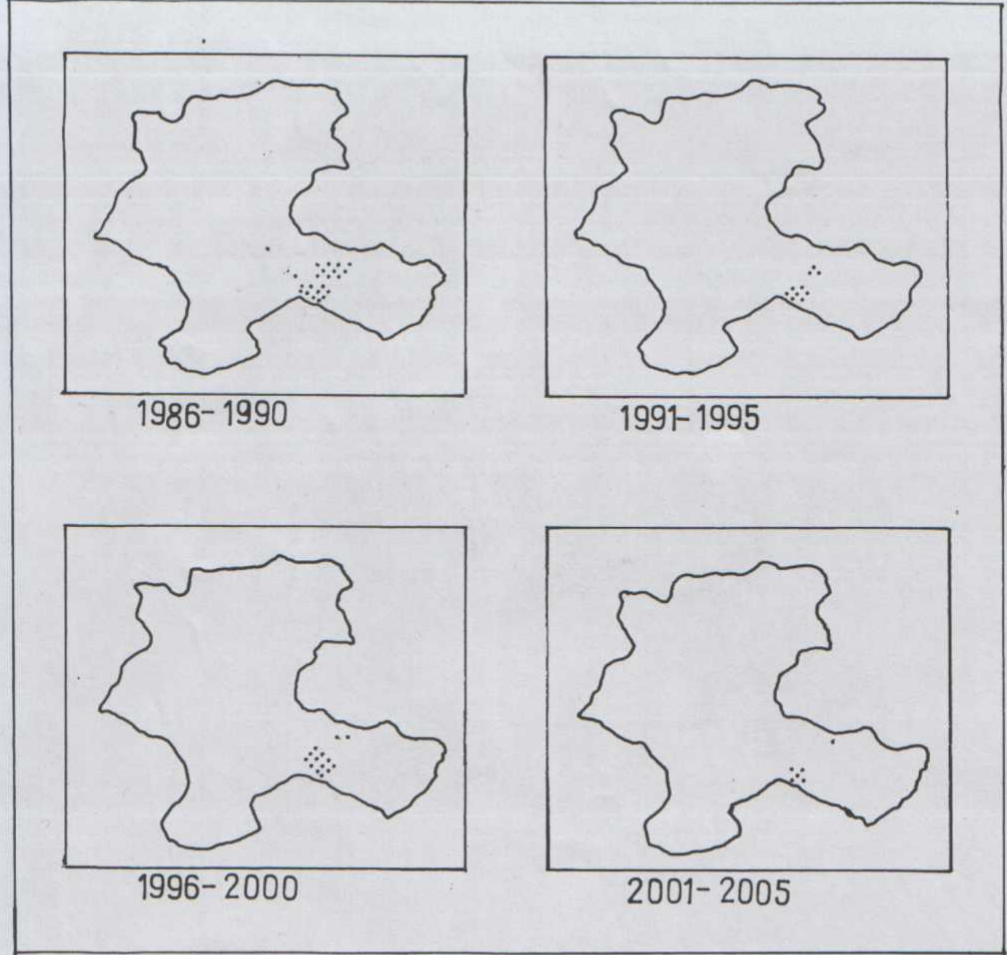
Pamuk liflerinin kullanımı birçok işlemlerden sonra mümkün olmaktadır. Hasat edilen pamuk çırçırlandıktan sonra ayrılan lif, iplik fabrikasında iplik haline getirilir. İplik, dokuma fabrikalarında, dokumaya dönüştürüldükten sonra boyama işleminden geçmektedir. Kumaş veya bez haline getirilen pamuk, daha sonra konfeksiyon haline getirilmektedir. Bütün bu işlemler zincirinin her birinden sonra, pamuk lifinin değeri artmaktadır. Pamuk, yaklaşık olarak ham pamuktan ipliğe dönüşmede 2-3, iplikten dokumaya geçtiğinde 5-7 ve konfeksiyon aşamasında 10-15 kat değer kazanmaktadır. Bu nedenle üretilen pamuğun kayıt altına alınması için yapılacak işlemler sayesinde Türkiye ekonomisine daha fazla gelir sağlayacaktır. Bunun içinde pamuğun denetlenme açısından tek balya standart'ına geçilmesi ve üreticinin korunması açısından da prim sistemi gibi uygulamaların istikrarlı bir politika olarak sürdürülmesinde pamukçuluğumuzun geleceği açısından yararlı olacağı açıktır.

1. ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ (DOKUMA TESİSLERİ)

Şekil: 2

ŞEKİL:3 TESİSLERİN FAALİYETE GEÇTİĞİ YILLAR

Fotoğraf.9. Cer Makinesi

2004 yılı itibariyle araştırma alanımızda yer alan tesislerde üretilen ürünleri, tesislerin faaliyet konularına göre belirtmek daha doğru olacaktır. (Tablo:26) İplik üretimi yapmakta olan tesislerde üretilen ürünler şunlardır: Pamuk ipliği, karde iplik, fantazi iplik, sentetik iplik, open-end iplik, ring iplik, penye iplik, dokuma ipliği, triko iplik, polyestr, viskon, akrilik, polamid ve melanjdır. İplik fabrikalarında 14 çeşit iplik üretilmektedir. Ayrıca triko ve dokuma ipliğın her türü üretilmektedir. Open-end ve ring ipliğın farklı numaraları da üretilmektedir.(Penye iplikte telef miktarı fazla iken karde iplikte daha azdır. Şöyle ki ring makinelerinde 100 kg'dan 85 kg karde iplik elde edilirken, penyede 100 kg'dan 70 kg penye iplik üretilmektedir. Open-end; karde iplik ile hemen hemen aynı özellikte olup sağlamlılığı daha zayıf yumuşaklığı daha serttir)

Araştırma alanımızdaki dokuma tesislerinde üretilen ürünler: ham kumaş, ham bez, pamuklu örme kumaş, balkon bezi, çadır kumaşı (Polonya tente, Venedik tente), penye kumaşı, süprem kumaş, eşofmanlık kumaş, duvaklık tül, perdelik tül, rokoz, ribana, kadife kumaş, kabardin kumaş, yuvarlak örme kumaş vs.

Araştırma alanımızdaki konfeksiyon tesislerinde muhtelif türde konfeksiyon ürünü üretilmektedir. Bunlar; tshirt, switshirt, pantolon, çorap, gömlek, kaban, mont, eşofman, kot pantolon, keten pantolon vs.

Tablo:26.Tesislerde Üretilen Mallar

İplik	Dokuma	Konfeksiyon
Pamuk İpliği	Ham Kumaş	Tshit
Karde İplik	Pamuklu Örme Kumaş	Switshit
Fantezi İplik	Balkon Bezi	Pantolon
Sentetik İplik	Çadır Kumaşı	İç Çamaşır
Open-end İplik	Penye Kumaşı	Çorap
Ring İplik	Süprem Kumaş	Gömlek
Penye İplik	Eşofmanlık Kumaş	Kaban
Dokuma İpliği	Duvaklık Tül	Mont
Triko İplik	Perdelik Tül	Eşofman
Polyestr	Rokoz	Kot Pantolon
Viskon	Ribana	Kot Mont
Akrilik	Örme Kumaş	Keten Pantolon
Polamid	Kadife Kumaş	
Melanj	Kabardin Kumaş	
	Ham Bez	
	Boyalı Kumaş	
	Yuvarlak Örme Kumaş	
	Çuval	
14 Çeşit	18 Çeşit	12 Çeşit

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda, anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin sadece %7'si (2 tesis) başka bir firmadan patent alarak üretim yapmaktadır. (Max Spenser) Fason üretim yapmakta olan bir konfeksiyon tesisi Max Spenser firmasının patentini kullanmakta olup tamamen sipariş üzerine üretim yapmaktadır. Tesislerin %93'ü (27 tesis) herhangi bir firmadan patent almamaktadır. (Tablo:27)

Tablo:27. Başka Firmadan Patent Alan Tesisler

Patent Kullanan Tesisler	Tesis Sayısı	%
Kullanan Tesisler	2	7
Kullanmayan Tesisler	27	93
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket uygulamış olduğumuz tesislerin aylık, yıllık üretim miktarları ile kapasite kullanımlarına ait verileri incelediğimizde bazı tesisler tam kapasite ile çalışmamaktadır. Tesislerin tam kapasite ile çalışamamalarının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar; işçi, Pazar ve finansman yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Tesislerin iki tanesi işçiden dolayı, dört tesis finansman yetersizliğinden dolayı ve on yedi tesis de pazar sorunundan dolayı tam kapasite ile çalışamadıklarını ifade etmişlerdir. (Tablo:28)

İşletmelerin düşük kapasite ile çalışmalarının temel nedenleri, yeterli miktarda hammadde temin edememeleri, işletme sayısının ve büyüklüklerinin gereğinden fazla olması, işletme sermayesinin yeterli olmaması sebebiyle daha fazla hammadde temin edilememesinden kaynaklandığı şeklinde belirtilebilir (Tablo: 29)

Sipariş üzerine çalışan tesisler, talebe bağlı olarak üretim yaptıkları için talep azlığından dolayı tam kapasite ile çalışmamaktadırlar. Arsa yetersizliği de bazı tesislerin tam kapasite ile çalışamamalarına yol açmaktadır. Ayrıca iplik fabrikaların da üretilen ipliğin kalınlığına göre kapasite değişmektedir.

Fotoğraf:10.Ham Kumaş Kalite Kontrol Masası

Tablo:29. Tesislerin Tam Kapasite Çalışamamalarının Nedenleri

Tesislerin Tam Kapasite Çalışamamalarının Nedenleri	
İşçi Sorunu	2
Pazar	17
Finansman	4
Diğerleri	1

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %10'u (3 tesis) başka tesislerle ortaklaşa ürün üretmektedir. Örneğin polyester üreten firmalar ile konfeksiyon firmaları ortak ürün üretmektedir. Tesislerin %90'ı (26 tesis) ise başka tesislerle ortaklaşa ürün üretmemektedir. (Tablo:30)

Tablo:28. 2004 Yılı İtibariyle Tesislerin Üretim ve Kapasite Miktarları

Üretim ve Kapasite Kullanma Miktarları								
Dokuma			İplik			Konfeksiyon		
Ay.	Yıl.	Kap.	Ay.	Yıl.	Kap.	Ay.	Yıl.	Kap.
14,5bin	17,4bin	2700	20	240bin	300bin	80bin	96bin	11,520 mil.
90bin	10,8bin	2000	200	2400	3000	300bin	3,6 mil.	5 mil.
12,5bin	150bin	2000	400	4800	6000	6000	72bin	72bin
16bin	19,2bin	25bin	475	5700	6500	15bin	18bin	250bin
55bin	660bin	960bin	530	6360	7bin	45bin	54bin	300bin
140	1680bin	2400	1083	13bin	13bin	2,5 mil.	30 mil.	30 mil.
250	3bin	3600	1500	600	750bin			
300	3600	3600						
300	3600	3600						
400	4800	4800						
10000	120bin	135bin						
3,3mil.	40mil	40 mil.						
4 mil.	48mil	48 mil.						
25bin	3 mil.	3 mil.						

Tablo: 30. Başka Tesislerle Ortaklaşa Ürün Üreten Tesisler

Ortak Ürün Üretimi	Tesis Sayısı	%
Üreten Tesisler	3	10
Üretmeyen Tesisler	26	90
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %59'u (17 tesis) tesiste bazı ek ve değişikliklerle başka bir mal üretme imkânlarının mümkün olduğunu ifade ederken %41'i (12 tesis) bu durumun çeşitli nedenlerden dolayı mümkün olamayacağını ifade etmiştir. (Tablo:31) Tesisler içerisinde bazı ek ve değişikliklerle yeni bir mal üretme imkanlarının olduğunu ifade edenlerden dokuma tesisi, örme kumaş, boyahane açarak kumaş boyayabileceklerini, Pazar payını büyütme, yeni Pazar arayışından dolayı konfeksiyon ünitesi kurup yeni mallar üretme imkanlarının olduğunu belirtmiştir. Bir başka tesis, sipariş geldiği taktirde yeni ürünlerin imalatı için ek üniteler kurabilecek imkanlarının olduğunu ifade etmişlerdir.

Dokuma tesisi iplik üretebileceğini ifade ederken, pantolon üretimi yapmakta olan bir konfeksiyon tesisi sipariş gelmesi durumunda gömlek üretebilme imkanlarının olduğunu ifade etmiştir. Bir iplik fabrikası Pazar koşulları ve piyasa şartlarına bağlı olarak yeni mallar üretme imkanlarının olduğunu, başka bir iplik fabrikası ise; sipariş edilmesi durumunda silikon ve viskon iplik üretebileceklerini ayrıca örgü işlemi yapabileceklerini belirtmişlerdir. Tesislerinde bazı ek ve değişikliklerle yeni mal üretme imkânlarının olmadığını belirten tesisler, bu duruma gerekçe olarak arsa alanlarının dar olduğunu, finansman konusunda sıkıntı çektiklerini, pazar ve piyasa şartlarını göstermişlerdir.

Tablo: 31. Tesiste Bazı Değişikliklerle Başka Bir Mal Üretme İmkânı

Ek Ünite	Tesis Sayısı	%
Var	17	59
Yok	12	41
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Tesislerde üretimi etkileyen faktörlere baktığımızda; personelin deneyimsiz olması, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durum, iş verimliliğinin ciddi miktarda düşük olması, elaman eğitiminin yetersizliği, enerjideki dalgalanmalar, yer darlığı, kalifiye eleman yetersizliği, enerji kesintisi, teknik personelin yeterlilik açısından tam bir donanıma sahip olmayışı, pazar sıkıntısı, siparişin yetersiz oluşu, su yetersizliği, makinelerin yetersizliği, kaysı mevsimimde işçilerin gelmemesi (konfeksiyon tesislerinde), Malatya'da sanayi kültürünün oluşmamış oluşu (kadın işçilerin evlendikten sonra çalışmak istememeleri), makinelerin yedek parçalarını bulmakta zorluk çekilmesi, kalite kontrolün yetersizliği, hammadde kalitesi, döviz kurundaki değişikliklere bağlı olarak hammadde alımları ve pazar talepleri üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %83'ü (24 tesis) yıl boyu üretime devam etmektedir. Tesislerin %17'si (5 tesis) çeşitli nedenlere bağlı olarak üretime zaman zaman ara vermektedir. (Tablo:32) Örneğin sipariş üzerine çalışan tesisler siparişe bağlı olarak ara verdikleri dönemler olmaktadır. Geçiş dönemlerinde yani sezon değişikliğinde (kışlık veya yazlık kumaş) yaklaşık bir ay ara verilmektedir. Dini bayramlar ve hafta sonları, piyasa şartlarına bağlı olarak ara verilen dönemler olmaktadır. Özellikle son yıllarda pazardaki sıkıntılardan dolayı üretime ara verilen dönemler vardır.

Tablo:32. Tesislerin Üretim Süresi

Üretim Süresi	Tesis Sayısı	%
Yıl Boyu Çalışan Tesisler	24	83
Ara Veren Tesisler	5	17
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma sahamızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %24'ü (7 tesis) faaliyet gösterdikleri alanda rakiplerinin olmadığını ve herhangi bir firma ile rekabet içinde olmadıklarını ifade ederken tesislerin %76'sı (22 tesis) kendileri ile

rekabet halinde olan firmaların mevcut olduğunu (yurt içinde ve dışında) ve bu durumun üretimlerini çeşitli şekillerde etkilediğini belirtmişlerdir (Tablo:33).

Tablo:33. Üretim Konusunda Rekabet Eden Tesisler

Rekabet Durumu	Tesis Sayısı	%
Rakipleri Olan Tesisler	22	76
Rakipleri Olmayan Tesisler	7	24
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Üretim konusunda araştırma alanımızda yer alan tesislerle rekabet edilmesinin, tesislerin üretimleri üzerindeki etkisi şunlardır:

- Rekabet eden tesislerin yüksek kapasite ile üretim yapması, teknolojik açıdan daha ileri düzeydeki makineleri kullanmakta olmaları rekabeti olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü sermayesi sınırlı olan tesis, hammaddeyi vadeli alırken büyük firmalar nakit alıyorlar. Bu durum maliyeti ve pazarlamayı etkilemektedir. Firma ne kadar büyükse o kadar avantajlıdır.
- Özellikle Çin ve Pakistan gibi rakiplerin enerji ve işçi maliyetleri düşük olduğu için pazarı etkilemektedir. Ancak hammaddenin tek havuzdan alınması avantajlıdır.
- Rekabet sipariş üzerinde etkili olmaktadır.
- Rekabet üretilen ürünü pazarlarken fiyat üzerinde etki yapmaktadır. Bu durumda kaliteli ürün üretilerek avantaj sağlanmaya çalışılmaktadır.
- Rekabet pazar payını etkilemekte ve bunun paralelinde elde edilmiş olan kar payı azalmaktadır. Ucuz işgücü kullanıp üretim maliyeti düşürülmekte ve buna bağlı olarak ürünün kalitesi de düşmektedir. Ancak bu firmalar pazarda alıcı bularak pazar payını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Fiyatlarda meydana gelen rekabet sonucu mal satışında zorlanılmaktadır.
- Rekabet tam kapasite ile tesislerin çalışmasını engellemektedir. Çünkü piyasadaki arzın fazla olması üretimi direk etkilemektedir. Ayrıca pazar daralmakta ve rekabet üretimde kaliteyi olumlu yönde etkilemektedir.
- Rekabet maliyet ve satış fiyatlarını %20 oranında etkilemektedir.
- Tesislerin entegre tesisler olmayışı rekabet karşısında sıkıntı doğurmaktadır.
- İşçi maliyetlerinin fazla olması rekabeti etkiliyor. Çin’de işçinin bir aylık maliyeti 80 dolar iken Türkiye’de 450 dolardır.
- Rekabet kar payını ve pazar payını etkiliyor. Rekabete bağlı olarak pazar payı düşmekte, üretilen ürünler satılamadığı zaman üretim miktarı zorunlu olarak azaltılmaktadır.
- Rekabet fiyatı etkileyerek kar yüzdelelerini çok aşağı çekmektedir.
- Rekabet karşısında üretimleri değişmeyen tesisler, alıcı kalite ve fiyatı takip ediyor ve güvendiği firma ile çalıştığı için sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DOKUMA SANAYİ’NİN GELİŞİMİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

4.1. Hammadde

Modern sanayinin en önemli özelliklerinden biri çok miktarda hammadde kullanmakta olması nedeniyle, geniş çapta hammadde kaynaklarına bağılılığıdır. Gerçekten uygun nitelik ve miktarda hammaddelerin varlığı sanayi faaliyetlerinin ana koşulları arasındadır. Sanayi faaliyetlerinin gelişmesinde her şeyden önce işlenecek hammadde gereklidir. Öte yandan tesislerin kuruluş yeri de sanayi kollarının özelliğine göre değişik oranda olmak üzere. Hammadde kaynaklarının etkisi altındadır (Tümertekin, 1995, 402).

Endüstri kurulma yerlerinin seçilmesinde, gerekli hammaddelerin kolay getirilebilmesi gibi yapılmış eşyanın mal olma fiyatını düşürecek faktörler öne alınmalıdır (Darkot, 1955, 180.). Memlekette dokumacılığa yarayan hemen bütün hammaddeler bulunduğu halde yakın zamana kadar bunların az işlendiği ve bu yüzden, kumaş ve daha başka dokumalar ihtiyacı için dış piyasaya muhtaç kalındığı üzerinde durulur. Burada şu noktanın ayrıca belirtilmesi gerekir: Yakın zamana kadar memlekette elde edilen dokuma hammaddeleri genellikle ancak kaba dokumalar yapılmasına elverişliydi (Yerli pamukla dokunan amerikan bezi, yerli yünle dokunan şayak gibi). Bu yüzden memlekette dokuma endüstrisinin gelişmesi için yalnız fabrikalar açmak değil, hammaddeyi iyileştirmekte gerekiyordu. Pamuk problemi, akala ve koker tipi pamuk tohumlarının ekilmesiyle çözülmüştür (Darkot. 1955, 192)

Malatya’da Cumhuriyet tarihinden itibaren, dokuma sektöründe; modern dokuma tesisleri kurulmaya başlanmıştır. İlk etapta devlet tarafından kurulan modern dokuma fabrikaları özellikle 1968’de Malatya’nın kalkınmada öncelikli iller kapsamına girmesi ile özel sektör yatırımları; özellikle dokuma sektöründe yoğunlaşmıştır.

Malatya’da yer alan dokuma sanayi tesislerinin kullanmış oldukları hammadde, tesislerin faaliyet konularına göre değişmektedir. Ayrıca bir tesiste hammadde olarak kullanılan bir madde, diğer bir tesiste yarı mamül madde olarak değerlendirilmektedir. Örneğin dokuma fabrikalarında iplik hammadde iken iplik fabrikalarında yarı mamül bir maddedir.

Malatya’da yer alan iplik fabrikalarında kullanılan hammadde pamuktur. Pamuğun işlenmesiyle elde edilen pamuk ipliği dokuma fabrikalarında pamuklu dokuma olarak üretilmektedir.

Malatya’da yer alan dokuma sanayi tesislerinin çoğunluğunda pamuk hammadde olmakla birlikte, ülkemizde stratejik öneme sahip olan bu sanayi bitkisi günümüzde Malatya’da yetiştirilmemektedir. Ancak Cumhuriyet döneminden itibaren devlet birçok, ilde olduğu gibi Malatya’da da pamuklu dokuma sanayi fabrikasını kurmuştur (1939 Sümer Mensucat).

Pamuklu dokuma fabrikalarının hammaddesi olan pamuk ipliğini üretmek için ihtiyaç duyulan pamuğu ithal etmeden elde edebilmek amacıyla çeşitli alanlarda deneme üretim yapılmıştır. Bu alanlardan biri de Malatya’dır. Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistiklerinin 1961 yılı verilerinden aldığımız bilgiler ışığında, pamuk bitkisinin Türkiye’de il bazında üretim durumunu göstermeye çalıştığımız Şekil 4’de de görüldüğü gibi Malatya’da o dönemde az da olsa üretim vardır.

Şekil 4’de 1961 yılı itibarıyla pamuk yetiştirilen illerin üretim miktarları gösterilmiştir. Üretimin en fazla olduğu il Adana olup üretim miktarı 100 bin tonun üzerindedir. Aydın ve Manisa illeri 50 bin ile 100 bin ton arasında olan üretim miktarı

ile Adana'dan sonra ikinci sıradadır. Hatay, İçel, Antalya ve İzmir'de yıllık üretim 25 ile 50 bin ton arasındadır. Bu illeri 10 ile 25 bin ton arasındaki üretim miktarı ile Balıkesir, Denizli, Manisa ve Kayseri takip etmektedir. 1961 yılında pamuk üretiminin en az olduğu iller ise; Kars, Siirt, Batman, Mardin, Diyarbakır, Tunceli, Elazığ, Malatya, Adıyaman, Şanlı Urfa, Gaziantep, Amasya, Çorum, Ankara, Bolu, Sakarya, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Kütahya, Eskişehir, Afyon, Uşak, Isparta, Burdur, Kırklareli, Edirne ve Tekirdağ'dır.

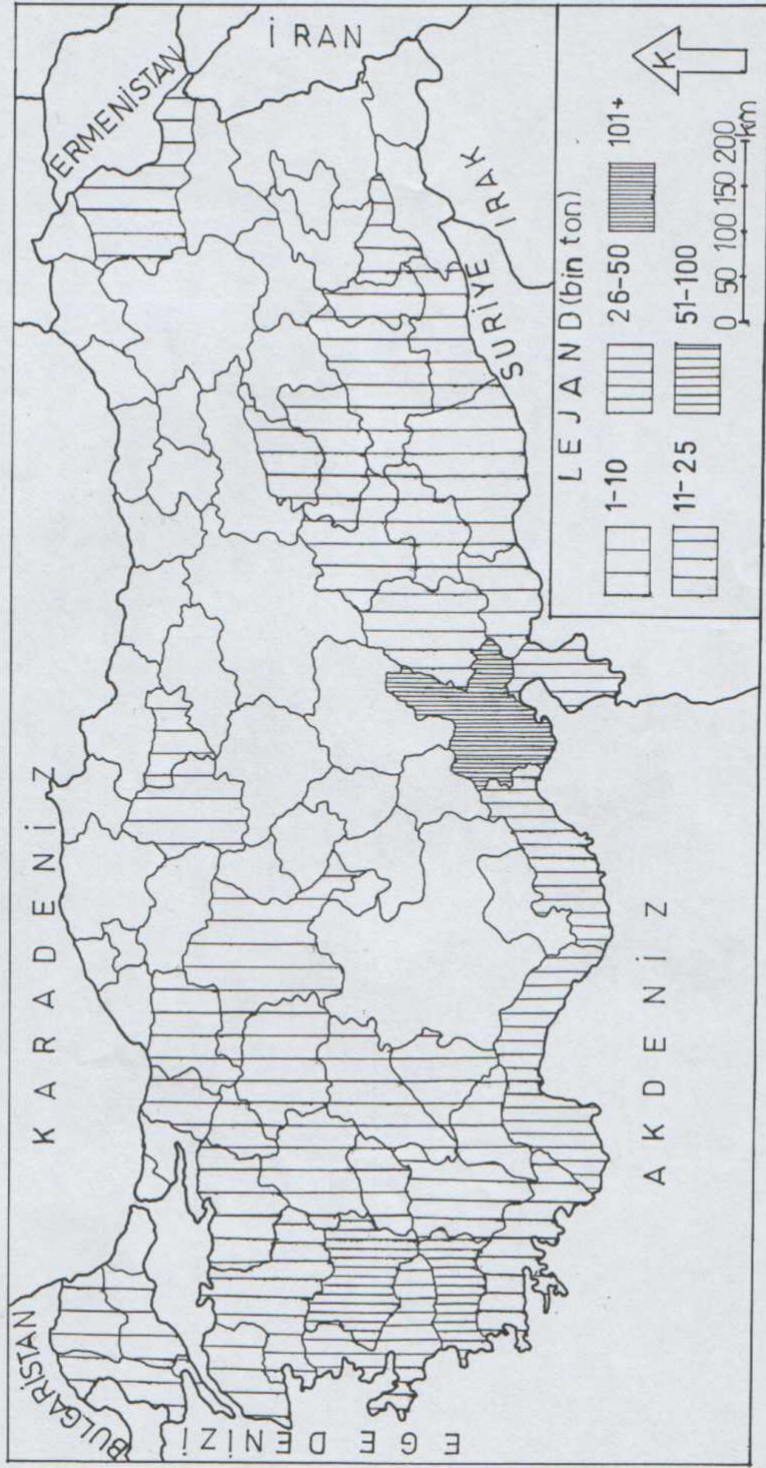
Tarımsal Yapı ve Üretim istatistiğinden 1980 yılı Türkiye'de il bazında pamuk üretimini ifade ettiğimiz Şekil 5'te, Malatya 1961'de olduğu gibi pamuk üretiminin en az olduğu iller arasındadır.

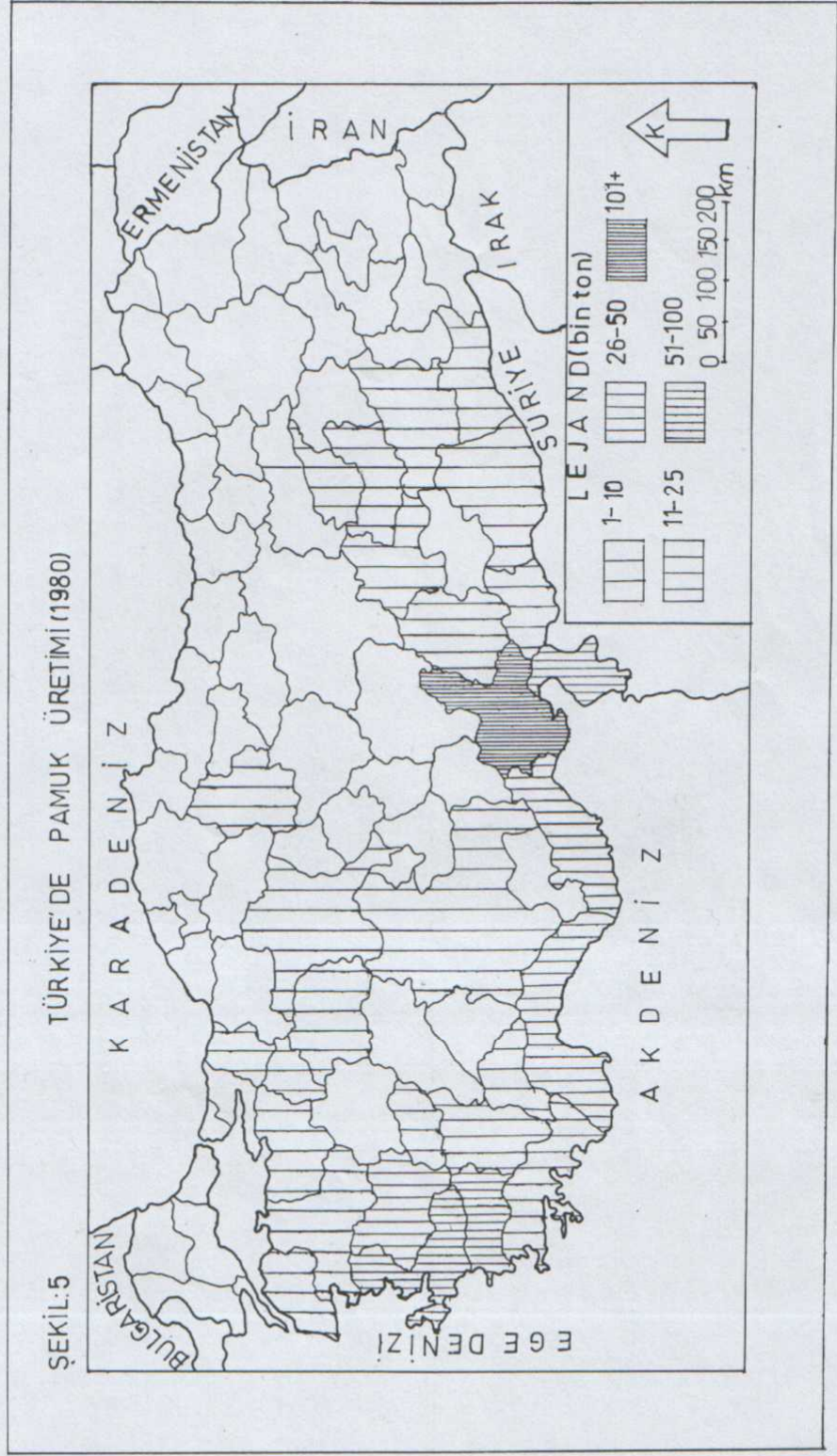
Şekil 5'te de görüldüğü üzere 1980 yılında pamuk üretiminin en fazla olduğu il Adana'dır. Hatay, Aydın ve İzmir'de yıllık 50 ile 100 bin ton arasında gerçekleşen üretim miktarı ile Adana'dan sonra gelmektedir. İçel, Antalya ve Manisa'da yıllık üretim 25 ile 50 bin ton arasında olmaktadır. Daha sonra Kayseri, Denizli ve Muğla gelmektedir ve yıllık üretim miktarları 10 ile 25 bin ton arasındadır. Son olarak 1980 yılında üretimin en az olduğu iller Kars, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Elazığ, Tunceli, Malatya, Gaziantep, Çorum, Ankara, Konya, Burdur, Uşak, Eskişehir, Bilecik, Sakarya, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale olup yıllık üretim 0-10 bin ton arasındadır.

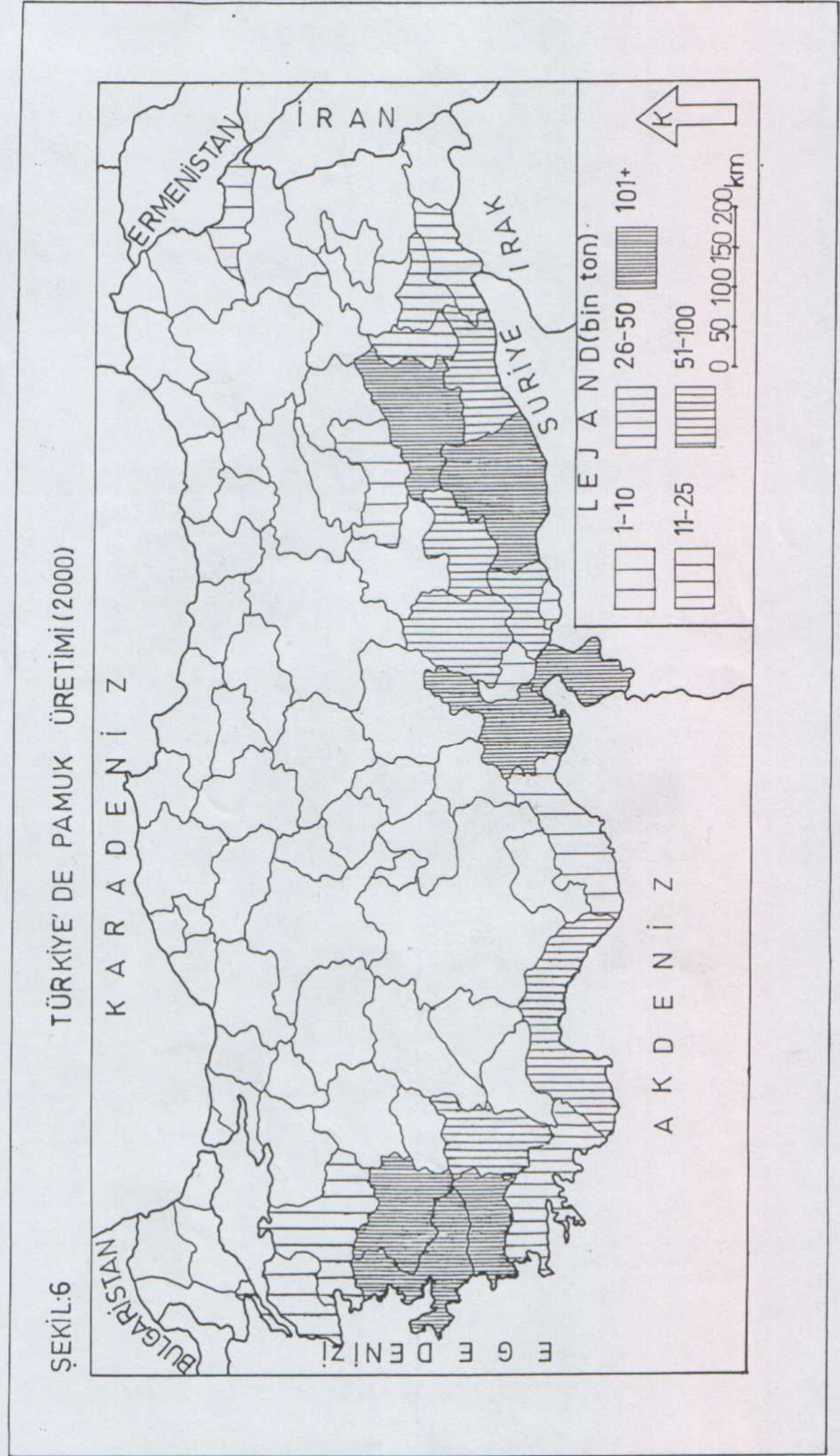
Genel olarak 1980 yılında 1961 yılına nazaran pamuk üretim alanlarının daraldığını görmekteyiz. Ancak bazı illerde üretim miktarının arttığı görülmektedir. Örneğin İzmir 1961 yılında 25 ile 50 bin ton arasında bir üretim miktarına sahip iken 1980 yılında 50 ile 100 bin ton aralığına yükselmiştir.

2000 yılında pamuk ekim alanlarının oldukça daraldığını görmekteyiz.(Şekil 6) Ancak GAP Projesiyle verimli tarım arazileri suya kavuşan Güneydoğu Anadolu illerinde pamuk ekilen illerin ve üretim miktarının arttığını görmekteyiz. 2000 yılındaki üretim miktarını incelediğimizde şekil 6'da görüldüğü gibi en fazla üretimin olduğu iller; Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Hatay, Aydın, İzmir ve Manisa'dır. Bu illerde üretim 100 bin tonun üzerindedir. Üretim miktarının 50 ile 100 bin tonun üzerinde olduğu iller; Mardin, Adıyaman, Kayseri, Gaziantep, Antalya ve Denizli'dir. Bu illeri 25 ile 50 bin ton üretim miktarı ile Şırnak, Siirt, Batman ve Muğla izlemektedir. Üretimin 10 ile 25 bin ton arasında olduğu iller ise, sadece Balıkesir'dir. 2000 yılında üretimin en az olduğu iller ise Iğdır, Elazığ, Kilis, Osmaniye, İçel ve Çanakkale'dir. Malatya'da 2000 yılında pamuk üretiminin olmadığını görmekteyiz.

ŞEKİL 4
TÜRKİYE'DE PAMUK ÜRETİMİ (1961)

Malatya’da son yıllarda pamuk yetişmemesine rağmen mevcut tesislerin büyük bir bölümü pamuk bitkisini hammadde olarak kullanmaktadır. Bu tesisler pamuğu yurt içi ve yurt dışında birçok yerden, temin edebilmektedir.

Malatya’da pamuk yetiştirilmemesine rağmen pamuklu dokuma sanayinin gelişimi hammaddenin özelliğinden kaynaklanmaktadır. Genellikle yükte hafif pahada ağır olan maddeler başka kuruluş koşullarının uygun olduğu yerlere taşınarak işlenir. Örneğin yün. Bu tip hammaddeleri işleyen tesisler üretim alanlarından uzakta kurulabilirler (Tümer, 1995, 405).

Türkiye dünya pamuk ekim alanlarının %2’sini oluştururken üretimin %3,3’ünü oluşturmaktadır. Üretimindeki bu fazlalık dekara lif veriminin dünya ortalamasının üstünde olmasından kaynaklanmaktadır. Bugün 65’ten fazla pamuk üreten ülke arasında Türkiye’nin gerek üretim gerekse birim alandan elde edilen ürün yönünden önemli bir yeri vardır (Gencer, 1993,13).

Bugün dünya nüfusunun giyecek ihtiyacının %80 ile % 85’lik payı pamuklu kumaş giyeceklerden karşılanır. Dünya nüfusu, mutfak yağı ihtiyacının %75 ile %80’ini ayçiçeği tohumu ve pamuk çiğiti yağından karşılar. Dolayısıyla pamuk tarımı, Dünya ekonomisi için büyük önem taşır (Doğanay, 1994,136).

Pamuk lif üretimi ile 70 milyona yaklaşan nüfusumuzun ihtiyacını karşıladığı gibi, tekstil ürünleri ihracatı, Türkiye toplam ihracat gelirinin %35-40’ını oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye pamuk üretiminde ve dünya tekstil ticaretinde ön sıralarda yer almaktadır. Bu özelliği ile pamuk; tarımı, çırçırılama, iplik, dokuma, tekstil, yağ ve yem sanayi ile ticarete büyük bir kitleye istihdam yaratmaya devam edecektir (ÖİK. Raporu 2001)

Araştırma alanımız olan Malatya’da yer alan dokuma sanayi tesislerinde kullanılan başlıca hammaddeler; pamuk, yün, polyester, suni elyaf, iplik, kumaş, boya ve diğer maddeler (kimyasallar, yağ, likra, ambalaj, polipropiler, parafin vs.) dir (Tablo: 34).

Tablo:34. Tesislerde Kullanılan Hammaddeler

Hammadde	Tesis Sayısı
Pamuk	16
Yün	2
Polyester	2
Suni Elyaf	1
İplik	21
Kumaş	10
Boya	8
Diğer Maddeler	15

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Pamuk bitkisini hammadde olarak kullanan tesislerin 12 tanesi iplik ve iplik+dokuma üretimi yapan fabrikalar oluşturmaktadır. Geri kalan 4 fabrika pamuk telefi işleyen tesislerdir.

Yün; halı ipi üreten ve aynı zamanda ürettiği ipliği boyayan 2 tesis hammadde olarak yün kullanmaktadır.

Polyester; sentetik iplik üretilen iki tesiste hammadde olarak kullanılmakta olup bu iplikler çuval yapımında kullanılmaktadır.

Suni elyaf; hazır yorgan üretimi yapan bir tesiste hammadde olarak kullanılmaktadır.

İpliği hammadde olarak kullanan tesisler, dokuma fabrikalarıdır. Tesislerin çoğunluğu pamuk iplik kullanmakla birlikte diğer elyaf türlerinden üretilmiş olan iplik çeşitleri de kullanılmaktadır. Bu iplik türlerinin başlıcalarını; polyester, viskon ve sentetik elyaf oluşturmaktadır.

Kumaşı hammadde olarak kullanan tesislerin tamamı konfeksiyon üzerine üretim yapan tesislerdir.

Boya; araştırma alanımızdaki toplam 52 tesisin 8'inde(iplik ve dokuma fabrikalarında) hammadde olarak kullanılmaktadır. Ancak bu 8 tesis sadece boyama işlemi yapmamaktadır. İplik fabrikalarında ipliğin üretiminden sonra, dokuma fabrikalarında ise ham bez üretiminden sonra boyama işlemi yapılmaktadır.

Tesislerde diğer maddeler olarak adlandırdığımız hammaddeler ise; kimyasallar, yağ, naylon, likra, akrilik, ambalaj, polipropiler ve parafindir.

Hammaddelerin temin edildiği yerleri incelediğimizde (Şekil 7) pamuk; Hatay, Aydın, İzmir ve Manisa'dan temin edilmektedir. İplik; Malatya, Elazığ, Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Antalya ve Bursa'dan getirilmektedir. Hem pamuğun hem de ipliğin alındığı illerde mevcuttur. Bu iller; Diyarbakır, Şanlıurfa ve Adana'dır. İplik ve boyarmaddelerin alındığı iller; Denizli ve İstanbul iken sadece boyarmaddenin alındığı il Mersin'dir.

Araştırma alanımızda yer alan tesisler; kullanmış oldukları hammaddelerden pamuğu, ABD, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, İspanya ve AB Ülkelerinden almaktadır. İpliği; Özbekistan, İtalya Endonezya ve Japonya'dan almaktadır. Boyarmaddeler ise Almanya'dan alınmaktadır(Tablo:35).

Tablo:35. Hammaddelerin Yurtdışı Temin Alanları

Pamuk	İplik	Boyarmadde
ABD	Özbekistan	Almanya
Yunanistan	İtalya	
Macaristan	Endonezya	
Hindistan	Japonya	
İspanya		
AB Ülkeleri		

Araştırma alanımızda anket uygulamış olduğumuz tesislerde; hammadde temininde yurt dışından ülkemize kadar gemi, ülkemiz sınırları içinde ise, kamyon, kamyonet, tır ile tesislere getirilmektedir. Ayrıca uçak ile hammadde getiren iki tesis vardır. (Tablo: 36)

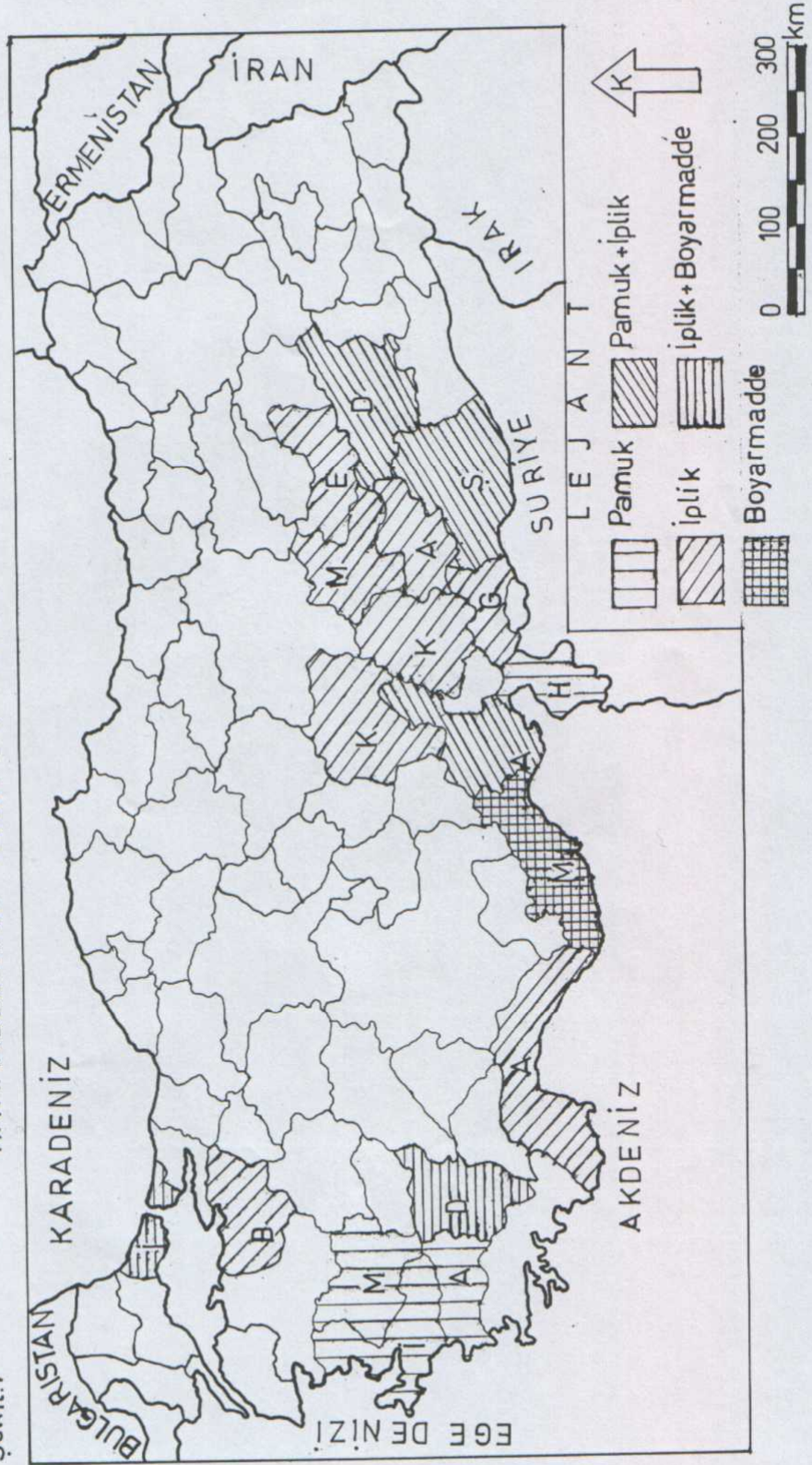
Tablo:36. Hammaddeleri Tesislere Getiren Araç Türleri

Hammaddenin Nakli	Tesis Sayısı
Kamyon	26
Kamyonet	1
Tır	4
Gemi	5
Uçak	2

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Hammaddelerin tesislere geliş maliyeti mesafeye ve miktara göre değişmektedir. Örneğin Gaziantep'ten Malatya'ya 10 ton iplik için 350 milyon nakliye ücreti verilmektedir (2004 yılı fiyatlarına göre). Hammaddenin fiyatı alındığı yere göre

Şekil:7 HAMMADDELERİN TEMİN EDİLDİĞİ İLLER

değişmektedir. Örneğin Hatay veya Mersin'den alınan pamuğu tesis; kg'ını 30 bin+KDV'ye getirirken İzmir'den pamuk nakliyesinin kilosu 68 bin liradır. Hammaddeyi yurt içinden temin eden bir tesis, nakliye maliyetinin %2,5 olduğunu ifade etmiştir.

Konfeksiyon üzerine üretim yapan bir tesis İstanbul'dan Malatya'ya kamyon ile yapılan bir nakliyenin 1000 YTL'ye mal olduğunu ifade etmiştir.

Tesislerin Malatya dışından temin ettikleri hammaddenin türü de maliyeti etkilemektedir. Örneğin bir dokuma fabrikası ipliğin kilosunu 50 bine aldığını, iplik fabrikası ise pamuğun kilosunu 30 bine aldığını ifade etmiştir. Başka bir iplik fabrikası gemi, tır ve kamyonlarla tesise getirilen hammaddenin birim maliyet giderinin %008 olduğunu ifade etmiştir.

Amerika'dan gemiyle limana, limandan fabrikaya kamyonla nakliyesi yapılan pamuk 1,30 kg /dolara getirilmiştir.

Başka bir tesis hammadde naklini ürünün maliyetine etkisini %1,5 – 2,5 aralığında değiştirmekte olduğunu ifade etmiştir.

Bir dokuma fabrikası ipliğin kg'ını 40 bin lira ile 75 bin arasında değişen fiyatlarla tesise getirildiğini ifade etmiştir.

İplik fabrikası hammaddeyi yurt dışından Mersin'e kadar gemi, Mersin'den Malatya'ya kadar kamyon ile kg'ı bir lira 75 kuruşa getirildiğini ifade etmiştir.

Kısaca hammaddenin tesise getirilişinin yani nakliyesinin maliyet üzerindeki etkisi öncelikle mesafeye ve miktara bağlı olarak değişmektedir. Pamuğun temin edildiği en yakın yer Diyarbakır iken (Şekil 7), en uzak yer ABD'dir. (Tablo 35)

İplik: Malatya içinde temin edilmekte ancak dışarıda alındığı yerler içerisinde en yakını Elazığ iken en uzağı İstanbul'dur (Şekil 7).İpliğin yurt dışından getirildiği yerlere baktığımızda en yakın yer Özbekistan iken en uzağı Japonya'dır. (Tablo:35)Diğer bir hammadde olan boya maddelerinin alındığı en yakın yer Mersin iken en uzağı İstanbul'dur. (Şekil:7) Yurt dışında ise Almanya'dır.

Tesislerin kullanmış oldukları hammaddelerin uzak yerlerden getirilmekte olmasının doğurduğu bir takım sorunlar mevcuttur. Bu sorunları ve ürünün maliyeti üzerindeki etkileri şunlardır:

1.Uzak yerlerden getirilen hammaddenin gecikmesi, stoklamanın yetersiz oluşuna ve paralelinde üretimde sürekliliği etkilemektedir.

2.İstenilen nitelikte ve miktarda pamuk gelmediğinde tekrar iade işlemlerinde zorluklar vardır. Yanlış stoklama söz konusu olabilmektedir.

3.Stokları etkilemektedir. Ayrıca ABD'den gelen mal 48 gün içinde gelmektedir. Bu süre içindeki fiyat değişimlerinin Malatya'daki tesis tarafından karşılanması sıkıntı yaratmaktadır.

4.Mesafenin uzak olduğu yerlerde nakliye maliyeti artmaktadır. Kısaca mesafenin uzaması ürünün maliyetini artırmaktadır.

5.Ülkeler arası ticaret kanunları, kotalar, kur değişiklikleri, nakliye süresince geçen zaman olumsuz etkiler doğurmaktadır.

Araştırma yapmış olduğumuz alanda anket uygulamış olduğumuz 12 fabrika herhangi bir sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma alanımızda yer alan tesislerde yapmış olduğumuz anket çalışmalarından elde ettiğimiz bilgilere göre, tesislerin bir kısmı hammaddenin temininde yaz ve kış sezonunda bir takım güçlükler yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu güçlükler şunlardır;

1. Hammaddenin temininde arzın az olduğu dönemlerde sıkıntı olmaktadır (Pamuk).

2. Kış mevsiminin de iklim koşullarına bağlı olarak ulaşımda problemler ortaya çıkabilmektedir.
3. Mahsul zamanı piyasada arz fazla iken diğer dönemler az olması fiyatları etkilemektedir. Bunun paralelinde ürünün maliyeti de artmaktadır.
4. Dünya borsasına bağlı olarak güçlükler olabilmektedir.
5. Sezon sonlarında piyasada darlık olması alınacak hammaddenin miktarını ve fiyatını etkilemektedir.
6. İplikte numara değişimi etkilemektedir.
7. Kışın sıcaklığın çok düştüğü dönemlerde makinelerin çalıştırılmasında sorunlar yaşanmaktadır.

Araştırma alanımızda yarı mamül madde kullanan tesisler dokuma ve konfeksiyon fabrikalarıdır. Kullanılan yarı mamül maddeler ise; iplik, kumaş, parafin, poşet, çuval, etiket ve fermuardır. Yarı mamül maddelerden iplik Malatya ve diğer illerden, parafin, poşet, çuval iç piyasadan, etiket ve fermuar İstanbul'dan, kumaş ise Malatya ve diğer illerden temin edilmektedir.

4.2. Ulaşım

Sanayi faaliyetleri için gerekli olan çeşitli ve çok miktarlara varan hammaddeleri fabrikalara getirilmesiyle mamül maddelerin pazarlara gönderilmesi, hatta bir çok hallerde işçilerin tesislere gelip-gitmeleri ancak düzenli ve yeterli ulaşım imkanlarına bağlıdır. Aslında ulaşım faaliyetlerinin bir bakıma imalat işlemi içinde saymak hatalı olmaz. Çünkü herhangi bir mamül tüketileceği yere varıncaya kadar işe yaramayacağı gibi, mamülün meydana gelebilmesi içinde çeşitli hammaddelerin fabrikalara taşınması gerekir (Tümertekin, 1995, 416).

Bilindiği gibi ulaşım faaliyetlerinin, endüstri ile üretim öncesi, üretim dönemi ve üretim sonrasında çok yakın bir ilişki vardır. Çünkü endüstriye hammaddenin taşınması, üretilen ürünlerin pazarlanması için kara, demir, deniz ve hava ulaşımı ile haberleşme sisteminin gelişmiş olması gerekir (Kara, 1982, 201).

Malatya, doğal koşullar yönünden elverişli bir coğrafi konuma sahiptir. Doğu Anadolu'yu İç Anadolu'ya ve batıya bağlayan önemli bir kavşak noktasında olup yine önemli bir karayolu ve demiryolu güzergahı üzerinde bulunmaktadır.

“Ulaşım yolları ve taşıma imkanları altyapısının bir kısmını teşkil etmektedir. Bunlar bir bölgenin ekonomik gelişmesi için oldukça önemli temel esasların bir parçası olarak görülmesi gereken faktörlerdir. Ulaşım tarafından oldukça fazla etki altına alınmış olan ve bu yönden zorlanan bir yöre ulaşım yollarının yapı ve şekli; tesir altında bulundurulur. Ayrıca ulaşım çok çeşitli şekillerde kültür yöresinin yapısına da tesir eder” (Karaboyan, 1989, 94). Böylece “ Eski çağlardan beri önemini belli etmiş bir takım işlek yollara düğüm teşkil etmekte” (İslam Ansiklopedisi, 1972, Malatya maddesi) olan Malatya hammaddelerin tesislere getirilmesi ve mamül maddelerin pazar alanlarına nakli hususunda yakın ve uzak çevre ile bağlantı sağlamakta sıkıntı çekmemiştir.

1930'larda uygulanan “devletçilik” politikasından en çok yaralanan illerden biri olan Malatya'da 1950'lerde de kimi yatırımlar yapılmıştır. Bunun sonucunda, Malatya, bir yandan demir ve karayolu ulaşımında önemli bir kavşak, bir yandan da dokuma, sigara-tütün ve şeker fabrikaları gibi tarıma dayalı sanayi dalların da kurulan büyük ölçekli tesislerin toplandığı, yörenin önemli merkezlerinden biri oldu. (5428 Malatya)

Araştırma alanımızda; anket uygulamış olduğumuz dokuma sektörüne ait 29 tesiste toplam 157 tane araç vardır.

Anket uygulamış olduğumuz 29 tesisten 22'si sahip oldukları araç miktarının yeterli olduğunu, 7 tesis ise daha fazla araca ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. 7 tesis toplam 36 aracın daha olması gerektiğini belirtmişlerdir. (Tablo: 37)

Tablo:37.Tesislerin İhtiyaç Duydukları Araç Miktarı

Araç Miktarı	157
İhtiyaç Duyulan Araç Miktarı	36
Yeterli	22
TOPLAM	29

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Anket uygulamış olduğumuz tesislerin %79'u araçları personel nakli için kullanmaktadır.%21'inde ise personele yol ücreti verilmektedir. Hammadde temini ve mamül madde sevkiyatında sahip oldukları araçları kullanan tesisler toplam tesislerin %21'ini oluşturmaktadır. Çünkü tesislerin %79'u hammadde temin ve mamül madde sevkiyatında nakliye şirketleri ile anlaşılmaktadır. "Genellikle yükte hafif pahada ağır olan maddeler üreten tesislerde taşıma harcamalarının maliyette önemi yoktur. Bununla birlikte ulaşım sektörlerinde ücretlerin farklı oluşu, sanayide kuruluş yerini etkilemektedir. Örneğin hemen hemen en ucuz taşıma denizyolu ile yapılmaktadır. Buna bağlı olarak limanların aynı zamanda her türlü kara içi su yolları ile bağlantılı olmaları, bunların sanayi faaliyetleri için ulaşım açısından çok uygun yerler haline gelmelerine yardım etmiştir (Tümerterkin, 1995, 417-418). Tesislerin %44'ü diğer amaçlar (gıda temini, plansız personel nakli, yarı mamül madde transferi, pazarlama vb.) için kullanılmaktadır(Tablo:38)

Tablo:38. Tesislerin Araçları Kullanım Şekilleri

Araçların Kullanım Şekilleri	Araç Sayısı	Toplam Tesis Sayısı	%
Personel Nakli	23	29	79
Hammadde Temini	6	29	21
Mamül madde Sevkiyatı	6	29	21
Diğer Amaçlar	13	29	44
TOPLAM	48	29	

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Sanayi faaliyetleri-ulaşım ilişkisinde üzerinde durulması gereken bir başka husus da işçilerin tesislere gidiş-gelişleridir. Zamanımızda bu husus yeni bir çehre kazanmakta, başka sözcüklerle, karayolları, özellikle büyük şehir yerleşmeleri civarında "kuruluş yerleri" olarak yeniden önem kazanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sanayiciler gittikçe daha fazla bir şekilde işçilerin tesise kendi araçları ile gelip gideceklerini düşünmektedirler. Bu da kurulacak tesislere karayolları ile kolaylıkla erişebilme zorunluluğunu doğuruyor. Kara yollarının sanayi faaliyetlerini bu şekilde etkilemeye başlaması ise motorlu araçlar yönünden sorun yaratmaktadır: Bu park yeri sorunudur. "Park temini" yavaş yavaş şehirlerden uzak kuruluş yerleri seçiminde önemli bir neden olmaktadır. Sözü edilen husus daha şimdiden ABD'de, kuruluş yeri seçiminde hatırı sayılır bir unsur halindedir. Merkezi Detroit'te sanayi sorunlarını inceleyen bir çalışmada, yer arayan tesislerin çok defa park sıkıntısı yüzünden bu yer değiştirme işine giriştiklerini göstermiştir (Tümerterkin, 1995, 418). Tablo 39'da servis yapılan mahalleler ifade edilmiştir.

Tablo:39. Personel Naklinde Servis Yapılan Mahalleler

Servis Yapılan Güzergâhlar	Servis Sayısı (Günlük)
Çarşı Merkezine Kadar (17 tesis)	55
Merkez, İtfaiye, Kernek	3
Özalper, İzoglu tepe, Cemal gürsel	3
Temelli, Çevre yolu	2
Dede korkut, Tevfik Temelli, Çilesiz, Malatya Lise'si	12
Taş tepe, Koyunoğlu, Temelli, Sıtmapınarı	2
Çevreyolu, Emeksiz, Cengiztopel, Kanalboyu. Turgut Özal Mahallesi	2
Gima, Çevre yolu	3
Çevreyolu, İtfaiye	3

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

4.3. İşçi

“Ekonominin gücü ve önemi bir ülkenin bütün nüfusunun durumuna bağlıdır. Bunun yanında, nüfusun sosyal durum ve davranışı, dağılışı ve sayısı, ekonomik hayatın teşkili ve düzenlenmesi için oldukça önemlidir” (Karaboran, 1987,1) ...Yoğun makineleşmeye rağmen modern sanayide işçi önemli bir faktördür. Binlerce işçinin çalışmakta olduğu fabrikalar bunun açık örnekleridir (Tümertekin, 1984, 192).

Araştırma sahamızda yer alan iplik, dokuma ve konfeksiyon tesislerinde uygulamış olduğumuz anketlerde bu tesislerde çalışan toplam işçi nüfusunun miktarının yanı sıra; personelin idari, teknik ve işçi olarak dağılımına, cinsiyet miktarına, eğitim durumuna, tesislerde güçlük çekilen eleman türlerine, bugünkü ücret sistemine, bugünkü ücret ödeme şekline, işçilik maliyetine, tesislerin çalışma sürelerine, işçilerin ikamet ettikleri yerlere, işçilerin işe devam durumu ve bunun üretim üzerindeki etkisine, işçilere verilen sosyal yardımlara ve iş kazalarına ilişkin çeşitli bilgiler elde edilmiş olup, bu bilgilere dayanarak çeşitli tablolar oluşturulmuştur.

Öncelikle Sanayi ve Ticaret Odasından almış olduğumuz verilere göre toplam 52 tesisteki çalışan sayısı 5836'dır. Ancak 2004-2005 yıllarında anket uygulamış olduğumuz 29 tesiste toplan 8302 personel çalışmaktadır. Tablo 40'de görüldüğü üzere personelin büyük bir bölümünü (%86'sını) işçiler oluşturmaktadır. İdari ve teknik personelin miktarı birbirine çok yakındır. Bu durum dokuma sektörünün emek yoğun yapısından kaynaklanmaktadır.

Tablo:40. Tesislerdeki Personel Miktarı

Personel Durumu	Miktar	%
İdari Personel	606	7
Teknik Personel	604	7
İşçi	7187	86
TOPLAM	8302	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Sanayi'de işçinin sadece işçi miktarı olarak alınmaması gerekir. Aynı zamanda işçinin türü, cins ve yaş durumları ile iş yeteneği yeterli düzeyde olmalıdır. Genellikle erkek işçinin var olduğu yerlerde kadın işçide gelebileceği için sadece kadın işçi çalıştıran tesislerde kurulabilir. Erkek işçinin çok bol olduğu bazı yerlerde, örneğin ağır

sanayi merkezlerinde, boŖta duran kadın nüfusu, baŖka koŖullar uygun olursa, kullanmak için sanayi tesisleri kurulmuŖtur (Tümertekin, 1995, 412).

AraŖtırma alanımızda anket uygulamıŖ olduğumuz iplik, dokuma ve konfeksiyon tesislerindeki iŖçilerin %74'ünü erkekler oluŖtururken %26'sını kadınlar oluŖturmaktadır. (Tablo:41) Kadın iŖçiler çoğunlukla konfeksiyon fabrikalarında çalıŖmakta olup, iplik ve dokuma tesislerinde büro, yemekhane, temizlik vb. bölümlerinde çalıŖmaktadırlar. Erkek iŖçiler çoğunlukla iplik ve dokuma fabrikalarında çalıŖmaktadır. Konfeksiyon fabrikalarında da erkek iŖçiler çalıŖmaktadır ancak kadın iŖçilere göre sayıları azdır.

AraŖtırma alanımızda kadın iŖçilerin sayısının az olması dokuma sanayinin genel karakterine uymamaktadır. KumaŖ üretiminde pek az iŖ, yalnız erkek veya yalnız kadın iŖi sayılıyordu. Gerek kiŖisel tüketim, gerekse satıŖ için olsun nakıŖ iŖleme bir istisna gibi gözükmemektedir, bu uğraŖ her yerde bir kadın iŖi olarak değerlendiriliyordu. Dokumacılıkta katı bir cinsiyete göre ayrıŖma olmadığı anlaŖılmakla birlikte, kaynaklar, kadınlardan daha çok geçimlik üretim yapan kiŖiler olarak, erkeklerden ise genellikle kentsel alanlarda, pamuklu, yünlü. Tiftik ve diğer tekstilleri ticari amaçla dokuyan kiŖiler olarak bahseder. Dahası evde çalıŖan kadınlar ile ev dıŖı iŖyerlerinde çalıŖan erkekler daha çok göze çarpar.1890'larda, İzmir bölgesinde, hem aile tüketimi, hem de satıŖ için üretilen kumaŖın çoğunu evlerde kadınlar dokuyordu. Bu sırada Sivas bölgesinde evlerde kadınlar ve çocuklar hem kendi eğirdikleri ipliği, hem de İngiliz ipliği kullanarak kaba bir kumaŖ dokuyordu (Quataert, 1999, 145–146)

Tablo: 41. Personelin Cinsiyet Miktarı

Personelin Cinsiyet Miktarı	Miktar	%
Erkek	6103	74
Kadın	2199	26
TOPLAM	8302	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

AraŖtırma alanımızda anket uygulamıŖ olduğumuz tesislerde çalıŖan personelin %99'u okur-yazardır. Personelin eğitim kademelerine dağılımında; %47 ile lise ve dengi okullardan mezun olanlar en yüksek orana sahiptirler. Geri kalan personelin %21'i ilkokul, %21'i ise ortaokul mezunu olup, %11'i ile en düşük oranı yüksek okul mezunları oluŖturmaktadır. (Tablo:42)

Tablo:42. Personelin Eğitim Durumu

Personelin Eğitim Durumu	Miktar	%
Okur-yazar Olmayan	4	1
Okur-yazar	8298	99
İlkokul	1719	21
Ortaokul	1731	21
Lise ve Dengi	3935	47
Yüksek Öėretim	913	11
TOPLAM	8302	

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

İŖçinin iŖi kavrama yeteneğine gelince geliŖmiŖ ölkelerde genellikle sanayide hiç değilse baŖlangıçta çalıŖabilecek basit teknik bilgilere sahip geniŖ nüfus kitleleri vardır. Gerçekten birçok Ŗeylerin alıcının bir düğmeye basması, bir kolu çevirmesi vb. hareketlerle özel satıŖ dolap ya da kutularından (otomatik makineler) mal aldığı,

dolayısıyla tüketimde bulunabilmek için bir basit bazı bilgilerin gerekli olduğu gelişmiş toplumlarda, sanayi işçisi olabilecek yetenekleri ya da alışkanlıkları edinmiş insanları bulmak kolaydır. Fakat, yeni gelişmekte olan, nüfusun çoğu geçim tarımı ile uğraşan ülkelerde durum değişiktir. Bu ülkelerde genellikle işçi bulmak önemli bir sorundur. Tarımsal yapıdaki ülkelerde halkın büyük bir kısmı sanayi atmosferine çoğu zaman yabancıdır. Buralarda yıllarca doğal koşullarla uğraşanlar, örneğin bir bakışta çeşitli toprakların değerini tayin edebildikleri bitki ve hayvan hastalıklarını adeta uzmanlar gibi tedavi edebildikleri halde en basit bir makine karşısında güçlüğü ugramaktadırlar. Böylece, gelişmemiş ülkelerde işçi sorunu birçok bakımdan güçlükler yaratmaktadır. İşçi yetiştirme devresi ise gelişmiş ülkelere oranla bunlarda uzundur. Öte yandan, alet ve makinelerin kullanma esnasında bozulma oranı da yüksektir. İşçi kaynağının böyle bir yapıda olması, özellikle sanayi faaliyetlerine yeni başlayan ülke için önemli bir sorundur. Ancak sözü edilen bölge ya da ülkelerde işçi ücretlerinin en azından başlangıçta düşük olması tesisleri çeken bir faktör olabilmektedir. Örneğin pamuklu dokuma sanayi için durum böyledir. Özellikle pek değerli olmayan pamuklu kumaş imalatının gelişmekte olan ülkelerde faaliyete geçen ilk sanayi kollarından biri olmasında işçide pek ustalık aranmaması yanında geniş pazarın ve hammadde kaynaklarının da var olması rol oynamaktadır (Tümertekin, 1995, 412–413).

Malatya'daki dokuma sektörüne ait tesislerde uygulamış olduğumuz anketlerden elde etmiş olduğumuz sonuçlara göre tesislerin %86'sı teknik eleman bulmakta zorluk çekmektedir. Ayrıca tesislerin % 21'i idari personel bulmakta güçlük çekmekte iken %13'ü ise işçi bulmakta zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir(Tablo: 43)

Sanayi tesislerinin kuruluşu yerinin belirlenmesine etki yapan işçi ile ilgili bir başka faktörde belirli imalat faaliyetlerinde usta işçinin gerekli oluşudur. Bilindiği gibi, zamanımızda hemen bütün imalat faaliyetlerinde makine kullanımı son derece artmış olmasına rağmen, hala bazı sanayi kollarında usta işçiye ihtiyaçları vardır. El işçiliğinin gerekli olduğu birçok sanayi kolu kuruluş yeri olarak çok defa bu sanayi faaliyetlerinin öteden beri süregeldiği alanları seçerler. Bunun nedeni bu alanlarda işçiliğin babadan oğula geçerek geleneksel bir şekilde gelişmiş olmasıdır (Tümertekin, 1995, 413)

Tablo:43.Güçlük Çekilen Eleman Türleri

Az Olan Eleman Türleri	Tesis Sayısı	%
İdari	6	21
Teknik	25	86
İşçi	4	13

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızdaki iplik, dokuma ve konfeksiyon tesislerinin bugünkü ücret ödeme sistemlerine baktığımızda; tesislerin %90'ı zamana göre, %10'u ise maaş+prim vermektedir. (Tablo: 44)

Araştırma alanımızda anket uygulamış olduğumuz tesislerin tamamı işçilere aylık olarak ücret ödemektedirler.

Tablo:44. Bugünkü Ücret Sistemi

Ücret Sistemi	Tesis Sayısı	%
Zamana Göre	26	90
Maaş+Prim	3	10
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

4.3.1. İşçilik maliyeti

Sanayi tesislerinin kuruluşunu etkileyen işgücü maliyetleri genelde aşağıdaki hususlara bağlıdır.

1. Yerel Yaşama Maliyeti: Bir yerde yaşama maliyeti ne kadar yüksekse işgücü maliyetleri de o kadar yüksek olur. Mevsime bağlı olarak işgücü ihtiyaçları çoğalan yerleşmeler çoğu kez yüksek yaşama maliyetleri ve düşük işçi ücretleri ile karakterize olurlar.
2. İşgücü Arzı: Bu faktör önceleri sanayi için bir çekicilikti. Ancak yakın yıllarda makineleşme ve genelde işgücü fazlalığı olan gelişmiş ekonomilerde bu faktör çok ender olarak sanayi kuruluş yerini etkileyebilmektedir.
3. İşgücü Yasaları: Genelde “çalışma hakkı” yasaları işgücü maliyetlerini düşürebilirse de, başka yasalar da işgücü maliyetleri üzerinde etkili olabilmektedir; çocuk işgücünün yasaklanması, zaman aşırı çalışma, asgari ücret ve ücretli kahve molası ve yemek saati şeklinde ayrılan zamanlar gibi.
4. Yetiştirme Kolaylıklarının Mevcut Olması: Genel olarak mesleki eğitim kolaylıklarının varlığı, eğitim maliyetlerinin sanayiden hükümete kaydırılması ile yerel işgücü maliyetlerini düşürür. (Tümertekin, 1995, 414)

Araştırma alanımızda hizmete göre maliyet değişmektedir. Genelde bu sektör işçiye asgari ücret vermektedir. Mamül madde üretiminde işçilik payı %3 ile 5 arasında değişmektedir. Ayrıca işletmelerin kullandığı makinelerin teknolojisi işçi maliyeti oranını önemli ölçüde değiştirmektedir.

Araştırma alanımızda, anket uygulamış olduğumuz tesislerin %83’ü vardiyalı çalışırken, %17’si vardiyasız çalışmaktadır. (Tablo: 45)

İşçilerin ikamet ettikleri alanları incelediğimizde Malatya’nın her yerinden işçi mevcut olduğu gibi çeşitli ilçelerden de (Yeşilyurt, Eski Malatya) işçi gelmektedir.

Tablo:45. Tesislerin Çalışma Süreleri

Çalışma Süresi	Tesis Sayısı	%
Vardiyalı	24	83
Vardiyasız	5	17
TOPLAM	29	100

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

İşçilerin işe devam durumuna baktığımızda; Raporlu olmaları haricinde süreklilik söz konusudur. Anket uygulamış olduğumuz tesislerden sadece bir konfeksiyon tesisi devamsızlık olduğunu ve bu durumun üretimde aksamaya neden olduğunu belirtmiştir. Başka bir tesis ise, yaz aylarında köylerden gelen işçilerin devamsızlık yapması sonucu üretimin düştüğünü ve diğer işçilerin psikolojisini olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin işçilere verilen sosyal yardımları; yemek, doğum ve ölüm, evlenme, hastalık, giyim vb. yardımlar oluşturmaktadır. Anket uygulamış olduğumuz tesislerin %93’ü yemek, %55’i doğum ve ölüm, %5’i evlenme, %69’u hastalık, %52’si giyim ve %21’i diğer yardımları (ikramiye, yılda iki veya üç kez erzak yardımı) işçilerine vermektedir. (Tablo:46)

Tablo:46. İşçilere Verilen Sosyal Yardımlar

Sosyal Yardım Türü	Tesis Sayısı	%
Yemek	27	93
Doğum ve Ölüm	16	55
Evlenme	16	5
Hastalık	20	69
Giyim	15	52
Diğerleri	6	21

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Tesislerin kuruluş yerini etkileyen “işçi” ile daha yerinde bir deyimle, “işçi ücretleri” ile ilgili, yer yer farklı olan bir başka husus da “ikinci derecede karlar” olarak adlandırılabilir alanlardır. Bunlar fabrikaların işçilerine temin ettiği bir takım sosyal hizmetlerdir. Sigortalar, çeşitli primler, evlilik veya çocuk zamları, emeklilik durumu, işçi çocuklarına eğitim olanağı, ücretsiz tatil vb. bunlar arasındadır. Bu tür harcamalar işçi ücretlerinden sayılmaktadır (Tümertekin, 1995, 411–412).

Araştırma alanımızda anket uygulamış olduğumuz tesislerde yapmış olduğumuz görüşmelerde ciddi bir iş kazası olmamakla beraber 9 tesis 2000 yılı itibariyle 30 tane iş kazası meydana geldiğini belirtmişlerdir. (Tablo:47)

Tablo:47. 2000 Yılından İtibaren Meydana Gelen İş Kazası Sayısı

İş Kazası Sayısı	Tesis Sayısı	İşçi Sayısı
Evet	9	30
Hayır	20	-----
TOPLAM	29	7187

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Dokuma sanayinde boya-aprenin dışında insan sağlığına zarar veren hiçbir üretim konusu mevcut değildir. Boya aprenin arıtma tesisleri ile çözümü çok kolay yapılabileceğinden dokuma sanayinin çevre kirlenmesinde insan sağlığına yönelik sorunu yoktur ve olmayacaktır. İş güvenliği de diğer sanayilere nazaran daha küçük sorunlar yaratmaktadır. Kaldı ki, eğitilmiş işçinin kullanılması halinde bu tehlike sıfıra inebilir. Araştırma alanımızda anket uygulamış olduğumuz tesislerde yapmış olduğumuz görüşmelerde iş kazasında olduğu gibi ciddi anlamda belirli bir hastalık olmamakla birlikte sadece bir tesis hastalık olduğunu ifade etmiştir. (Tablo:48)

Tablo:48. Tesislerde Çalışan İşçilerin Hastalık Durumu

Belirli Hastalık	Tesis Sayısı	İşçi Sayısı
Var	1	4
Yok	28	-----
TOPLAM	29	7187

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

4.3.2. İstihdam durumu

Pamuk lif üretimi ile 70 milyona yaklaşan nüfusumuzun ihtiyacını karşıladığı gibi, tekstil ürünleri ihracatı, Türkiye toplam ihracat gelirinin %35-40'ını oluşturmaktadır. Bu nedenle, Türkiye, pamuk üretiminde ve dünya tekstil ticaretinde ön sıralarda yer almaktadır. Bu özelliği ile pamuk; tarımı, çırçırılama, iplik, dokuma, tekstil, yağ ve yem sanayi ile ticarete büyük bir kitleye istihdam yaratmaya devam edecektir(ÖİK. Raporu. 2001).

Ülkemizde pamuk üretiminden pazarlanmasına, dokuma ve yağ sanayine dek çok geniş bir toplumun uğraş verdiği ve geçimini sağladığı bir tarım ürünüdür. Pamuk, sadece geniş bir toplumun geçim kaynağını değil, tüm yurt ekonomisinin de en büyük dayanağını oluşturmaktadır. Pamuğumuz ve pamuklu tekstil ürünlerimiz Avrupa ve dünya pazarlarında büyük ilgi görmektedir. Birçok ülkeler kendi ekonomilerini korumak için tekstil ürünlerimizi koydukları kota vb. gibi önlemlerle kısıtlama getirmek zorunda kalmıştır. Dış satım değerleri yönünden pamuk başta gitmektedir. Son 10–15 yıl içinde Türkiye'nin tüm dış satım ürünlerinin 1/3 kadarı yalnız pamuk ve pamuklu

ürünlerden sağlanmıştır. Ülkemizde üretilen pamuğun yarısı ham pamuk olarak ihraç edilmekte, ancak yarısı sanayide kullanılmaktadır (Gencer, 1993,13).

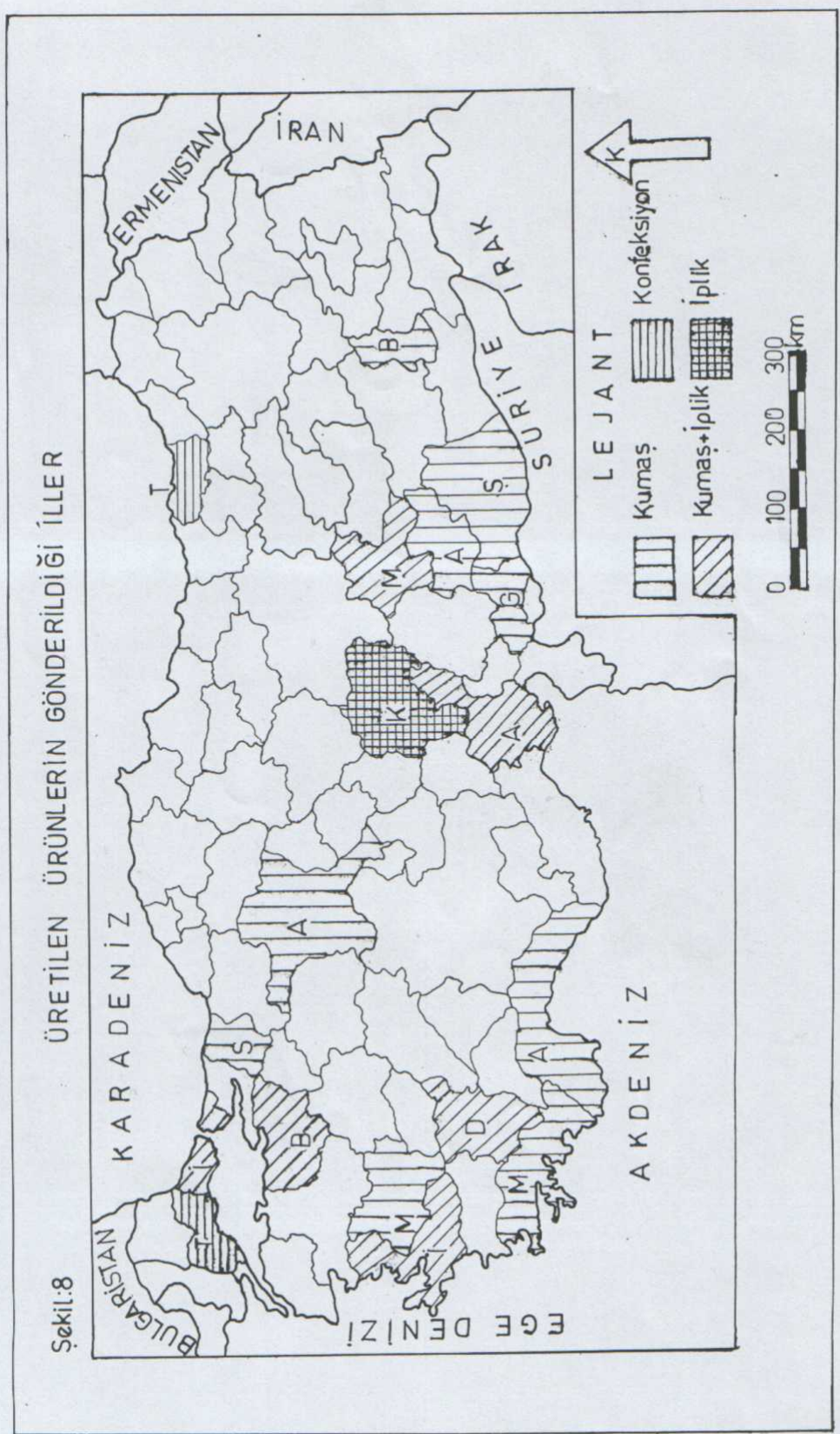
Dokuma sanayinde büyük tesisler diyebileceğimiz 20 ve daha fazla işçi çalıştıranlar gerek istihsal hacmi, gerek işçi miktarı, yaratılan kıymet vb unsurlar bakımından çok üstündürler (Tümerterkin, 1972, 86).

4.4. Pazar

Sanayide kuruluş yeri seçiminde “Pazar”ın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bunda her şeyden önce tüketim maddelerinin çeşitlenmesi ve tüketim alanlarının güçlenerek çoğalması rol oynamaktadır. Ancak bunun yanı sıra ulaşımı incelerken değinildiği gibi, gerek hammadde gerek mamül maddenin taşınmasındaki gelişmelerde sanayi faaliyetlerinin lokasyonunun pazarlara yönelmesinde etkili olmaktadır. Pazar’ında sanayi ile ilişkisini iki bakımdan ele almak gerekir. Pazar önce herhangi bir sanayi kolunda kuruluş koşulları arasında en önemlilerinden biridir. Gerçekten, işlenmiş madde için belirli bir düzeyin üstünde satış alanının var olması gerekir. Özellikle satın alma gücü az, tüketimi sınırlı olan tarım ülkelerinde birçok sanayi kollarının gelişmemesinde Pazar koşullarının uygun olmamasının büyük rolü vardır (Tümerterkin, 1995, 419).

Araştırma alanımızda anket uygulamış olduğumuz tesislerde almış olduğumuz bilgiler sonucunda mamül maddenin yurtiçi ve yurt dışında birçok yere pazarlandığı belirtilmiştir.

Şekil 8’de tesislerde üretilen ürünlerin (iplik, dokuma kumaş, örme kumaş, ve çeşitli konfeksiyon ürünleri) yurtiçinde satıldığı yerler belirtilmiştir. Kumaş; Batman, Şanlıurfa, Gaziantep, Adıyaman, Ankara, Sakarya, Manisa, Muğla ve Antalya’ya gönderilmektedir. Hem kumaş hem de ipliğin satıldığı illerde mevcut olup bunlar; öncelikle araştırma sahamız olan Malatya, daha sonra Adana, Denizli, İzmir, İstanbul ve Bursa’dır. Konfeksiyon ürünlerinin satıldığı iller ise Tekirdağ ve Trabzon’dur. Sadece ipliğin satıldığı il ise Kayseri’dir

Araştırma alanımızdaki dokuma sektörüne ait tesislerde yapmış olduğumuz birebir görüşmelerde, üretmiş oldukları mamül maddelerin yurt dışına pazarlanmasında bir takım güçlüklerle karşılaştığını ifade etmişlerdir. Ancak pazarlamada mevcut olan güçlükler rağmen, mamül maddelerin birçok ülkeye satıldığı ifade edilmiştir. Yurt dışında ürünlerin satıldığı başlıca ülkeler: ABD, İtalya, Belçika, Japonya, Polonya, Rusya, Romanya, İngiltere, Almanya, Fransa, Portekiz, Irak, İran vs'dir.(Tablo:49)

Tablo:49. Üretilen Ürünlerin Gönderildiği Ülkeler

İplik	Dokuma	Konfeksiyon
ABD	İtalya	Almanya
Yunanistan	Polonya	İngiltere
Almanya	Romanya	Fransa
İtalya	Irak	Romanya
İngiltere	İran	Rusya
Polonya	Suriye	Cezayir
Portekiz	Rusya	Libya
Bulgaristan	Bulgaristan	Tunus
Suriye	Fransa	Hollanda
Ürdün	İngiltere	ABD
Belçika	Ukrayna	İtalya
Japonya		Belçika
		Japonya

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızdaki anket uygulamış olduğumuz tesislerde üretilen mamül maddelerin yurtiçi ve yurtdışına pazarlanmasında karşılaşılan güçlükler; reklam yetersizliği, kalite ve randıman sorunu, rekabet yetersizliği, pazarın yetersizliği ve diğer faktörlerdir. Anket çalışmasını yapmış olduğumuz tesislerin; %66'sı pazarın yetersizliğinden, %41'i rekabet yetersizliğinden, %24'ü reklam yetersizliğinden ve %17'si ise kalite ve randımandan dolayı üretmiş olduğu ürünleri pazarlarken sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. (Tablo:50) Ancak sipariş üzerine çalışan tesisler, mamül maddelerin pazarlanmasında herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo:50. Mamül Maddelerin Pazarlanmasında Karşılaşılan Güçlükler

Pazarlama'da Karşılaşılan Güçlükler	Tesis Sayısı	%
Reklam Yetersizliği	7	24
Kalite ve Randıman Sorunu	5	17
Rekabet Yetersizliği	12	41
Pazarın Yetersizliği	19	66
Diğerleri	6	21
TOPLAM	29	

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket çalışmasını yapmış olduğumuz tesisler, üretmiş oldukları mamül maddeleri, telefon, faks, internet, müşterilerle birebir görüşme yaparak, pazarlamacılar aracılığıyla, kargo, bayilikler aracılığı ile yurt dışındaki ofisler aracılığı ile ve son olarak bazı tesisler pazarlama şeklinin firmaların taleplerine bağlı olarak değiştiğini ifade etmişlerdir.

Ürünlerin Pazar alanlarına naklinde daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, ürünün gönderileceği yerin uzaklığına göre, karayolu (kamyon, tır), denizyolu (gemi), havayolu (uçak) ve kargo tercih edilmektedir. Araştırma alanımızda anket uygulamış olduğumuz tesislerdeki yetkililere; karlılık yönünden hangi araçla sevkiyatın daha uygun olduğunu sordüğumuzda farklı cevaplar verilmiştir. Maddeler halinde ifade edecek olursak;

- Fiyat ve zaman açısından karayolu (kamyon, tır) tercih edilmektedir.
- Karayolu; çünkü hem maliyet düşüktür hem de Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla daha avantajlıdır.
- İhracatta gemi daha avantajlıdır, ancak iç piyasada kamyonla sevkiyat avantajlıdır.
- Karayolu-kamyon; başka alternatif yok
- Karayolu-tır; fazla mal aldığı için tercih etmekteyiz.
- Kargo şirketi ve müşteri ile yapılan anlaşma ile daha uygun ve karşı ödemeli gidiyor.
- Sevk edilecek noktaya göre değişmektedir. Yurtdışına denizyolu (gemi), yurtiçine karayolu (tır) daha avantajlıdır.
- Fazla miktarda mal alan araçlarla sevkiyat daha karlıdır.
- Demiryolu tercih edilebilir ancak kullanılmıyor. Bu nedenle karayolunu tercih etmekteyiz.
- Yurtdışına ürün ihraç ettiğimizde denizyolunu tercih etmemizin nedeni maliyetin az olmasından kaynaklanmaktadır.
- Karayolu ile demiryolu arasında fiyat farkı az olduğu için zamanı dikkate alınmaktadır ve bu nedenle karayolu tercih edilmektedir.
- Karayolu en işlek yol olduğu için tercih edilmektedir.
- Karayolu (kamyon, tır) Malatya için tek alternatiftir. Ancak demiryolunu kullanmak daha avantajlı olur.
- Denizyolu ulaşımı daha karlıdır, ancak zaman açısından sıkıntı olabilmektedir.(Tablo: 51.a-b)

Tablo:51.a.Karlılık Yönünden Tercih Edilen Ulaşım Türleri

Ulaşım Türü	Tesis Sayısı	%
Karayolu	26	90
Demiryolu	-----	-----
Denizyolu	8	28
Havayolu	2	7

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Tablo:51.b. Karlılık Yönünden Tercih Edilen Araçlar

Araçlar	Tesis Sayısı	%
Kamyon	21	72
Tır	10	34
Gemi	8	28
Uçak	2	7

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma alanımızda anket uygulamış olduğumuz tesisler sevkiyat esnasında bir takım güçlüklerle karşılaştıkların ifade etmişlerdir. Bu güçlükleri şöyle sıralayabiliriz.

- Çok fazla miktarda olan farklı ürünleri müşterilere göndermek, ayrı ayrı adreslere bu ürünlerin teslimini yapmak zaman açısından sıkıntı yaratmaktadır.
- İklim şartlarına bağlı olarak yol durumu mamül maddenin zamanında müşteriye ulaşmasını engelleyebilmektedir.
- Her zaman uygun araç bulunamaması sıkıntı yaratmaktadır.
- Nakliye esnasında kg. fiyatının yüksek olması pazarı etkilemektedir.
- Gümrük işlemleri, mevzuattaki uygulamalar zaman açısından gecikmeye yol açmaktadır.
- Siyasi karışıklıklar sevkiyatı olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin Yugoslavya'nın karışık olduğu dönemlerde sevkiyatlarda gecikmeler meydana gelmiştir.

Yukarıda sevkiyat esnasında karşılaşılan güçlüklerin bazıları mevsimsel iklim şartlarına bağlı olarak ortaya çıkarken bir kısmı da süreklilik göstermektedir.(Gümrükten kaynaklanan sorunlar gibi)

Sevkiyat esnasında dönem dönem ortaya çıkan sorunlara bakıldığında iklim şartlarına ilave olarak, politik etkenler, savaşlar, mevsime göre taşıma işlemlerinin farklılık göstermesi, tüm müşterilerin aynı zamanda ürünü istemeleri sonucu kargo şirketlerinin talebe cevap verememesi vs. gibi faktörleri ekleyebiliriz.

Karlılık yönünden anket uygulamış olduğumuz tesislerin %90'ı karayolunu tercih ederken, %28'i deniz yolu, %7'si ise havayolunu tercih etmektedir.(Tablo:51.a)

Yine anket uygulamış olduğumuz tesislerin %72'si karayolu ulaşımında kamyonu, %34'ü ise tır tercih etmektedir. Denizyolu ulaşımında tesislerin %28'i gemi ile üretmiş oldukları mamül maddeleri Türkiye sınırından diğer ülkelere ihraç ederken % 7'si uçağı tercih etmektedir. (Tablo: 51.b)

Araştırma sahamızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerde bulunan alt birimler; hammadde alım, kalite kontrol, muhasebe, ARGE, pazarlama ve halkla ilişkilerdir. Alt birim olarak tesislerin hepsinde muhasebe bölümü bulunmaktadır. Tesislerin %93'ünde kalite kontrol, %79'unda pazarlama, %62'sinde hammadde alım, %45'inde halkla ilişkiler ve son olarak %34'ünde ARGE alt birimi bulunmaktadır. (Tablo:52)

Tablo: 52. Tesislerde Bulunan Alt Birimler

Alt Birimler	Tesis Sayısı	%
Hammadde Alım	18	62
Kalite-Kontrol	27	93
Muhasebe	29	100
Araştırma-Geliştirme	10	34
Pazarlama	23	79
Halkla İlişkiler	13	45
TOPLAM	29	

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Pazar faktörünün kuruluş yerinin tayinindeki rolü ise genel olarak sanayi kollarının özelliklerine göre değişir. Bununla birlikte şu hususa dikkati çekmek gerekir; hemen bütün sanayi kollarında tesis yeri seçiminde hammaddelerin rolünün azalmasına karşılık sanayiciler yinede başlıca hammadde kaynakları ile bağlantıları daima kollamaktadırlar. Hammadde kaynaklarının bulunduğu yerin sanayi tesislerini çekme gücü, daima bir başka yerle, çok defa, pazarın bulunduğu yer ile birlikte değerlendirilir (Tümertekin, 1995, 419).

4.5. Enerji ve Su

“İmalatın makine ile yapılmakta olması modern sanayinin en açık özelliğidir. Makinelerin gerek yapılması gerek çalıştırılması için ise insan gücünün çok üstünde olan enerjinin gerekli oluşu modern sanayi faaliyetleri ile enerji kaynakları arasındaki yakın ilişkinin esas sebebidir” (Tümertekin, 1969, 64)

Bir toplumun kalkınması, özellikle kentleşme ve endüstrileşme ile enerji üretimi arasında yakın bir ilgi vardır (Kara, 1990,199). Öncelikle Malatya ve çevresinde enerji olarak kullanılabilecek önemli kömür, petrol ve doğal gaz kaynakları mevcut değildir. Şuan kapalı olan Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayi Müessesesi kuruluş yıllarında gereksindiği enerjiyi kendi termik santralinden karşılamaktaydı. Derme Çayı’nda bir hidroelektrik santrali kurularak, 1950’lerin başında fabrikanın ihtiyaç duyduğu enerji bu santralden elde edilen enerji ile karşılamaya başladı. 4500 KW gücündeki santralden ayrıca, merkez ilçeye de elektrik verilmekteydi. 1951 yılında Sümerbank tarafından Derme çayı üzerinde, Kapılık mevkiinde yapılmış olan 4.50 MW gücünde ve 10 üssü 6 Kwh. yıllık üretim kapasitesine sahip Derme santralinin inşası ve üretime geçmesi (DSİ, Türkiye’deki Barajlar ve Hidroelektrik Santraller, 1984) ile aynı zamanda Yeşilyurt ilçesi de elektrik enerjisine kavuşmuştur. Zamanla sanayi tesislerinin özellikle dokuma atölyelerinin artması ile enerji ihtiyacı da artmış, mevcut elektrik şebekesi yetersiz kalmış ve Sümerbank ile anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bunun üzerine bu santralden elde edilen enerji sadece Sümerbank tarafından kullanılmıştır.

Enerji kaynaklarının sanayi tesislerinin gerek kuruluş koşulu, gerek kuruluş yerini belirleyen koşul olarak önemi zamanla büyük değişikliğe uğramıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısına gelinceye kadar sanayi faaliyetlerinin yer aldıkları alanlar genellikle işçiler için gıda ve aynı zamanda yakıt, hayvan ya da insan tarafından sağlanan enerji, su ve rüzgar enerjisinin bulunduğu yerlerdi (Tümertekin, 1995, 406).

Araştırma yapmış olduğumuz alanda anket uygulamış olduğumuz tesislerde (iplik, dokuma ve konfeksiyon) kullanılan başlıca enerji kaynakları; kömür, fuel-oil ve elektrik olup, mevcut tesislerin büyük bir bölümünde elektrik enerjisi kullanılmaktadır. Boya apre tesislerinin buhar kazanları içinde fuel-oil kullanılmaktadır(Tablo:53)

Tablo:53. Üretim Esnasında Kullanılan Enerji Türleri

Enerji Türü	Tesis Sayısı
Elektrik	29
Fuel-Oil	5
Kömür	2

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Araştırma sahamızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %93’ü kullanmış oldukları elektriği TEDAŞ’tan temin etmektedirler. Tesislerin %7’si ise kullanmış oldukları fuel-oil’lü Mersin Rafinerisi’nden almaktadırlar. (Tablo:54)

Tablo:54. Enerjinin Alındığı Yerler

Enerji Türü	Alındığı Yer	Tesis Sayısı	%
Elektrik	Tedaş	27	93
Fuel-oil	Mersin Rafinerisi	2	7

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Enerji temini konusunda; anket uygulamış olduğumuz tesislerin %76’sı (21 tesis) herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını ifade ederken, %24’ü (7 tesis) enerji konusunda bir

takım sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunları maddeler halinde ifade edecek olursak;

- Zaman zaman meydana gelen voltaj düşüklüğü,
- Elektrik kesintilerinin olması,
- Elektrik fiyatının yüksek olması, ayrıca alt yapının yetersizliğinden dolayı meydana gelen elektrik kesintisi üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.
- Elektrik kesintisi ve dalgalanmalar üretimi olumsuz yönde etkilemekle birlikte, ayrıca makinelerin dijital olmasından dolayı zarar görmektedir.
- Elektrikteki dalgalanmalar %5 oranında üretim kaybına neden oluyor.
- Frekans dengesizliğinden kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır.

Araştırma alanımızdaki tesislerin suyu kullanım amaçlarına baktığımızda kimi tesisler üretim esnasında ve personel ihtiyacı için kullanırken kimi tesisler ise sadece personel ihtiyacı için kullanılmaktadır. Özellikle boyahaneleri olan tesislerde su tüketimi artmaktadır. İplik üretimi yapılan tesislerde, üretimin yapıldığı ortamın %5 oranında nemli olması gerekmektedir. Tesislerin çoğu, üretim esnasında soğutma, malzeme yıkama ve buhar elde etmek için kullandığı suyu kendilerine ait kuyulardan temin ettiklerinden dolayı su açısından herhangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır.(Tablo:55)

Tablo:55. Kullanılan Suyun Kullanım Amacı

Suyun Kullanım Amacı	Tesis Sayısı
Üretim Esnasında	13
Personel İhtiyacı	26

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Tesisler su ihtiyaçlarını artezyen ve şebeke suyundan temin etmektedirler. Her iki kaynağı birden kullanan tesislerde mevcuttur. (Tablo:56)

Tablo:56. Suyun Kullanıldığı Kaynak

Suyun Kaynağı	Tesis Sayısı
Artezyen	19
Şebeke Suyu	14

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

4.6. Sermaye

Modern sanayi ilkel imalat türlerinden ayıran en önemli unsurlardan biri de sermayedir. Sanayi tesislerinin gittikçe gerek daha büyük gerek daha fazla makineleşmekte olmaları günümüzde sanayi faaliyetlerini eskilere oranla çok daha fazla sermaye isteyen girişimler yapmıştır. Buna bağlı olarak da sanayi faaliyetlerinin kuruluş koşulu olarak “sermaye” gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Öte yandan “kuruluş yeri” üzerindeki etkisi, işçi unsuru gibi hareketli bir faktör olması nedeniyle, azalmaktadır (Tümetekin, 1995, 414).

Modern büyük endüstri kuruluşları giderek artan bir şekilde sermaye ve tüketim pazarlarına gerek duymaktadır. Çünkü endüstri kuruluşunun bir taraftan ürünlerini pazarlaması, diğer taraftan hammadde ve teknolojik yenilikleri takip etmesi zorunludur.

Modern endüstrinin kurulması için gerekli sermayenin karşılanması, Türkiye gibi kalkınmakta olan bir ülkede büyük sorun yaratmaktadır. Çünkü ülkemizin tasarruf olanakları oldukça sınırlıdır (Kara, 1990, 302).

Araştırma alanımızdaki iplik, dokuma ve konfeksiyon tesislerinin tamamı özel sektöre ait olup, müteşebbislerin kendi öz sermayeleri ile kurulmuştur. Kamu sektörüne ait olan Sümerbank Pamuklu Dokuma Tesisleri 2002 yılında kapanmıştır. Özel sektöre ait tesislerin kurulup gelişmesinde mahalli sermaye etkili olmuştur. Geçmişte; Arapkir ve

Yeşilyurt'ta önce ev tipi, daha sonra atölye tipi tesislerde iplik ve dokuma kumaş üretimini yapan müteşebbisler elde etmiş oldukları sermaye birikimini Malatya'da fabrika niteliğinde tesisler kurarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca Yeşilyurtlu müteşebbisler, atölyelerinde çalıştırdıkları işçileri, Malatya'da kurmuş oldukları tesislerde kalifiye eleman olarak istihdam etmişlerdir. Ancak günümüzde özellikle küçük tesisler işletme sermayesi ve makine parkını yenilemede sermaye sıkıntısı çekmektedirler.

Zamanımızda ortak yatırımlarla sermaye temini ve ülkeler arasındaki yatırım kolaylıkları sermayelere geniş hareket imkanı sağlamaktadır. Artık yaşadığı ortam dışındaki ekonomik ve sosyal koşulları bilmediği için yatırım yapmaktan çekinen sermaye sahipleri yerlerini politik ve mal emniyetinin var olduğu her ülkeye sermaye yatıran iş adamlarına bırakmışlardır. Öte yandan devletin sanayiye yatırım yapması da özel durumlar meydana getirmektedir.

Araştırma sahamızda yer alan dokuma sanayine ait tesislerin %6'sı özel, %35'i limitet ve %59'u Anonim Şirket'tir.(Bkz. Tablo:3)

Araştırma alanımızda anket çalışmasını yapmış olduğumuz tesislerin %59'u (17 tesis) ilk kuruluş döneminde devletin sanayiye teşvik yatırımlarından yararlanmıştır. Örneğin devletten; devlet teşviki, kredi, kobi ve yatırım teşviklerini kullanmışlardır. Ancak devletten hiçbir destek almadan kendi öz sermayeleri ile kurulan tesislerde mevcuttur. Araştırma alanımızdaki birebir görüşmelerimiz sonucu elde etmiş olduğumuz bilgiler ışığında tesislerin %41'i (12 tesis) kendi öz sermayeleri ile kurulmuştur. (Bkz. Tablo:13)

Bazı coğrafyacılar (Estall, Buchanan, Alexandersenn) sermayeyi, para sermayesi ve fiziki sermaye "binalar, makineler, evler vs." olarak ikiye ayırırlar. Aslında her ikisi de birbirlerine bağlıdır; ancak önemli bir fark bunları ayırır; Fiziki sermayenin, yani fabrikalar, makineler vb'nin bütünüyle sanayide en önemli imalat araçları olan ağır makinelerin taşınması çok güçtür. Bu tip yatırımın değeri yaptığı imalatla ya da hurda halindedir. Buchanan'a göre bugün sanayinin ana kuruluş koşullarından yoksun olan birçok sanayi merkezlerinin hala sanayi faaliyetlerine sahne olmalarında bu hususun rolü önemlidir. Gerçekten, "sabit kapital" den belirli kullanılış süresini doldurmadan vazgeçilemez.

Para olarak sermaye ise aksine çok daha fazla hareketlidir. Bununla birlikte, yukarıda da değinildiği gibi, ilk zamanlar yerli sermaye sahipleri bulundukları yerde sanayi tesislerinin kurulmasına neden olmuşlardır. Bugün de böyle durumlara ender olmakla beraber rastlanmaktadır. Uluslar arası alanda ise sermaye daha az hareketlidir. Bunda, kuşkusuz. Politik durumun büyük rolü vardır. Alexandersonn'a göre, özellikle geri kalmış ülkelerde özellikle politik kararsızlık yabancı yatırımları engelleyen bir faktördür. Buna karşılık güçlü pazarın var olduğu büyük sanayi ülkeleri arasında karşılıklı yatırımlar artmıştır.

Sermaye varlığı ve kullanılışı açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki önemli bir farkta ilkinde para ve kredi sistemlerinin yaygın oluşudur. Gelişmiş ülkelerde çeşitli ekonomik faaliyetlerle birikmiş olan sermayenin sanayi kollarına aktarılmasında türlü sistem ve güvence vardır. Gelişmekte olan ülkelerde ise her şeyden önce para azdır. Örneğin birçok tarım ülkesinde olduğu gibi, Latin Amerika ülkelerinde de zenginler paralarını toprağa yatırmışlardır. Zenginliğin en övülecek yönünün arazi sahipliği olduğu bu ülkelerde sermaye birikimi ağırdır. Bunda, kuşkusuz, tarımsal yapının da büyük çapta geçim tipi oluşunun rolü vardır (Tümertekin,1995, 415-416).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.DOKUMA SANAYİ'NİN SORUNLARI

5.1. Türkiye’de Dokuma Sektörünün Sorunları

Sektör bilindiği gibi iplik, dokuma, konfeksiyon olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Sektörün sorunları;

1. Yatırım ve Teşvik
2. Mevcut Tesisler Teşviki
3. Yeni Yatırımlar Teşviki

5. 1. 1. Yatırım ve teşvik

Dünya’da tekstil sektöründe çok hızlı ve gelişmiş yatırımların başlamış olduğu izlenmektedir. Özellikle iplik üretiminde robot kullanımı giderek artmakta, dokuma üretiminde elektronik ve kompütirize olmuş sistemler gelişmekte, apre ve boya üretiminde ise bilgisayar ağırlıklı olarak girmiş bulunmaktadır.

Konfeksiyonda da aynı gelişmeler görülmektedir. 1987 Ekim’inde Paris’te açılmış olan itma fuarında tüm makine üreticileri en ileri teknolojik gelişmelerini sergilemişlerdir.

Ülkemiz ihracatı içinde tekstil ihracatının nerelere ulaştığı bilinmektedir.

Tekstil ihracatının arttırılabilmesi için yatırım teşvikleri, yıllık vergi resim harç muafiyeti, kurumlar vergisi, istisnası gibi teşvikler halan yürürlüktedir. Doğal olarak ülkemiz sanayinin vatan sathına yayılması arzu edilmektedir. Ancak sonuçta almamız gereken karar herhalde tekstilin özellikle konfeksiyonun büyük şehir sanayi olduğu kabulüdür.

Yatırım teşviklerinde iplik fabrikalarının ülkede yaygın şekilde ve hammaddesine yakın yerlerde kurulması olayı giderek sürmektedir. Özellikle GAP Projesi bunu yoğunlaştırmaktadır.

Ülkemizin tekstilde başarılı olmasının en önemli nedeni tekstilin hammaddesi olan pamuk üretiminden kaynaklanmaktadır. Bu ürün kesinlikle desteklenmelidir.

Muhtemelen dokuma hatta örme sanayinin yayılması da aynı şekilde olmuştur. Temelde konfeksiyon ise ister istemez nüfusu kalabalık şehirlerde gelişmektedir. Şu halde teşviklerde bu hususu göz önünde bulundurarak gereksiz kısıtlamalar yapılmaksızın verilmeye devam edilmelidir ve yatırımcının şevkini ve heyecanını çoğaltacak yeni teşvikler ile bezenmelidir.

Tekstil sanayinin Türkiye’deki gelişme hızını idame ettirebilmesi ve Dünya pazarındaki payını arttırabilmesi için yatırımların devam etmesi gereklidir. Bazı sektörlerde (yünlü gibi) iç pazardan artan önemli bir kapasite fazlası yoktur.

Ancak tekstil yatırımlarının devamlılığının sağlanması için öncelikle büyük üniteler şeklinde konfeksiyon yatırımlarının hızlanması gerekmektedir.

Bugün mamül bez ve kumaşlar büyük oranda konfeksiyon için ara mamül kabul edilmektedir. Konfeksiyon yatırımlarının, dış pazar satış şanslarının artması için büyük üniteler şeklinde planlanması ve teşvik edilmesi gereklidir. Bunun içinde yatırımcıların satış riskini azaltacak bazı teşvik tedbirlerine ihtiyaç vardır.

Ihracat kotalarında öncelik, kamu grubu ihtiyaçlarda ikmal tercihi gibi teşvikler düşünülebilir. Bu ve benzeri teşvikler yeni yatırımcıların kapasite büyüklüğü ile orantılı olarak sağlanmalıdır.

Konfeksiyon kapasitesinde büyüme, dış pazarlarda tekstil grubunda katma değeri arttıracak, iç pazarda ise entegre tesislerde entegrasyon ve büyüme için moral ve güven sağlayacaktır.

Bunun dışında yatırımlarda kurulu iplik tesislerinin entegrasyonuna öncelik verilmelidir. Yeni iplik yatırım teşvikleri ise ancak iplik üretimi için verilmelidir. (vasatı numara 36–40 gibi)

Böylece kotalarla miktar bazında kısıtlanmış olan ihracatımızı değer bazında yükseltmek uzun vadeli bir plan hedefi olmalıdır. Bu dikkate alınırsa bugünün ince iplik üreticileri, yarının ince (fantezi ve değerli) kumaş üreticileri olacaktır.

5.1.2.Mevcut tesisler teşviki

Mevcut tesislerdeki, teşvike gelince ülkemizde yapılmış yatırımların boyutu ve eskiliği hızla gelişen teknolojiler dolayısıyla değer kaybettiği bilinmektedir. Halen büyük yatırımların ülkemizde çok gelişmiş olmaması özellikle AET ile bütünleşme yeni girişimlerin hızlanmasına neden olmaktadır. Burada dikkat edilecek husus kesinlikle eski makinelerin Türkiye'ye getirilmemesi, bu kolaylıkların tekstilde kullanılmamasıdır.

Ucuz eski entegre tesislerin dahi Türkiye'ye getirilmesine karşıyız. Sebebi ise, Dünya bir teknoloji yarışı içindedir. Dış pazarlarda yer almak ucuz maliyet, yüksek kalite ancak teknoloji yarışı ile ulaşılacak hususlardır.

Dolayısıyla ucuza alınan eski tesisler teknoloji yarışında geri kalmamıza ve dünya pazarlarında kalitesiz mal, ucuz fiyat zorunluluğunu getirecektir. Katma değeri kısıtlı mal satmakla ülke ihracatından büyük şeyler beklemenin yararı olmadığı herkesçe bilinmektedir. Özellikle mevcut ve yeniden küçük boyutlu olarak kurulan tesislerde bu sorun göz önünde değeri daima bulundurulmalıdır.

5.1.3.Yeni yatırımların teşviki

Yeni yatırım teşviklerinde yatırımların en yeni teknoloji olması özendirilmelidir. Yeni yatırımlar için bu kaçınılmazdır. Burada optimum büyüklükler, rantabl çalışma olanakları yeni teknolojiler ile birlikte Türkiye'ye girmeli, özellikle yeni yatırım teşviklerinde eğer imkan varsa dış ülkelerin ülkemizdeki sanayicilerle ortak yatırımlara özendirilmesi gayretlerinin yoğunlaştırılmasında yarar görülmektedir.

5.1.4. Tedarik sorunları

a.Yerli girdiler:

Tedarik sorunları ülkemizde özellikle ihracata yönelik en önemli sorunlardan biridir. Ana girdilerimizin kalitesi ve fiyatındaki sorunlar daima gündemdedir. Ülkemizde hala mesela sentetik ipliklerde dünya kalitesinde çözgülük iplik yapılamamakta, boyanmış atkılık ipliklerin aynı renklerini bulmak mümkün olamamakta ve kalite standardizasyonu bakımından büyük sıkıntılar çekilmektedir.

Şu halde ihracat ürünlerini girdilerini üreten müesseselere dünya standartlarında ve fiyatlarında mal verebilecek hale gelmesini teşvik etmek, desteklemek ve kontrol etmek şart olarak gözükmektedir.

b.İthalat, gümrük ve fonları:

İthalatta ise, gümrük ve fonların, tekstil dalında, kaldırılması sonucu önemli değişiklik olmayacaktır. Kalite farkı hariç fiyatla rekabet yapılabilmektedir. Ayrıca yerli sanayilerde girdi fiyatlarını, dış fiyat bilinci içinde olduklarından dolayı atış politikalarını sürdürebilmektedir.

Ana ve ara girdi ithalatında, gümrük ve fonların kaldırılması ihracatçının iç pazarlarda daha ucuz mal satabilme olanaklarını getirecek, beraberinde yerli ürünün kalite ve fiyatında istikrarı sağlayacaktır. Yerli makine üretiminin korunması amacıyla ithalatçı firmaların getirdikleri makinelerden alınan fonlar uygun olmasına karşın, yurt içinde üretimi mümkün olmayan makinelerin ithalatında da aynı fonun ödenmesi tekstil üreticisi bazı büyük firmaların yüksek teknolojiyle üretim yapmalarına bir kısıtlama getirmektedir.

5.1.5. İhracat sorunları

İhracatta teşvikler gereksiz abartılarak gündeme getirilmektedir. Son zamanlarda alınan bazı kararların sevindirici olmasına rağmen kısıtlı ihracatın artması için faizsiz kredi yeterli değildir. Bu özendirmenin ihracatçıya eşit şekilde yansıdığını iddia etmek mümkün değildir. Ancak artış teşvik tedbirlerini geliştirmenin zamanı gelmiştir.

Türkiye’de tekstil ihracatının büyük kısmı konfeksiyon ürünü olarak gerçekleşmektedir. Ancak burada da miktar bazındaki kotalar kısıtlayıcı olmaktadır. Bu ise konfeksiyon ve tekstil yatırımlarını yavaşlatmaktadır. Miktar bazındaki kotaları değer bazında yükseltmek için yönlendirme ve düzenlemeler yapılmalıdır. Bu, kapasite ihtiyacı ve istihdam artırırken, döviz gelirlerini de arttıracaktır. Uygulamada kota önceliği mamül tarifi olarak daha değerli olan cinslere kaydırılmalıdır.(Karde T-Shirt yerine penye T-Shirt gibi)

Ayrıca ihracat teşvikleri, değeri yüksek mamüllere doğru yönlendirilmeli ve ayrıcalık getirilmelidir. Bunun gerçekleşmesi için kotalardaki aynı grup mamüllerinin cins ve değerlerine göre sınıflandırılması gereklidir. Ayrıca minimum ihracat fiyatı gibi parasal ölçüler de kullanılmalıdır.

a-Nakliye

Nakliyecilere ödenecek teşviklerle uzak ülkelere yapılacak olan mal sevkiyatında kısmen veya tamamen bedeli almamaya yönelik bir düşünce tarzını benimsememiz gereklidir.

Bu yapıldığı takdirde gerek Türk nakliyecileri nefes alacak, gerekse ihracatçılar önemli bir sorunlarını halletmiş olacaklardır. Bu husus uçak, gemi, karayolları, demiryollarının tümü için geçerlidir.

1. Karayolu Taşımacılığı

Bazı ülkelere nakliye konusunda araç bulunamaması ihracatçılar açısından güçlükler yaratmaktadır. Türk TIR’larının Avrupa ülkelerinden geçiş müsaadeleri zaman zaman ihracatta tıkanıklıklar yaratmaktadır. Ülkelerarası geçiş belgeleri zamanından önce dolmakta ve ihraç konusu mallarımızın yollarda hapis kalmasına neden olmaktadır. Özellikle narinciye ihraç mevsiminde narinciyeye ağırlık verildiğinden diğer maddelerin taşınmasında sıkıntılar çekilmektedir. Demiryollarında taşıma maliyetlerinin daha düşük olmasına karşın, yeterince yararlanılamamaktadır.

2. Denizyolu Taşımacılığı

Denizyolu taşımacılığında konteynır taşımacılığı gerek ithalat, gerekse ihracatta büyük önem taşımaktadır. Limanlarımız konteynır taşımacılığı için yeterli olmadığı gibi, ithalatçı ve ihracatçılarımızda bu konuda yeterli bilgilere sahip değildir. İskenderun, Mersin, Mudanya ve Gemlik iskelelerinin genişletilmesi, yeterli araç-gereçle donatılması bölgelerde nakliye sorununun büyük ölçüde hafifletebilecektir.

3. Havayolu Taşımacılığı

İhracatımızın geliştirilmesi ve rakiplerimize karşı avantaj sağlanması için navlun priminin her türlü taşıyıcı sektöre uygulanması gerekmektedir. Hatta zamanından önce

teslim eden nakliyeciler firmaları da ödüllendirilmelidir. Zira, günümüzde zaman her şeyden önce gelmektedir.

b- İhracat Sigortası

İhracat sigortası konusu, çok gecikmiş bir olaydır. Öncelikle ilgili bir bankanın kurulması ve buna bağlı bir sigorta şirketinin oluşması işin başlangıcıdır. İşe sektör bazında başlanmalı ve öncelikle tekstil dalında muayyen bir bölümünde ele alınmalıdır. Daha sonra genelleştirmekte mümkün olabilir. Bu da ihracatçıya büyük nefes aldırarak diğer bir katkı olacaktır.

c- Kota Sorunları

Kota sorunları ülkemizde tekstilin özellikle gelişmiş ülkelerde verdiği savaşta kota konulmasına sebebiyet verecek kadar başarılı olması ne kadar sevindirici ise, korumacılık eğilimleri karşısındaki çektiği sıkıntı da o kadar sorun yaratmaktadır. Kotaların verilen emirlerle değil, ihracatçının kendi içinde çözeceği formüllerle bulunmalıdır.

İhracatçı birlikleri örgüt olarak daha bilinçli, gelişmiş ve alternatif yol üretmeye yönelik, bilgi birikimleri çoğaltılmış ihtisas örgütleri olarak çalışırsa kota sorunları daha rahat çözülebilir.

Dış ticaret şirketlerinin bu yolda ağırlık koymaları yararlı olmaz. Dış ticaret şirketleri ihtisaslaşmalı, buna uygun olarak yeni pazarlardan alacakları siparişleri kendi adlarına üretirmek yolu ile gerçek görevlerini geliştirebilirler.

Ayrıca, kotaların dağılımında üretici firmalara öncelik verilmesi firmaların verimliliğini yükseltici yönde etkiler yapabilecektir.

d- Teşvik Tedbirleri

Daha önceden belirtildiği gibi ülkemizde sağlıklı bir teşvik yoktur. Teşvik tedbirlerinin tarım ve imalat sahasından başlatılması, küçük ve orta imalatçıların öncelikle desteklenmesi ve teşvik edilmesi büyük yarar sağlayacaktır.

Banka faizleri küçük, büyük yatırımcı gözetmeden her yatırımcıya uzun vadeli ve kalıcı olarak uygulanmalı ve kullanılması için özendirilmelidir. Yatırımcıyı rahatlatmak için teşvik belgelerinin süresini bir yıl değil, iki yıl olarak verilmelidir. Ondan sonra istenirse ek süre verilmelidir.

Teşvik ve yatırımlar da bölge ayırımı yapılmadan her bölgeye verilmelidir.

1980 yılından sonra çok büyük yararları görülen teşvik tedbirlerinin çoğunda bazı kısıtlamalarla gidilmesi ve değişen şartlarda ortaya çıkan engellerle zamanında müdahale edilmeyişi nedeniyle ihracattaki başarı 1986 yılı başlarından itibaren durmaya hatta gerilemeye başlamıştır. Tekstil ürünleri ihracında vergi iadeleri oranının artırılması ve dış ticaret şirketleri yanında tüm ihracatçılara vergi iadesinden yararlanma imkanının verilmesi ihracatı olumlu yönde etkileyebilecektir. İhracat kredilerinin cazip hale getirilmesi veya kredi kullanmayanlar için kaynak kullanımı destekleme priminin tekrar yürürlüğe girmesi olumlu sonuçlar doğurabilecektir.

Bugün AET ülkeleri ve ABD’de pek çok sektör sübvansiyonla desteklenmektedir. Kaldı ki dış pazarlara daha yeni ısınan ülkemizde ihracat teşviklerinin sürekli ve yaygın olmasında pek çok yararlar vardır.

5.1.6.Finansman sorunları

Sanayimiz son dönemde büyük fedakarlıklarla yaşamını sürdürmüş ve giderek kaynaklarını yitirmeye başlamıştır. Yitirilen kaynak yerine alınan dış kaynaklar pahalı finansman yolu ile müesseseleri kemiren, giderek zor duruma düşüren bir noktaya gelmektedir. Bu husus mutlaka bir çözüme kavuşturulmalıdır. Bunun çözümünde hükümetler bazında alınacak büyük krediler özellikle ihracatçıların finansmanında

dünyadaki benzeri fiyatlarla kullanılabilecek krediler haline dönüştürülmek suretiyle yapılacak teşviklerin geçerli ve tutarlı olacağı kanısındayız.

Piyasadaki para sıkıntısı dikkate alınarak en gelişmiş teknolojiye sahip yatırımlar için Leasing uygulamasına etkinlik kazandırılmalıdır.

Geçmişte geçirdiğimiz rotatif kredi düzeninin tekrar ihya edilmesi 1 NİSAN 1981 tarihinde tatbikata konulduktan sonra parasızlıktan dolayı kaldırılan bu sistemin işletilmesinde fayda vardır.

Ayrıca; üretimdeki artışa, sayıları çok olmamakla birlikte verimliliği yüksek bazı fabrikalarda gerçekleştirilen ürünler neden olmaktadır. Bu fabrikalar teknolojideki hızlı gelişmeler karşısında, sektörün rekabet gücünü koruyabilmesi açısından, üretim unsurlarının devamı olarak geliştirmektedirler.

Ancak sermaye yoğunluğundaki artış, sermaye maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle, sektörün aleyhine bir durum yaratmaktadır.

Sanayici kullanımına verilen kredi faizlerinin makul ölçülere düşürülmesi maliyetleri önemli ölçüde düşürecektir. Bu da uluslar arası rekabetteki gücümüzü büyük ölçüde arttıracaktır.

5.1.7. Dış ticaret serbestliği karşısında sektörün durumu

Liberasyon karşısında sektörün fazla bir sıkıntı çekeceğine inanmıyoruz. Bilakis modada dahi yerini pekiştiren tekstil sanayimiz artık dış dünya ile işbirliğine hazır durumdadır.

Tekstilin liberasyon karşısında sektör olarak ayakta duracağı samimi kanaatindeyiz.

AET ile tam üyelik için geri sayıma başlamıştır. Zaman değerlendirilmeli ve hazırlıklar tamamlanmalıdır.

Hedef yerli sanayiye AET ülkelerindeki çalışma şartlarının sağlanması olmalıdır. Bunun için ülke ve sektör bazında araştırmalar ve değerlendirmeler yapılmalıdır. Çok önemli bir eksiğimiz Ortak Pazar'daki rakiplerimiz hakkında ve bu pazarla ilgili bilgi noksanlığıdır. Ortak Pazar Ülkeleri sanayi ve pazarları ile ilgili bir bilgi merkezi kurulmalıdır ve geliştirilmelidir.

AET ülkelerinde sektör bazındaki direkt ve endirekt devlet sübvansiyonları izlenmelidir. Yerli sanayiciler üzerindeki endirekt külfetler azaltılmalıdır. AET ülkelerinde Türk malı kalitesi imajı propaganda, reklam ve ilan gibi araçlar ile yükseltilmeye çalışılmalıdır. Tüketim mallarının kalite ve dayanıklılık bazında sınırlandırılmasına ihtiyaç vardır.

İthalatla asgari kalite standartları belirlenmeli, Türkiye'de üretilen kalite standartlarının altında ithalat önlenmelidir.

Bunun gerçekleşmesi için ayrıca yerli tüketici uyarılmalı, ithal malı özeninin istismarına fırsat tanınmamalıdır. Bu yolla düşük kalite mal üreten rakiplerimizin yerli sanayiciye karşı haksız rekabetine fırsat verilmemelidir.

Tüketim malı kalite sınıflandırılması uygulaması ve yerli tüketicinin bu yönde bilinçlendirilmesi ile ithal mallarının benzer kalitedeki yerli mallarla rekabeti sağlanabilir.

Doğal AET üyeliği konusunda bundan en hızlı şekilde yararlanacak sektör tekstil sektörü olacaktır. Serbest bölgeler konusunda tekstil, Dünya tekstil ihracatı için dahi yerini bu bölgelere girerek pekiştirebilir.

Ayrıca serbest bölgelerin, teknolojinin geliştirilmesi ve uluslar arası yeni rekabet imkanlarının yaratılması açısından önemli faydaları bulunacaktır.

Tekstil sanayi açısından serbest bölgelerin bir an evvel altyapı inşaatlarını bitirerek faaliyete geçirilmelerinin sektöre büyük yararlar sağlayacağı muhakkaktır.

5.1.8. Araştırma geliştirme

Araştırma-Geliştirme de üniversite-sanayi işbirliğinin iyi işlediği kanısında değiliz. Üniversitelerce Dünya'daki gelişmeler sıhhatli olarak takip edilememektedir. Konunun üniversite-sanayi işbirliği şeklinde sanayi-eğitim kurumları işbirliği şeklinde ele alınması daha gerçekçi ve kalite kontrol ve standart üretim tekstilin en büyük sorunudur. Dışa açılmış tekstil bu sorunları yaşayarak bu konuda çok öğrenmiştir. Fabrikalarda giderek % kalite kontrol ve standart üretime doğru gidilmiştir. Esasen iç tüketimde de değişen tekstil görüntüsü bu nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Kalite de eşitlik olmaması sorunları bilhassa fason olarak çalıştırılan konfeksiyonlarda açık seçik ortaya çıkmaktadır.

Eğitim olayı çok geniş kapsamlı olarak görülmektedir. Fabrika için eğitimden ziyade, tekstil işçisinin mesleki ve kültürel yönden geliştirilmesi yollarının aranmasının gerekli olduğuna inanmaktayız. Gelecekte 200-300 bin kişiye iş sahası açacak olan tekstil sanayi, eğitilmiş işçiye ihtiyaç duyacaktır. İhtisaslaşmış işçi, aranan işçidir. Şu halde tekstilin her bölümüne uygun işçilerin yetiştirilmesi bir işçi kesiminin doğmasına sebebiyet verecektir ki, genel arzu da bu olmalıdır.

5.1.9. Çevre sorunları

a- İnsan Sağlığı

Tekstil sanayinde boya-aprenin dışında insan sağlığına zarar veren hiçbir üretim konusu mevcut değildir. Boya aprenin arıtma tesisleri ile çözümü çok kolay yapılabileceğinden tekstil sanayinin çevre kirlenmesinde insan sağlığına yönelik sorunu yoktur ve olmayacaktır.

b- İş Güvenliği

İş güvenliği de diğer sanayilere nazaran daha küçük sorunlar yaratmaktadır. Kaldı ki, eğitilmiş işçinin kullanılması halinde bu tehlike sifıra inebilir.

c- İşyeri ve Yerleşim Sorunu

İşyeri ve yerleşim sorunları ise böyle değildir. Kötü bir uygulama daima sergilenmiştir. İşyeri olarak tahsis edilen yerlerin etrafı kısa zamanda yerleşim yeri haline gelmekte daha sonra ortada kalan işyerleri için çalışmalarını durdurmaları istenmektedir.

Bundan böyle yönlendirilecek yeni yatırımlar da işyerlerinin gelişme sahaları planlanmalı, tampon bölge, yeşil bölgeler yapılmalı ve daha sonra yerleşime açılmalıdır. Önceden detayları belirlenmemiş yeni sahalar ile pilot bölgelerin açılmamasına özellikle dikkat edilmelidir.

Ayrıca bu sektörün, devamlı ve bol su ihtiyacı olduğundan sektörün Organize Sanayi Bölgelerinde yer alması gerekmektedir. Halen kurulu olan organize sanayi bölgelerinin ise hacmi genişletilmelidir.

d- Kamu Kurum ve Kuruluşları Arasındaki Koordinasyon

Sektörler geçmişte dertlerini anlatacakları yerler bulamadıklarından kendi sorunlarına kendileri çözüm arıyorlardı. Bu alışkanlık tabiat haline geldiğinde kamu kurumları ile ilişkilerini bir türlü kuramamakta ve sonra işlerini tahakkuk ettiremeyince de kamu kurumlarını kınamaktadırlar. B tür davranışlar yanlıştır.

Sektörler kendi mesleklerine sahip olarak kamu kurumları içinde yerlerini almak suretiyle sorunlarını Türk sanayinin genel sorunları içinde ayrı ayrı savunmak suretiyle anlatabilme noktasına gelebilmelidir. Bu olmadığı takdirde geçmişte olan sıkıntılar devam edecektir.

Buna karşın, Tekstil sanayi mahalli belediyelerin kendine özgü davranışları sonucunda yarınlarına ilişkin tüm çalışma güvencesini kaybetmiş bulunmaktadır.

Yine Devlet Planlama Teşkilatı Teşvik ve Uygulama Dairesince firmalara tanınan teşviklerin Merkez Bankasında sonuçlanması sırasında iki, kuruluş arasında uyumsuzluk söz konusu olmakta ve firmalar uzun süre beklemek durumunda kalmaktadırlar.

Petrol fiyatlarının düşüşü, petrol ihracatçısı ülkelerin dünya ticaretindeki paylarının daralmasına neden olmuştur. Ayrıca savaş nedeniyle ödeme güçlükleri içinde olan Irak dış piyasalarda kredili mal alımlarına yönelmiştir. Bu gibi olumsuz durumlar ihracatımızda zaman zaman daralmalara neden olmaktadır. Ayrıca doğu bloku ülkeleri ve Çin’le olan ticari ilişkilerimiz oldukça düşük düzeydedir. Gerek Sovyetler Birliği ile yapılan doğal gaz anlaşması çerçevesinde gerekse ikili görüşmelerle ihracat miktarlarımızın artırılması mümkün olabilecektir.

İhracatçı sermaye şirketlerinin ülke ihracatına büyük yararlar sağladığı bilinmektedir. Bu şirketlerin dünyanın her tarafında temsilcilikler açarak mevcut pazarların korunmasında ve yeni pazarların yaratılmasında büyük katkıları vardır. Fakat ülkemizde ihracat konusunda yeterli bilgisi olmayan bazı kadroların siparişleri kendi firmalarına kazandırmak için bazı pazarlarda Türk ihracat ürünlerinin fiyatlarını düşürmeleri, yerine getiremeyecekleri taahhütlerin altına girmeleri, hem ülkenin döviz kaybına, hem de ticari itibarına zarar getirmektedir.

Ayrıca, özellikle elektrik enerjisi fiyatlarının yüksek oluşu mamül maliyetlerinin de yükselmesine neden olmaktadır. Bu konuda enerji ve elektrik birim fiyatlarının düşürülmesi veya özel tarife uygulanması sektörün rekabet gücünü arttıracaktır (Özelmas, 1975).

5.2. Malatya’da Dokuma Sektörünün Sorunları

Pamuk lif üretimi ile 70 milyona yaklaşan nüfusumuzun ihtiyacını karşıladığı gibi, tekstil ürünleri ihracatı, Türkiye toplam ihracat gelirin %35-40’ını oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye, pamuk üretiminde ve dünya tekstil ticaretinde ön sıralarda yer almaktadır. Bu özelliği ile pamuk; tarımı, çırçırılama, iplik, dokuma, tekstil, yağ ve yem sanayi ile ticarete büyük bir kitleye istihdam yaratmaya devam edecektir.

Pamuk lifinin kullanımı birçok işlemlerden sonra mümkün olmaktadır. Hasat edilen pamuk çırçırlandıktan sonra ayrılan lif, iplik fabrikasında iplik haline getirilir. İplik, dokuma fabrikalarında, dokumaya dönüştürüldükten sonra boyama işleminden geçmektedir. Kumaş veya bez haline getirilen pamuk, daha sonra konfeksiyon haline getirilmektedir. Bütün bu işlemler zincirinin her birinden sonra, pamuk lifinin değeri artmaktadır. Pamuk, yaklaşık olarak ham pamuktan ipliğe dönüşmede 2-3, iplikten dokumaya geçtiğinde 5-7 ve konfeksiyon aşamasında 10-15 kat değer kazanmaktadır. Bu nedenle üretilen pamuğun kayıt altına alınması için yapılacak işlemler sayesinde Türkiye ekonomisine daha fazla gelir sağlayacaktır. Bunun için pamuğun denetlenme açısından tek balya standardına geçilmesi ve üreticinin korunması açısından da prim sistemi gibi uygulamaların istikrarlı bir politika olarak sürdürülmesinde pamukçuluğumuzun geleceği açısından yararlı olacağı açıktır.

Pamuklu endüstrimizde esas söz sahibi sektör, özel sektördür. Çünkü mevcut iş ve dokuma tezgahı sayısı ile pamuklu dokuma üretiminin %80 gibi yüksek bir payı özel sektör fabrikalarına aittir.

Yakın zamana kadar memleketimizde elde edilen dokuma hammaddeleri genellikle kaba dokumaların yapılmasına elverişliydi.(yerli pamukla dokunan Amerikan bezi, yerli yünle dokunan şayak gibi). Bu yüzden dokuma endüstrisinin gelişmesi için yalnız fabrikalar açmak değil, hammaddeyi iyileştirmekte gerekmektedir. Pamuk problemi, akala ve koker tipi tohumlar ekilmesi ile şimdiden çözülmüştür.

Dokuma sanayi, tesis sayısı, yüksek istihdam hacmi ve aynı zamanda yarattığı katma değer büyüklüğü açısından Malatya'nın en önemli sanayi sektörüdür.

Malatya'da Cumhuriyet tarihinden itibaren, dokuma sektöründe; modern sanayi tesisleri kurulmaya başlanmıştır. İlk etapta devlet tarafından kurulan modern dokuma fabrikaları, özellikle 1968'de Malatya'nın kalkınmada öncelikli iller kapsamına girmesiyle özel sektör yatırımları, tekstil sektöründe yoğunlaşmıştır.

Malatya'da yer alan iplik fabrikalarının tamamına yakınında pamuk temel hammadde olarak kullanılmakla birlikte, ülkemizde stratejik bir öneme sahip olan bu sanayi bitkisi günümüzde Malatya'da yetiştirilmemektedir. Dokuma sektörüne ait tesislerde kullanılan diğer hammaddeler; yün, polyester, suni elyaf, iplik, kumaş, boya ve diğer maddeler (kimyasallar, yağ, likra, ambalaj, polipropiler, parafin) 'dir.

Tesislerde kullanılan hammaddeler gerek yurt içinden gerekse yurt dışından temin edilmektedir. Hammaddenin tesise getirilişinin yani naklinin maliyet üzerindeki etkisi öncelikle mesafeye ve miktara bağlı olarak değişmektedir.

Eski çağlardan beri önemini belli etmiş bir takım işlek yollara düğüm teşkil etmekte olan Malatya, hammaddelerin tesise getirilmesi ve mamül maddelerin Pazar alanlarına nakli hususunda yakın ve uzak çevre ile bağlantı sağlamakta sıkıntı çekmemiştir.

Dokuma sektörüne ait tesislerde çalışan işçilerin 1/4'ini kadınlar oluşturmaktadır. Kadın işçiler çoğunlukla konfeksiyon fabrikalarında çalışmakta olup, iplik ve dokuma tesislerinde büro, yemekhane, temizlik vb. bölümlerde çalışmaktadırlar. Araştırma alanımızda çalışan kadın sayısının az olması dokuma sanayinin genel karakterine uymamaktadır.

Anket uygulamış olduğumuz tesislerin %86'sı teknik eleman bulmakta zorluk çekmektedir. Ayrıca tesislerin %21'i idari personel, %13'ü ise işçi bulmakta zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir.

Mamül madde üretiminde işçilik payı %3 ile 5 arasında değişmektedir. Ayrıca, işletmelerin kullandığı makinelerin teknolojisi işçi maliyeti oranını önemli ölçüde değiştirmektedir.

Anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin işçilere vermiş oldukları sosyal yardımlar; yemek, doğum ve ölüm, evlenme, hastalık vb. yardımlardan oluşmaktadır.

Tesislerde üretilen ürünlerin yurt içi ve yurt dışına pazarlanmasında bir takım güçlükler yaşanmaktadır. Bunlar; reklam yetersizliği, kalite ve randıman sorunu, rekabet yetersizliği ve pazarın yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Yurt dışına gönderilen ürünler, gümrük işlemleri ve mevzuattaki uygulamalardan dolayı zamanında teslim edilememektedir.

Dokuma sektörüne ait tesislerde bulunan alt birimler; hammadde alım, kalite kontrol, muhasebe, ARGE, pazarlama ve halkla ilişkilerdir.

Mevcut tesislerin hemen hepsinde elektrik enerjisi kullanılmaktadır. Boya-apre tesislerinde fuel-oil kullanılmaktadır.

Tesisler gerek personel ihtiyacı için gerekse üretim esnasında kullandıkları suyu artezyen ve şebeke suyundan temin etmektedirler.

Araştırma alanımızdaki iplik, dokuma ve konfeksiyon tesislerinin tamamı özel sektöre ait olup, müteşebbislerin öz sermayeleri ile kurulmuştur. Ancak devlet teşviki, kredi, kobi ve yatırım teşviği kullanan tesislerde mevcuttur.

Tesislerin ortak özelliği tek katlı olmalarıdır. Bilindiği gibi modern dokuma tesisleri tek kat ve geniş binalar halinde inşa edilmektedir.

Malatya'da yer alan iplik fabrikalarında 14 çeşit iplik üretilmektedir. Bunlar; pamuk ipliği, karde iplik, fantezi iplik, sentetik iplik, open-end iplik, ring iplik, penye iplik vs.

Malatya'da yer alan dokuma fabrikalarında; ham kumaş, ham bez, pamuklu örme kumaş, balkon bezi, çadır kumaşı, penye kumaşı, süprem kumaş, eşofmanlık kumaş, duvaklık ve perdelik tül, kadife kumaş, kabardin vs.

Malatya'da yer olan konfeksiyon tesislerinde; muhtelif türde konfeksiyon ürünün üretilmektedir. Bunlar, Tshirt, switshirt, pantolon, çorap, gömlek, kaban, mont, eşofman vs.

Araştırma alanımızda anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %59'u tesiste bazı ek ve değişikliklerle başka bir mal üretme imkanlarının olduğunu belirtirken, diğer tesisler arsa alanlarının dar oluşu, finansman konusundaki sıkıntıları, Pazar ve piyasa şartlarından dolayı yeni bir mal üretme imkanlarının olmadığını ifade etmişlerdir.

Tesislerin %83'ünde üretim yıl boyu devam ederken geri kalan tesisler sezon değişikliğinde ve siparişe bağlı olarak ara verilen dönemler olmaktadır.

Anket çalışması yapmış olduğumuz tesislerin %83'ü yeni bir tesis kurmaları durumunda yine Malatya'yı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Bu düşüncelerinin temel nedeninin Malatyalı oluşları, öre halkının işsizliğini azaltma ve istihdam sağlama isteği, Organize Sanayi Bölgesi'nin olması, Malatya halkının tekstile yatkın oluşu ve teşvik tedbirlerinden dolayı olduğunu ifade etmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Zaman zaman meydana gelen elektrik kesintisi ve dalgalanmalar üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca elektrik fiyatının yüksek olması maliyeti yükseltmektedir.

2. Araştırma alanımızdaki bazı tesislerin tam kapasite çalışamamalarının temel nedenleri; yeterli miktarda hammadde temin edememeleri, işletme sermayesinin yeterli olmaması nedeniyle daha fazla hammadde temin edilememesinden kaynaklandığı şeklinde belirtilebilir.

3. Tesislerde üretim üzerinde birçok faktör etkili olmaktadır. Bunlardan başlıcalarını, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durum, iş verimliliğinin düşük olması, eleman eğitiminin yetersizliği, enerjideki dalgalanmalar, Pazar sıkıntısı, siparişin yetersiz oluşu şeklinde ifade edebiliriz.

4. Malatya'da bazı yörelerin tekstil sanayi konusunda bilgi birikiminin olması bu sanayinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

5. Malatya'da Organize Sanayi Bölgesi'nin olması dokuma sektörünün gelişimine ivme kazandırmıştır.

6. Sanayi ve Ticaret Odası yatırımcılara ulaşarak bu konuda bilgilendirme yapması ve kişilerin tekstil ve konfeksiyon olan ilgilerinin artmasını sağlamıştır.

7. Devlet olarak, dünya piyasasında gücümüzü kanıtladığımız tekstil sanayinin gelişmesi için, vergilendirme sisteminde iyileştirme yaparak, alt yapı hizmetlerini arttırarak, mali kaynaklar kullanarak ve en önemlisi Pazar bulma konusunda siyasi çözümler üreterek pamuk sanayicisine destek olmalıdır.

8. Teknik bilgi ve donanım için ilgili üniversite ve araştırma kuruluşları ile işbirliği yapılarak yeterli bilgi ve teknik eleman ihtiyacını giderme yoluna gidilmelidir. Dokuma sanayindeki teknolojik yeniliklerin izlenmesi ve ilgili sanayicilere aktarılması bakımından üniversitelerle işbirliğinin önemi ortadadır.

9. Dokuma sanayi sektörünün gelişmesi Malatya'da istihdam açığını azaltacak ve ilin gelir düzeyini arttıracaktır. Bu nedenle bu konu ile ilgili herkes üzerine düşeni yapmalı ve dokuma sanayinin gelişmesi için bütün fırsatları değerlendirmelidir.

10. Dokuma tesislerinde kalifiye eleman yetersizliği, finansal sıkıntılar, Pazar sorunları, banka ödemelerindeki zorluklar, hammaddedeki kalite sorunları, tam anlamıyla Pazar oluşumunun gerçekleşmemesi, haksız rekabet ve fiyat kırımları gibi sorunlar mevcuttur. Bu sorunların tamamına bir anda çözüm bulmak mümkün değildir. Önemli olan sorunların iyi analiz edilerek, radikal çözüm yollarının bulunmasıdır. Dokuma sektörünün gelişimi ve dış pazarlara açılımı desteklenmelidir.

11. Son yıllarda yatırımların hızlanması için organize edilen fuar vb. gibi etkinlikler yatırımcıların ilimize olan ilgisini arttırmakta, bu durum gerek tekstil sektöründe gerekse diğer sanayi sektörlerinde ciddi projelerin gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aydın, S./Soykan,M./İskender,C., 1978, Tekstil Sektörü, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yay. No: 20,İSTANBUL
- Başbağ, S./ Sezsiz, A./ Ekinci,R., 2002, “ Diyarbakır İlinde Pamuk Sanayinin Durumu ve Gelişimi” Dicle Üniversitesi, Ziraat Fak. 21280, DİYARBAKIR.
- Başbay, H.C., 1987 “Malatya’da Culfacılık ve El Dokumacılığı” 22-24 Ekim 1986 1. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, İnönü Üniversitesi Yayını, İstanbul
- Darkot, B., 1955, Türkiye İktisadi Coğrafyası, İ.Ü. Yayınlarından No: 1307, Coğrafya Enstitüsü Yayını:51, İSTANBUL
- Doğanay, H.,1992 , Türkiye Ekonomik Coğrafyası – 1, ERZURUM
- Doğanay, H., 1990, “Erzurum’da Yeni Bir Sanayi Bölgesi” F.Ü. Coğrafya Sempozyumu. 14-45 Nisan, 1986, ELAZIĞ
- Elibüyük, M., 1990, Malatya Çevresinin XVI.yy da Ekonomi Faaliyetleri. F.Ü. Coğrafya Sempozyumu. 14-15 Nisan 1986, ELAZIĞ
- Gencer,O., 1993, Genel Tarla Bitkileri, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fak. Ders Kitabı No:42, ADANA
- Harmancıoğlu, M., Yazıcıoğlu,G.,1979 Bitkisel Lifler Ege Üniversitesi Tekstil Fak. Yayınları No:3, İZMİR
- İkiel, C., 1991, “Malatya Yeşilyurt’ta Endüstri” F.Ü. Dergisi, (Sosyal Bilimler) 5(1) 311-336 ELAZIĞ
- İplik Piyasası. 1990, Uluslararası Tekstil Danışmanlık, Cilt: 1, İSTANBUL
- Kara, H. , 1990, “ Çukurova’da Endüstri “ , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, s:193-226 ANKARA
- Karabulut, Y., 1990, “Malatya’da Şehirsel Gelişme ve Getirdiği Sorunlar” F.Ü. Coğrafya Sempozyumu. 14-15 Nisan, 1986, ELAZIĞ
- Karaboran,H.Hilmi., 1986, Elazığ’da Endüstrileşme Faaliyetleri.F.Ü.Coğrafya Sempozyumu.14-15 Nisan,ELAZIĞ
- Karakaş, E., 2002, “Kuruluş Yeri Açısından Doğan Erdil Yağ Fabrikası (Elazığ)” F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, Sayfa:47-62, ELAZIĞ
- Malatya İl Yıllığı, 1973

Malatya İl Yıllığı, 1989

Mutluer, M.,1995, Denizli Sanayi. Denizli Sanayi Odası Yayınları, Ege Üniversitesi Basımevi Bornova-İZMİR

Ökçün, G., 1970, Osmanlı Sanayi. 1913–1915 İstatistikleri. Hil Yay. İSTANBUL

Önen, A., 1986, “1980 Ortalarında Türkiye’de Pamuk İpliği ve Dokuma Sanayi” Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, A.O.

Özelmas, E., 1975, Pamuklu Tekstil Sanayi ve Sorunları, İ.İ.T.İ.A., Türkiye Ekonomisi Enstitüsü Yayınları, No: 5 İSTANBUL

Özkan, İ./ Kaya,T., 2002, “ Aydın İlinde Pamuğa Dayalı Sanayinin Bugünkü Durumu ve Geleceği” Pamuk Araştırma Enstitüsü, NAZİLLİ.

Özer, A. , 2003, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Pamuklu Tekstil Sektörü Raporu İktisadi Araştırma Müdürlüğü

Özgüç, N. ,1984, Beşeri Coğrafya’da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri. İ.Ü. Ed. Fak. Yay. No:2511.İSTANBUL (1994–1996)

Özgüç, N., “ Türkiye’de Sanayi Faaliyetlerinin Gelişmesi, Yapısı ve Dağılışı” İ.Ü.ED.FAK.COĞ.BÖL.COĞ.DERG. Sayı:2 İSTANBUL

Quataert, D.,1999,Osmanlı İmalat Sektörü,İletişim Yayınları,İstanbul.

VI. Beş yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu 1990 PAMUKLU DPT, ANKARA

Pamuk Birliği – 1996 Müsiad Araştırma Raporları – 19

Pamuk Birliği- 1996, “Türkiye’nin AB ve Pamuk Birliğinde Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Durumu” Müsiad Araştırma Raporları, 108

Pamuk, Ş., 1988 , 100 Soruda Osmanlı –Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914, Gerçek Yayınevi , İSTANBUL

Pekmezci, M. Turan., 1998, “ Gap Bölgesinde Tekstil Ürünleri ve Uluslararası Pazarlama Sorunları” İnönü Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü Doktora Tezi, MALATYA

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Üretim (Sanayi Bitkileri) Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001 DPT, ANKARA

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Tekstil ve Giyim Sanayi. Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2001 DPT, ANKARA

Sevgi,C.,1994, Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı, Beta Basın Yayım Dağıtım,İSTANBUL

Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü [http:// www.zaman.com](http://www.zaman.com)

Tekeli, İ., İlkin,S., 1987 “ Savaşmayan Ülkenin Savaş Ekonomisi :Üretimden Tüketime Pamuklu Dokuma” ODTÜ Gelişme Dergisi 14 (1) 1-48 ANKARA

Tekstil ve Makine, IV. Tekstil Sempozyumu 25–27 Ekim 1988, BURSA

Tuncel, H.,2001 “Coğrafya Çalışmalarında Konu Seçimi “ F.Ü. Sos.Bil.Derg. c:11 s:1 ELAZIĞ

TC. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 1987, Tekstil Sanayi Yönlendirme Planı Özet Raporu, I.Sanayi Şurası, ANKARA

Tümertekin,E.,1982, Ekonomik Coğrafya . İ.Ü.Ed.Fak. Yay. No:22 İSTANBUL

Tümertekin,E.,1977,”Boğaziçi’nde Coğrafi Görünümü Değiştiren Bir Faktör Olarak Sanayi” İ.Ü. Coğr. Enst. Derg. Sayı:21 s:49–70 İSTANBUL

Tümertekin, E., 1972, “ İstanbul Sanayinin Kuruluş Yeri Seçimi” İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Şehircilik Enst. Dergisi, 2, İSTANBUL

Tümertekin,E., 1970, “ İstanbul Şehri ve Çevresinde Sanayi; Özellikler ve Dağılışı” İ.Ü. Coğrafya Enst. İSTANBUL

Tümertekin, E., 1969, Sanayi Coğrafyası , İ.Ü.Coğrafya Enstitüsü Yay. No:22, İSTANBUL

Tümertekin, E., 1967, İstanbul’da Bir Sanayi Bölgesi: Bomonti, İ.Ü. Yay. No:1282, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No:48, İSTANBUL

Yurt Ansiklopedisi, Malatya İli, Sosyo-Ekonomik Yapısı. 5428–5458.

DİE 1969; “1927 Sanayi Sayımı “,DİE Matbaası, ANKARA

DİE Genel Sanayi ve İş Yeri Sayımı, 1970,1980, 1992, 2002. ANKARA

DİE. Sanayi Sayımı İmalat Sanayi, 1964, 1968, ANKARA

DİE Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, 1974, 1975, 1982. ANKARA

DİE Tarımsal Yapı ve Üretim, 1961, 1971, 1980, 1990. Ankara

DİE Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) ,2000

DPT. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1990, Yayın No: 2240-ÖİK:368

Pamuklu. ANKARA

DPT Kırsal Sanayi Sempozyumu Tebliğler 6–8 Nisan 1993 –ANKARA

SANAYİ SEKTÖRÜ ANKET SORULARI

I. İŞ YERİNİN ADI, YERİ VE STATÜSÜ

1. İş yerinin adı ve Ünvanı:
2. İş yerinin adresi:
3. İş yerinin faaliyet konusu:
4. İş yerinin hukuki durumu: ( ) Resmi. ( ) Özel. ( ) Ltd. ( ) Koll. ( ) Aş.
5. İş yerinin başka bir yerde tesisi var mı? (Aynı konuda veya başka bir konuda)? Varsa ( ) Malatya’da. Başka ilde ( ).
6. İşletme Malatya dışında başka bir kuruluşa mı ait?

II. İŞ YERİNİN FİZİKİ DURUMU

1. İşletmenin kurulduğu saha: ( ) Açıkalan. ( ) Kapalı alan. ( ) Toplam alan
2. İşletme binasının durumu: ( ) Çok katlı. ( ) Tek katlı.
3. İşletme sahasının veya binasının durumu: ( ) Kiracı. ( ) Kendi malı.
4. Binanın kuruluş gayesi: ( ) Bugünkü duruma uygun. ( ) Uygun değil.
5. Binanın inşaat tipi: ( ) Betonarme. ( ) Karkas. ( ) vd.
6. İşletmenin kuruluş yılı ve faaliyete geçtiği yıl:

III. KURULUŞ YERİ

1. Yatırım için Malatya’yı tercih sebebiniz nedir? ( ) Arsa varlığı. ( ) Ulaşım kolaylığı ( ) Su temini. ( ) Enerji temini. ( ) Hammadde teminindeki kolaylık. ( ) Pazara yakınlık. ( ) İşçiye yakınlık. ( ) vs.
2. İlk kuruluş esnasında, devlet teşviki veya kredi kullanıldı mı?
3. İlk kuruluş esnasındaki sermaye tipi: ( ) Ticaret. ( ) Kredi. ( ) Miras. ( ) Diğerleri
4. Tesisin bugünkü yerinde sorunlar var mı? ( ) Arsa. ( ) Ambar. ( ) Park yeri. ( ) Diğerleri
5. Tesisin saha olarak yeni üniteler kurma ve genişletme imkanı var mı?
6. Yeni bir tesis kursanız seçeceğiniz yer neresi olurdu? Sebebi.
7. İşletmenin ilk kuruluş yeri burası mı? Değilse önceki yeri neresiydi; niçin orayı terk ettiniz?
8. İşletmeyi açmadan önce de, aynı iş ile mi uğraşıyordunuz? Eğer aynı konuda faaliyette değilseniz önceki faaliyet konunuz neydi?
9. Bu işle ilgili her hangi bir eğitiminiz var mı?

IV. HAMMADDE

1. Üretim esnasında kullanılan hammaddeler nelerdir?
2. Kullanılan hammaddeler nerelerden sağlanıyor?
3. Hammadde tesise hangi araçlarla getiriliyor, maliyeti nedir?
4. Hammaddelerin en uzak ve en yakın temin yerleri nerelerdir?
5. Bundan doğan sorunlar ve maliyete etkisi ne ölçüde?
6. Hammaddenin temininde kış veya yaz sezonunda karşılaşılan güçlükler var mı?
7. Bunların içinde yarı mamul madde var mı varsa nereden temin ediliyor?
8. Kullanılan ham ve yarı mamul maddelerin miktarı ne kadardır?

V. ENERJİ VE SU KULLANIMI

1. Üretim esnasında kullandığınız enerji kaynakları neler? (Elektrik, mazot vb.)
2. Kullanılan enerji kaynağının tüketim miktarı? ( ) Aylık. ( ) Yıllık.

- 3.Kullanılan enerji kaynağı nereden temin ediliyor?
- 4.Enerji temini konusunda herhangi bir sorun var mı?
- 5.Kullanılan suyun kullanım amacı: ( ) Üretim esnasında (soğutma vb.) ( ) Personel ihtiyacı.
- 6.Kullanılan su miktarı: ( ) Günlük. ( ) Aylık. ( ) Yıllık.
- 7.Suyun kullanıldığı kaynak: ( ) Dere. ( ) Artezyen. ( ) Kuyu. ( ) Şebeke suyu.

VI. İŞÇİ

- 1.Bugünkü personel durumunuz.
İdari personel (Müdür, müdür yrd, şube müd, kısım şefi, muhasebeci, doktor):
Teknik personel (Teknisyen, Mühendis vb.) :
İşçiler (Düz. İşçi, ustabaşı, çırak vb) :
- 2.Personelin cinsiyet miktarı. ( ) Erkek. ( ) Kadın. ( ) Toplam.
- 3.Personelin eğitim durumu .( ) Okuryazar. ( ) İlkokul. ( ) Ortaokul. ( ) Lise ve dengi.
( ) Y.okul.
- 4.Hangi tür elemanın temininde güçlük çekiyorsunuz? ( ) İdari. ( ) Teknik. ( ) İşçi.
5. Bugünkü ücret sistemi: ( ) Zamana göre. ( ) Parça başı. ( ) Primli.
6. Bugünkü ücret ödeme şekli: ( ) Günlük. ( ) Haftalık. ( ) Aylık
7. İşçilik maliyeti:
- 8.Çalışma süresi: ( ) Vardiyalı. ( ) Vardiyasız.
9. İşçilerin ikamet ettikleri belli başlı mahalleler nereleri?
10. İşçilerin işe devam durumu nasıl, bu olayın üretim üzerindeki etkisi nedir?
- 11.İşçilere verilen sosyal yardımlar neler? ( ) Yemek. ( ) Doğum ve Ölüm. ( ) Evlenme.
( ) Hastalık. ( ) Giyim. ( ) Diğerleri.
12. 2000 yılında meydana gelen iş kazası sayısı nedir?
- 13.Belirli bir iş kazası sayısı var mı? Varsa hangi hastalık?

VII. ULAŞIM

- 1.İşletmenin sahip olduğu araç miktarı:
- 2.İşletmenin ihtiyacı olan araç miktarı:
- 3.İşletme araçları hangi amaç için kullanıyor? ( ) Personel nakli. ( ) Hammadde temini.
( ) Mamül madde sevkiyatı . ( ) Diğer amaçlar.
- 4.Personel naklinde servis yapılan mahalleler nereleri? Günde kaç servis yapılıyor?
- 5.Nakil masrafı ne kadardır?

VIII. ÜRETİM

- 1.Üretilen mallar nelerdir?
- 2.Üretilen mallar içinde başka bir firmadan patent alınarak üretilen mal var mı?
- 3.Üretim miktarı ne kadardır? ( ) Aylık. ( ) Yıllık.
- 4.Tesisin yıllık üretim kapasitesi ne kadardır?
- 5.Tesisin tam kapasite çalışmamasının nedenleri neler? ( ) Hammadde yetersizliği.
( ) İşçi sorunu. ( ) Pazar. ( ) Finansman. ( ) Diğerleri.
- 6.Tesisin bugünkü maliyet değeri nedir?
- 7.Bugünkü tesiste bazı ek ve değişikliklerle başka bir mal üretme imkanı var mı? Varsa nedeni nelerdir?

- 8.Başka firmalarla ortaklaşa ürettiği bir ürün var mı?
- 9.İş yerinde üretimi etkileyen faktörler var mı? Varsa nelerdir?
- 10.Üretim yıl boyu devam ediyor mu? Faaliyete ara verilen dönem var mı? Varsa nedeni nelerdir?
- 11.Üretim konusunda sizle rekabet eden tesis var mı? Varsa bunun etkisi ne ölçüde oluyor?

IX. PAZARLAMA VE GELİŞTİRME

- 1.Mamül maddeler nerelere gönderiliyor?
- 2.Mamül madde pazarlamasında karşılaşılan güçlükler nelerdir? ( ) Reklam yetersizliği.
( ) Kalite ve randıman sorunu. ( ) Rekabet yetersizliği. ( ) Pazarın yetersizliği. ( ) Diğerleri
- 3.Pazarlama hangi yollardan ve hangi araçlarla yapılmakta?
- 4.Karlılık yönünden hangi araçla sevkiyat daha uygun? Sebebi nelerdir?
- 5.Sevkiyat esnasında karşılaşılan güçlükler nelerdir?
- 6.Bu sorun belli dönemlerde mi ortaya çıkıyor? Çıkıyorsa sebebi nedir?
- 7.Tesiste alt birim olarak hangi birimler bulunmaktadır? ( ) Hammadde alım. ( ) Kalite kontrol. ( ) Muhasebe. ( ) Araştırma, geliştirme (APK) ( ) Pazarlama. ( ) Halkla ilişkiler

ÖZGEÇMİŞ

08.10.1975 tarihinde Malatya’da doğdum. İlköğrenimimi Sakarya İlkokul’unda, orta öğretimimi Gazi Lisesi’nde yaptım. Lisans eğitimimi 1994-1998 yılları arasında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Coğrafya öğretmenliği bölümünde yaptım.

05.10.1998 tarihinde Gaziantep ili Oğuzeli ilçesi Atatürk İlköğretim Okulu’nda Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak göreve başladım. Halen Malatya Fatih Lisesi’nde Coğrafya öğretmeni olarak görev yarmaktayım.

Aynur ALBAYRAK